

Seksuaalirikoksesta tuomittujen miesten kognitiiviset prosessit kun- toutuksen kohteena

Maria Lampenius

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**Seksuaalirikoksesta tuomittujen miesten
kognitiiviset prosessit kuntoutuksen
kohteena**

Maria Lampenius
Rikosseuraamusalan sosionomi
Opinnäytetyö
Toukokuu 2020

Maria Lampenius

Seksuaalirikoksesta tuomittujen miesten kognitiiviset prosessit kuntoutuksen kohteena

Vuosi 2020 Sivumäärä 114

Opinnäytetyön tavoite oli kuvata seksuaalirikoksesta tuomittujen miesten kognitiivisia prosesseja ja Uusi Suunta- yksilökuntoutusohjelman vaikuttavuutta. Keskiössä oli erityisesti kieltämisen, vähättely, neutraloinnin, oikeuttamisen ja ajatusvääristymien tarkastelu ennen kuntoutusta ja sen jälkeen. Uusi Suunta- ohjelma jakautuu kolmeen osaan, jonka toisen osan (B-osa) vaikuttavuutta tutkitaan. Tavoitteena oli selvittää oliko sen läpikäymisellä vaikutuksia tuomitun ajatteluun. Laajemmin opinnäytetyön tarkoitus on lisätä tietoa kuntoutuksen vaikutuksista ja täten vähentää uusintarikollisuutta. Työ on tehty työelämälähtöisesti ja sen tilaajana toimii Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksikkö. Opinnäytetyöstä hyötyvät sosiaali- ja rikosseuraamusalan ammattilaiset, jotka työskentelevät seksuaalirikoksista tuomittujen kanssa.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostuu kognitiivis-behavioraalisesta kuntoutuksesta, RNR-periaatteista ja uusintarikollisuuteen vaikuttamisesta, vaikuttavuustutkimuksesta sekä seksuaalirikollisten ajattelusta tutkitusta tiedosta. Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa vaikuttavuutta tutkittiin alku- ja loppumittauksen avulla haastattelemalla neljää raiskauksesta tuomittua vankia. Menetelmänä oli puolistrukturoitu haastattelu, jonka tukena käytettiin kyselylomakkeita. Aineiston analyysi tehtiin sisällönanalyysillä. Tulokset olivat yhteneviä aiempaan tutkimukseen aiheesta. Haastatelluilla ilmeni teon kieltämistä, vähättelyä, neutralointia ja oikeuttamista sekä ajatusvääristymiä. Huomattiin myös, että Uusi Suunta-ohjelman B-osa, joka perustuu kognitiivis-behavioraalisuuteen ja RNR-periaatteisiin vaikuttaa ajatteluun. Erityisesti ajatusvääristymät ilmenivät eri tavalla kuntoutuksen jälkeen ja myös vähättely väheni. Kehittämisehdotuksena on tuotu esiin kuntoutuksen laajempi tarjoaminen seksuaalirikoksista tuomituille uusintarikollisuuden vähentämiseksi.

Asiasanat: seksuaalirikollisuus, kognitiivis-behavioraalinen kuntoutus, uusintarikollisuus, vaikuttavuustutkimus, kognitiiviset prosessit, Uusi Suunta-ohjelma

Maria Lampenius

Rehabilitation targeting on cognitive processes among men convicted of sex offending

Year	2020	Pages	114
------	------	-------	-----

The aim of this study was to describe the cognitive processes of men convicted of sex offending and the effectiveness of the NEW DIRECTION - Personal Rehabilitation Programme. The main focus of the study was on denial, minimization, neutralization, justification, and cognitive distortions before and after rehabilitation. The NEW DIRECTION - Personal Rehabilitation Programme is divided into three parts, where the effectiveness of the second part (part B) was studied. The aim was to find out whether going through the part had effects on the thinking among the convicted. From a wider perspective, the purpose of the study was to increase the knowledge of the effects of rehabilitation, and thus reduce recidivism. This study was working life oriented and it was implemented in collaboration with The Central Administration of the Criminal Sanctions Agency. This study will benefit professionals who work with sex offenders in social services as well as in prison and probation services.

The theoretical framework of the study consisted of cognitive-behavioral rehabilitation, risk-need-responsivity (RNR) principles and influencing recidivism, effectiveness in research, and data on sex offenders' thinking processes. The thesis was carried out as a qualitative study, in which the effectiveness was studied with initial and final measurement by interviewing four men convicted of rape. The used method was a semi-structured interview supported by questionnaires. The data analysis was carried out with content analysis. The results were consistent with previous research on the subject. The interviewees showed cognitive distortions and denial, minimization, neutralization and justification of the act. It was also noted that part B of the NEW DIRECTION - Personal Rehabilitation Programme, which is based on cognitive-behavioral approach and RNR principles, influences thinking. Especially cognitive distortions appeared differently after rehabilitation, and also minimization decreased. Providing rehabilitation more broadly for men convicted of sex offending in order to reduce recidivism has been highlighted as a development proposal.

Keywords: sex offending, cognitive behavioral rehabilitation, recidivism, effectiveness study, cognitive processes, NEW DIRECTION - Personal Rehabilitation Programme

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Seksuaalirikollisuus ilmiönä.....	9
3	Uusintarikollisuuteen vaikuttaminen	12
3.1	Uusimisriskiin vaikuttaminen: RNR- periaatteet	13
3.2	Desistanssin rooli uusintarikollisuuden ehkäisemisessä	14
3.3	Ohjelmatyö.....	15
3.4	Seksuaalirikollisten kuntoutus.....	16
3.5	Vaikuttavuustutkimus.....	17
4	Kognitiivis-behavioraalinen kuntoutus	19
4.1	Sosiaalisen oppimisen teoria	20
4.2	Kognitiivis-behavioraalisen työskentelyn tasot	20
4.3	Kognitiivis-behavioraalisuuteen perustuvan työskentelyn vaikuttavuus.....	21
4.3.1	Yhteistyö ja työskentelyn ilmapiiri.....	21
4.3.2	Empatian ilmentäminen	22
4.3.3	Ongelmakohtien tunnistaminen ja ongelmanratkaisumenetelmä	24
4.3.4	Sokraattinen kyselymenetelmä	25
4.3.5	Itsetarkkailuun ohjaaminen	25
5	Seksuaalirikollisten kognitiiviset prosessit	26
5.1	Kieltäminen ja vähättely	26
5.2	Skeemat	28
5.3	Ajatusvääristymät	30
5.4	Neutralointi ja oikeuttaminen.....	32
5.5	Kognitiivisten prosessien yhteys ja erottelu opinnäytetyössä	34
6	Uusi Suunta-ohjelma.....	35
7	Tutkimusasetelma.....	39
7.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	39
7.2	Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu	40
7.3	Tutkimuksen toteutus	42
7.4	Menetelmät haastattelutilanteessa.....	44
7.4.1	Motivoiva keskustelu	45
7.4.2	Sokraattinen kyselymenetelmä.....	46
7.4.3	Motivoiva keskustelun ja sokraattisen menetelmän yhdistäminen haastattelutilanteessa.....	46
7.5	Kohderyhmä.....	48
7.6	Aineiston analyysi	48
8	Tulokset	51

8.1	Haastateltavien taustatiedot	52
8.2	Kieltäminen ja vähättely	53
8.3	Ajatusvääristymät	57
8.4	Neutralointi ja oikeuttaminen.....	58
8.5	Muu puhe	60
8.6	Haastateltavakohtaiset muutokset ajattelussa	66
9	Johtopäätökset	67
9.1	Seksaalirikoksista tuomittujen ajattelu teostaan	68
9.2	Ajattelun muutoksen aikaansaajana kognitiivis-behavioraalisuus ja RNR- periaatteet	70
9.3	Kuntoutuksen tavoitteiden toteutuminen ja arvio vaikuttavuudesta	75
10	Pohdinta	77
10.1	Opinnäytetyö prosessina ja ammatillinen reflektointi	77
10.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	79
10.3	Kehittämisen- ja jatkotutkimusehdotukset.....	82
	Lähteet	85
	Kuviot	95
	Taulukot	96
	Liitteet	97

1 Johdanto

Opinnäytetyön tarkoitus on kuvata seksuaalirikoksesta tuomittujen miesten kognitiivisia prosesseja rikoksestaan ja Uusi Suunta-ohjelman läpikäymisen vaikutuksia niihin. Tutkimus on toteutettu työelämälähtöisesti ja sen tilaajana on Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksikkö, jossa yhteyshenkilönä toimii psykologi ja yliopettaja Nina Nurminen. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa seksuaalirikoksista tuomittujen ajattelusta ja erityisesti sen muuttumisesta kuntoutuksen aikana. Opinnäytetyön tuloksia hyödynnetään seksuaalirikoksen tekijöille suunnattujen kuntoutuspalvelujen kehittämistyössä sekä seksuaalirikoksen tekijöiden kanssa työskentelevien ammattilaisten koulutuksissa. Tutkimuksessa kerätään tietoa seksuaalirikoksesta tuomittujen ajattelusta ennen kuntoutusta ja sen jälkeen, jonka perusteella tehdään arvio kuntoutuksen tavoitteiden toteutumisesta, eli ohjelman vaikuttavuudesta.

Rikosseuraamuslaitos on oikeusministeriön alainen viranomainen, jonka tehtävänä on rikosioikeudellisten tuomioiden, vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten, täytäntöönpano Suomessa. Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on ehkäistä uusintarikollisuutta ja täten lisätä yhteiskunnan turvallisuutta. Rikosseuraamuslaitos koostuu kolmesta rikosseuraamusalueesta (Etelä-Suomi, Länsi-Suomi sekä Itä- ja Pohjois-Suomi), täytäntöönpanoyksiköstä ja keskushallinnosta sekä Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskuksesta. Tuomiot pannaan muodollisesti täytäntöön täytäntöönpanoyksikössä, jossa hoidetaan rangaistusten keston toteutuminen lain mukaisesti. Rangaistukset toimeenpannaan tai suoritetaan rikosseuraamusalueilla sijaitsevilla avo- ja suljetuissa vankiloissa sekä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus vastaa alaan liittyvästä koulutuksesta. Työn tilaajana toimiva Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksikkö vastaa esimerkiksi laillisuuden valvonnasta organisaatiossa ja seuraamusten vaikuttavuudesta. Keskushallintoyksikkö vastaa myös tutkimuslupien myöntämisestä. (Rikosseuraamuslaitos 2019a; Rikosseuraamuslaitos 2020a.)

Opinnäytetyössä tutkitaan vuonna 2014 käyttöön otettua Uusi Suunta-ohjelman vaikuttavuutta, eli kuntoutustavoitteiden toteutumista. Uusi Suunta-ohjelma on seksuaalirikoksen tekijöille suunnattu yksilökuntoutusohjelma, jonka tavoitteena on tukea kuntoutettavaa elämään mielekästä elämää syyllistymättä uusiin seksuaalirikoksiin. Opinnäytetyö tutkii tämän ohjelman vaikuttavuutta eli onko kyseinen kuntoutus tarkoituksenmukaista. Tarkoituksena on selvittää, onko kuntoutuksella tuomitun uusimisriskiä madaltava vaikutus tutkimalla ajattelua ennen kuntoutusta ja sen jälkeen. Uusi Suunta-ohjelma jakautuu A-, B- ja C- osaan, ja opinnäytetyössä tutkitaan tuomitun ajattelua käsittelevän, B-osan vaikuttavuutta. (Nurminen 2016.)

Uusi Suunta- ohjelmalla pyritään vaikuttamaan pääasiassa vain seksuaalirikoksen uusimiseen, joten vaikuttavuustutkimus koskee seksuaalirikollisuuteen liittyviä kognitiivisia prosesseja, vaikka välillinen vaikutus muuhunkin rikollisuuteen voi kuntoutuksella olla. Uusi Suunta-ohjelma on käytössä Rikosseuraamuslaitoksella vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa

seksuaalirikoksesta tuomituille. Ohjelmaa tarjotaan myös yksityisellä sektorilla, jolloin kohde-ryhmänä ovat seksuaalirikoksesta (aiemmin) tuomittujen lisäksi potentiaaliset seksuaalirikoksentekijät, kuten omasta seksuaalisesta (esimerkiksi lapsikohteisesta) kiinnostuksesta huolis- saan olevat. Vaikka Uusi Suunta- ohjelmaa ohjataan myös muiden, kuin valtion viranomaisten toimesta, tutkimus kohdistuu Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaisiin. Uusi Suunta-ohjelma esitel- lään tarkemmin teoreettisen viitekehyksen jälkeen luvussa 6. (Nurminen 2016.)

Opinnäytetyössä pyritään saamaan vastaukset kahteen tutkimuskysymykseen: 1. Mitä seksuaa- lirikoksesta tuomittu ajattelee teostaan ennen ja jälkeen Uusi suunta-ohjelman B-osaa? ja 2. Onko Uusi suunta- ohjelman B-osalla vaikutusta seksuaalirikoksesta tuomitun ajatteluun ohjel- man tavoitteiden suuntaisesti? Tutkimuksen keskiössä ajattelun tutkimisessa ovat tuomitulla ilmenevät ajatusvääristymät ja rikoksen kieltäminen, vähättely, neutralointi ja oikeuttaminen. Opinnäytetyössä arvioidaan kuntoutusohjelman vaikuttavuutta seksuaalirikokseen liittyvän ajattelun osalta, sillä kognitiiviset prosessit ovat yksi uusimisriskiin yhteydessä oleva tekijä ja opinnäytetyön aihe on rajattu sen tarkasteluun. Laajemmassa kontekstissa opinnäytetyön tar- koitus on tuottaa tietoa seksuaalirikoksesta tuomittujen uusimisriskiin vaikuttamisesta ja tätä kautta vaikuttaa uusintarikollisuuteen vähentävästi. (Levenson, Prescott & D’Amora 2010; Woessner & Schwedler 2014; Aaltonen & Tyni 2017.)

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jossa menetelmänä on puolistrukturoitu haas- tattelu. Vaikuttavuutta tutkitaan alku- ja loppumittauksen avulla, jossa tutkimukseen osallis- tuvia haastatellaan kahdesti, ennen ohjelman B-osaa ja sen jälkeen. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina ja tutkimukseen osallistui neljä haastateltavaa. Koska tutkimus toteute- taan laadullisena, sen tarkoitus ei ole saavuttaa tilastollisesti yleistettävää tietoa, vaan kuvata seksuaalirikollisten ajattelua ilmiönä tarkasti ja arvioida kuntoutuksen vaikutuksia siihen yksi- lötasolla. Kerätty aineisto analysoitiin sisällönanalyysiamenetelmällä. Tutkimuksen teoreetti- nen viitekehys rakentuu seksuaalirikollisuudesta tutkittuun tietoon, kognitiivis-behavioraali- seen lähestymistapaan, uusintarikollisuuteen vaikuttamiseen ja ohjelmatyöhön sekä vaikutta- vuuden arviointiin. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 87.)

Opinnäytetyön aihe on valittu tarpeen ja sen ajankohtaisuuden vuoksi. Itse rikollisuus tai sek- suaalirikollisuus ilmiönä ei ole uusi, samoin kuin ajatus rikollisuuteen vaikuttamisesta kuntou- tuksen avulla. Rikoksentekijöiden kuntoutus perustuu ajatteluun, että oikeanlaisilla toimilla voidaan tukea rikollisuudesta irrottautumista, yhteiskuntaan integroitumista ja ehkäistä usin- tarikollisuutta (Aaltonen & Tyni 2017). Keskeistä tässä on oikeanlainen, eli vaikuttava kuntou- tus, jolla tarkoitetaan yksinkertaistettuna sitä, että kuntoutus toimii. Eli ensinnäkin kuntoutus on tarpeellista sekä yksilön elämänlaadun että yhteiskunnallisesti turvallisuuden, hyvinvoinnin ja taloudellisten seikkojen kannalta. Toiseksi tulee varmistaa, että toteutettava kuntoutus on vaikuttavaa, jotta edellä mainitut tavoitteet voidaan saavuttaa.

Vaikuttavuustutkimuksen tekeminen Uusi Suunta- yksilökuntoutusohjelmasta on perusteltua kahdesta syystä. Ensinnäkin rikoksentekeijöille suunnattu kuntoutus tulee olla vaikuttavaa, eli sen tulee madaltaa riskiä uusintarikollisuuteen (Oikeusministeriö 2013, 49; Tyni 2015, 2-3). Uusi Suunta-ohjelman vaikuttavuutta ei ole vielä tutkittu ja eikä tietoa sen uusimisriskiin vaikuttamisesta vielä ole, joten tutkimus aiheesta on tarpeellinen ja ajankohtaista tehdä. Toiseksi tutkimus antaa uutta tietoa seksuaalirikoksista tuomittujen ajattelusta ja siihen vaikuttamisesta kuntoutuksen avulla. Vaikka tällä hetkellä kuntoutusta on saatavilla, eivät kaikki seksuaalirikoksista tuomitut sitä saa syystä tai toisesta. Opinnäytetyö pyrkii tuottamaan tietoa kuntoutuksen vaikuttavuudesta ja vastaamaan kehittämistarpeeseen seksuaalirikoksista tuomittujen kuntoutuksen suunnittelussa. Tavoitteena on, että mikäli voidaan todeta jonkin kuntoutuksen vaikuttavan uusimisriskiä madaltavasti, tarjottaisi kuntoutusta laajemmin. Toisaalta jos kuntoutus ei näin toimi, tulee sitä kehittää.

2 Seksuaalirikollisuus ilmiönä

Seksuaalirikos loukkaa uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta sekä oikeutta koskemattomuuteen. Seksuaalirikokset on aikojen saatossa määritelty eri lailla sekä yhteiskunnallisessa keskustelussa että lainsäädännössä. Yhtä mieltä ollaan kuitenkin seksuaalirikosten tuomittavuudesta ja sen psyykkisistä ja fyysisistä seurauksista sen uhrille. Seksuaalirikokset ovat ilmiö, joka vaikuttaa rikoksen uhriin pysyvästi, mutta se koskettaa myös laajemmin uhrin sekä tekijän läheisiä sekä yhteiskuntaa. Seuraavaksi käsitellään seksuaalirikollisuutta Suomessa lainsäädännöllisesti ja tilastollisesti sekä siihen liittyviä ilmiöitä tai seikkoja tutkimusten valossa.

Suomen rikoslaki määrittelee seksuaalirikokseksi monia eri rikosnimikkeitä. Voimassa oleva rikoslaki on alun perin säädetty vuonna 1889, jonka jälkeen rikoslain luku 20 on uudistettu kokonaisuudessaan vuonna 1999. Lukua on säädetty ja uudistettu tuon jälkeenkin ja esimerkiksi rikosnimikkeenä seksuaalinen ahdistelu on lisätty siihen vuonna 2014 ja törkeä lapsenraiskaus vuonna 2019. Seksuaalirikokset voivat kohdistua lapseen tai aikuiseen ja rikoslain luku 20 määrittelee seksuaalirikokset Suomessa ja niiden rangaistavuuden. Seksuaalirikoksia ovat esimerkiksi raiskaus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, paritus ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavat rikokset. Seksuaalirikokset ja rikoslain luku 20 ovat eriteltyinä liitteissä (liite 7). Tuomiot seksuaalirikoksista vaihtelevat. Lievimmillään tuomio voi olla päiväsakkoja ja enimmillään 12 vuoden vankeusrangaistus. Tulee huomioida, että vankeusrangaistus ei tarkoita välttämättä ehdotonta vankeustuomiota ja osa seksuaalirikoksesta tuomituista suorittaa rangaistuksen ehdollisena tai yhdyskuntaseuraamuksena siviilissä ja osa rangaistuslaitoksessa (Rikosseuraamuslaitos 2020c). (RL563/1998.)

Seksuaalirikollisuus on pääosin piilorikollisuutta, eli valtaosa tapahtuneista seksuaalirikoksista ei tule koskaan ilmi. Riippuen tutkimuksesta seksuaalirikosten ilmoitusprosentti Suomessa on

ollut viime vuosina 1 - 3,6 prosentin luokkaa, eli 96%- 99% tapahtuneista seksuaalirikoksista eivät poliisin tietoon. Tutkimuksissa on myös havaittu, että seksuaalirikokset, jossa uhri on ollut miespuolinen, tulevat puolta harvemmin poliisiin tietoon, kuin sellaiset seksuaalirikokset, jossa uhri on ollut naispuolinen. Tilastokeskuksen (2020) mukaan vuonna 2019 poliisiin tietoon on tullut 4 356 seksuaalirikosta, josta 1 455 oli raiskauksia, 1 796 lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä ja 1 105 muita seksuaalirikoksia, joista liki puolet olivat seksuaalisia ahdisteluja. Vuonna 2018 raiskauksia on tullut poliisiin tietoon 1 338, lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä 1 363 ja muita seksuaalirikoksia 1 019 ja kokonaisuudessaan seksuaalirikoksia oli tullut ilmi 3 720, joka oli 13,8% enemmän, kuin vuonna 2017. (Tilastokeskus 2019; Danielsson & Kääriäinen 2017,4-6; Piha 2019; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

Tämänhetkisten tilastojen mukaan seksuaalirikoksia on tullut vuosittain enemmän poliisiin tietoon, kuin sitä edeltävänä vuonna. On kuitenkin olennaista ymmärtää, että se ei tarkoita seksuaalirikollisuuden kasvavan räjähdysmäisesti, vaan luvut kertovat nimenomaan seksuaalirikoksista tehtävien ilmoitusten määrän nousseen. Esimerkiksi lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt ovat poliisin tilastoissa nousseet vuoden 2018 tilastoista liki kolmanneksen. Uhritutkimusten perusteella uhrikokemukset eivät kuitenkaan ole lisääntyneet, vaan ilmiön tiedostamisen ja sen nostaminen julkiseen keskusteluun arvioidaan lisänneen ilmoitusalttiutta. Myös poliisitutkimusten tehostumisen arvellaan vaikuttaneen asiaan. Toisaalta sosiaalisen median ja internetin vuoksi lapsia ja nuoria on helpompi tavoittaa, jolloin rikosentekomahdollisuuksia on nykypäivänä enemmän, kuin esimerkiksi 1900- luvulla. Toisin sanoen, on aina vain parempi mitä enemmän poliisiin tietoon tulee seksuaalirikoksia, kun muiden tutkimusten valossa samanaikaisesti uhrikokemukset pysyvät samana tai laskevat, mikä vaikuttaisi olevan tälläkin hetkellä tilanne. Eräässä uhritutkimuksessa on huomattu päinvastoin esimerkiksi lasten hyväksikäyttökokemusten vähentyneen 2000- luvulla (Ellonen, Fagerlund & Haapakangas 2019). Polisiin tietoon tullut rikollisuus tai annettujen seksuaalirikostuomioiden määrä ei siis anna kokonaiskuvaa seksuaalirikosten tapahtumista. (Tilastokeskus 2019; Rikosentorjuntaneuvosto; Ellonen, Fagerlund & Haapakangas 2019; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

Seksuaalirikoksen tekijöihin liittyy tiettyjä piirteitä, kuten sukupuolijakauma, sosiaalinen asema ja ikä. Seksuaalirikoksista epäillyistä 99% on miehiä. Raiskauksissa luku on 99,6% ja lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä 98%. Uhreissa sukupuolijakauma on päinvastainen, raiskauksissa 97%, seksuaalisen ahdistelun uhreista 93% ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön uhreista naispuolisia on 92%. Sekä raiskauksissa että lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllystyneillä sosioekonominen asema on ollut keskimääräistä alhaisempi. On huomattu, että seksuaalirikokseen syyllystyneet kuuluvat vähemmistöön ammattiaseman, koulutuksen ja tulotason osalta. Korkein rikostaso on ollut opiskelijoilla, työttömällä ja alle 55- vuotiailla eläkeläisillä. Raiskauksista epäillyistä valtaosa on 20-55- vuotiaita ja lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllystyneistä tekijät ovat hiukan nuorempia, pääosin 17-30- vuotiaita. Kuitenkaan noin kolmannes tekijöistä ei asetu näihin ikähaarukoihin. Joissain tutkimuksissa on havaittu, että mitä korkeampi

tekijän ikä on lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä, sitä nuorempi uhri on ollut. (Danielsson 2019, 65-91; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

Valtaosa seksuaalirikoksista tapahtuu yksityisissä tiloissa, kuten asunnoissa. Poliisin tietojen mukaan vuonna 2018 tapahtuneista raiskauksista yli 70 prosenttia tapahtui yksityisissä asunnoissa. Seksuaalirikoksiin liittyy vähemmän päihteidenkäyttö, kuin muuhun rikollisuuteen, mutta raiskauksissa alkoholipäihtymys vaikuttaisi liittyvän ilmiöön. Vähintään kolmannes uhreista ja tekijöistä on ollut päihtynyt raiskauksen tapahtuessa. Ulkomaan kansalaisten osuus seksuaalirikoksesta tuomituista on 25-30 prosenttia. Vuonna 2018 29 prosenttia raiskauksesta ja 19 prosenttia lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyistä oli ulkomaan kansalaisia, joista valtaosalla oli kotipaikka Suomessa. Nimien pohjalta tehtyjen tutkimusten mukaan ulkomaalaistaustaisten osuus on ollut sitä suurempi, mitä törkeämmästä seksuaalirikoksen rikoslajista oli kyse (Lappi-Seppälä, Autio, Karjala 2012, 57). (Danielsson 2019, 65-91, 179; Tyni 2015, 48; Lasher & McGrath 2017.)

Seksuaalirikoksen tekijä ja uhri useimmiten tuntevat toisensa. Raiskausrikoksista alle 20 prosenttia tekijä ja uhri olivat tuntemattomia. Tuntemattomuus tässä kontekstissa määritellään alle 24 tunnin tuttavuudeksi. Valtaosassa raiskauksia osapuolet ovat parisuhteessa, ystäviä tai tuttavina. Lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä noin neljännes tekijöistä on uhrille entuudestaan tuntemattomia. Yleisimmin tekijä on ollut uhrin sukulainen, naapuri tai muu tuttu. Uhrin isä on noin 20 prosentissa tapauksia ollut tekijä. Tuomioiden valossa seksuaalirikokseen syyllistyneet uusivat harvoin rikoksen. Luvut riippuvat seuranta-ajasta ja tutkimuksesta, mutta keskimäärin seksuaalirikoksesta uuden tuomion seksuaalirikoksesta saa noin 10-15 prosenttia viiden vuoden seuranta-ajalla. Uusimisen todennäköisyyttä nostavat aikaisemmat tuomiot seksuaalirikoksista, kontaktiton seksuaalirikos (mm. sukupuolisevellisyyttä loukkaavan materiaalin levittäminen), vankeuden pituus ja seuranta-ajan pituus. Vaikka seksuaalirikoksen uusijat ovat vähemmistö, tulee kuitenkin huomioida, että seksuaalirikoksista toistuvasti kiinni jääminen on harvinaista, eivätkä poliisin tietoon tulleet tiedot kerro kokonaiskuvaa uusintarikollisuudesta. (Danielsson 2019, 65-91; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020, Tyni 2015, 48; Lasher & McGrath 2017.)

Edellä on puhuttu mm. lapseen kohdistuvista seksuaalirikoksista. Usein lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyneet mielletään pedofiileiksi, eli henkilöiksi, joiden seksuaalinen kiinnostus kohdistuu lapsiin. Mikä on tutkimustiedon mukaan todellisuus? Lapsikohteisen seksuaalisen kiinnostuksen omaavista osa on pedofiilejä (seksuaalinen kiinnostus kohdistuu esimurrosikäisiin lapsiin) ja hebefiilejä (seksuaalinen kiinnostus murrosikäisiin lapsiin), mutta eivät kaikki. Pedofiilinen kiinnostus voi olla ensisijaista, jolloin henkilö tuntee pysyvästi ja ensisijaisesti seksuaalista kiinnostusta lapsiin (fiksoitunut pedofiili) tai toissijaista, jolloin henkilön seksuaaliset halut suuntautuvat lapsiin väliaikaisesti, esimerkiksi stressaavan elämäntilanteen ai-

kana, vaikka hän yleisesti ja ensisijaisesti olisi kiinnostunut 16- vuotta täyttäneistä (regressoitunut pedofiili). Tutkimusten mukaan lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomituista 40% ovat pedofiilejä (Alanko & Santtila 2013). Kaikki lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyneet eivät siis omaa lapsikohteista kiinnostusta ja toisaalta kaikki lapsikohtaisen seksuaalisen kiinnostuksen omaavat eivät syyllisty seksuaalirikoksiin lainkaan. Joillakin henkilöillä ilmenee emotionaalista samaistumista lapsiin. Tämä liittyy usein puutteelliseen kykyyn muodostaa toimivia ihmissuhteita aikuisten kanssa, jolloin henkilö saattaa kokea voimakasta samaistumista lapsiin ja haluta parisuhdetta lapsen kanssa, jolloin seurauksena voi olla seksuaalirikokseen syyllistyminen. On olennaista huomioida nämä ilmiöinä ja selvittää seksuaalirikoksen taustalla vaikuttaneet tekijät, jotta oikeanlaista kuntoutusta voidaan tarjota. (Mielenterveystalo.)

3 Uusintarikollisuuden vaikuttaminen

Rikosseuraamuslaitoksen keskeinen tavoite on vähentää uusintarikollisuutta ja omalta osaltaan pyrkiä turvaamaan yhteiskunnan turvallisuus (Rikosseuraamuslaitos 2020b). Uusintarikollisuus käsitteenä mielletään usein uuteen rikokseen syyllistymiseen, jota ennen ko. henkilö on suorittanut tuomion rikoksesta vapaudessa tai vankeudessa. Uusimista mitataan rangaistusajan päättymisen jälkeen tietty ajanjakso, joka voi olla esimerkiksi kolme vuotta. Seuranta-aikojen vaihtelu vaikuttaa uusijoiden määrään, samoin kuin aiempi rikollisuus ja rikoslaji tai -lajit. Uusintarikollisuutta tutkiessa tulee myös kiinnittää huomiota, tarkastellaanko uusia vankeustuomioita vai mitä vain rikostuomioita. Vapautuneiden vankeusvankien uusintarikollisuustason on huomattu vakiintuneen noin 60 prosenttiin viiden vuoden seuranta-ajalla, eli yli puolet vapautuneista vangeista tekee uuden rikoksen viiden vuoden vapautumisestaan, joka johtaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen (Rikosseuraamuslaitos 2018). Uusimiseen vaikuttavia seikkoja on tutkittu ja tietyt tekijät vaikuttavat uusimisriskiin. On huomattu, että ikä vaikuttaa uusimiseen. Nuori ikä korreloi uusimisen kanssa. Sukupuolen vaikutus on myös selkeä; naisista noin joka viidennes uusi rikoksen. Rikoslajilla on suuri vaikutus uusimisriskiin. Myös vankilakertalaisuus nostaa uusimisriskiä, mitä enemmän tuomioita on ollut, sitä todennäköisemmin uusia tulee. (Mulder, Brand, Bullens & van Marle 2011; Tyni 48, 63-64.)

Tyni (2015, 47-48) on tarkastellut väitöskirjassaan mm. eri vankilajien uusimisprosentteja ja nopeutta. Hänen tutkimuksessaan talousrikokseen syyllistyneistä joka viides uusii rikoksen neljäntoista vuoden seuranta-ajalla, kun taas korkean riskin vakavista väkivaltarikoksesta tuomituista vangeista rikoksen uusii jopa neljä viidestä viiden vuoden seuranta-ajalla. Uusimisprosentit eivät ole faktisia tai tarkkoja ja riippuvat seuranta-ajasta ja tavasta määrittellä uusi rikos. Joissain tutkimuksissa uusintarikollisuudeksi määritetään ehdottomaan vankeustuomioon johtaneet rikokset, joissain myös ehdolliset tuomiot. On myös merkitystä, mitataanko tietyn rikoslajin uusimista ja yleisesti mitä vain rikoksia. Esimerkiksi Tynin (2015, 48) tutkimuksessa huomattiin, että raiskauksesta tuomituista 73 prosenttia sai uuden rikostuomion seuranta-ajalla,

mutta vain 13 prosenttia sai uuden tuomion seksuaalirikoksesta. Varmaa on kuitenkin se, että mitä pidempi seuranta-aika on, sitä enemmän uusimista on havaittavissa, vaikka on olennaista tiedostaa, että uusimisen todennäköisyys laskee ajan kuluessa. Kokonaiskuvaa uusimisesta ei myöskään saada vain poliisitilastojen mukaan, sillä suuri osa rikollisuudesta on piilorikollisuutta. Täytyy siis muistaa, että rikoksen uusi huomattavasti useampi, kuin se ryhmä, joka esimerkiksi joutuu uudelleen vankilaan. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2018, 19; Rikosseuraamuslaitos 2020c.)

Edellä mainitut uusimisriskiin vaikuttavat tekijät, kuten sukupuoli tai rikoshistoria, ovat niin kutsuttuja staattisia, eli muuttumattomia riskitekijöitä. Uusimisriski voidaan määritellä niiden avulla sanallisesti tai prosentuaalisesti. Riskitekijöiden muuttumattomuudella tarkoitetaan, ettei riskitekijöihin voida vaikuttaa. Tutkimuksissa on havaittu, että uusimisriskiin eniten vaikuttava tekijä on staattinen, tekijän aiempi rikoshistoria (Tyni 2015, 63). Vaikka rikoshistoriaan ei voida vaikuttaa, sen avulla voidaan määritellä, millaista kuntoutusta ja kuinka paljon rikoksentekijä tarvitsee. Ensikertalaiseen ei kannata kohdistaa yhtä suuren intensiteetin kuntoutustoimia, kuin kymmenesti vankeustuomion suorittaneelle. Kuntoutusmenetelmänä käytetyimpinä rikosseuraamusalalla on tällä hetkellä ohjelmatyö. Ohjelma tarkoittaa strukturoitua, eli valmiiksi jäseneltyä ja suunniteltua työskentelyä, jossa edetään käsikirjan mukaan ja joka ei ole kuitenkaan terapiaa. Ohjelmien vaikuttavuutta ja toimivuutta arvioidaan Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatyön asiantuntijoiden ja ulkopuolisten asiantuntijoiden toimesta. Tarkoituksena on varmistaa ohjelman tarkoituksenmukaisuus, eli että ohjelma vaikuttaa uusintarikollisuuteen vähentävästi oikeaoppisesti toteutettuna. (Rikosseuraamuslaitos 2013; Tyni 2015, 63-64; Rikosseuraamuslaitos 2019b.)

3.1 Uusimisriskiin vaikuttaminen: RNR- periaatteet

Uusintarikollisuuteen vaikuttaessa pitää vaikuttaa sellaisiin riskitekijöihin, joihin vaikuttaminen on mahdollista. Näitä ovat dynaamiset riskitekijät. Dynaamisia, eli muutettavissa olevia riskitekijöitä kutsutaan myös kriminogeenisiksi tekijöiksi. Niillä on havaittu olevan suora yhteys rikolliseen käyttäytymiseen, eli sekä uusintarikollisuuteen että ensikertalaisten riskiin syyllistyä rikoksiin. Dynaamisista riskitekijöistä merkittävimpiä ovat mm. antisosiaaliset ja rikosmyönteiset asenteet, (kuten rikosten järjeistäminen ja negatiiviset asenteet lakia kohtaan), rikollinen seura ja päihteiden ongelmakäyttö. Myös antisosiaaliset persoonallisuuspiirteet tai käyttäytymismallit, kuten impulsiivisuus tai aggressiivisuus, ovat voimakkaasti yhteydessä rikoskäyttäytymiseen. Kriminogeeniset tekijät eivät liity vain Suomessa ilmenevään rikollisuuteen, vaan samat lainalaisuudet pätevät muissakin maissa. (Papp, Campbell & Anderson 2018; Mulder, Brand, Bullens & van Marle 2011; Tyni 2015, 63-64.)

Se, miten ja mihin kriminogeenisiin tekijöihin kuntoutusta kohdistetaan, määräytyy RNR- periaatteiden, eli riskin (risk), tarpeen (need) ja vastaavuuden (responsivity) periaatteiden mukai-

sesti (Moster, Wnuk & Jeglic 2008). RNR- periaatteet tai RNR- malli ohjaa suurta osaa rikosten tekijöille suunnattua kuntoutusta. Jokaisella periaatteella on osansa. Riskin periaate määrittää kuntoutuksen intensiteetin, eli mitä korkeamman riskin rikosentekijästä on kyse, sitä intensiivisempää kuntoutusta hänelle tulee tarjota. Vastaavasti matalan riskin rikosentekijöille tulee kohdistaa vähemmän intensiivisiä kuntoutustoimia, ja on havaittu, että liian intensiivinen kuntoutus matalan riskin rikosentekijälle voi jopa nostaa uusimisriskiä, eli ylimitoitettu kuntoutus voi toimia kriminogeenisenä tekijänä. Se, miten määritellään, kuka on korkean ja kuka matalan riskin rikosentekijä määrittyy pitkälti staattisten riskitekijöiden avulla, kuten rikoshistorian, vankilakertalaisuuden ja iän perusteella. Tarpeen periaate määrittää mihin kuntoutuksen tulee kohdistua, eli mihin kriminogeenisiin tekijöihin tulee vaikuttaa. Usein kriminogeenisiä tekijöitä on useita, ja silloin priorisoidaan ne tekijät ensimmäiseksi, mitkä nostavat suhteellisesti kyseisen henkilön todennäköisyyttä syyllistyä uusiin rikoksiin. Kuntoutus voi kohdistua esimerkiksi vihanhallintaan ja impulsiivisuuteen tai päihdeongelman hoitoon. Vastaavuuden periaate määrittää sen, minkälaista kuntoutuksen tulee olla, jotta se sekä tukee kuntoutettavaa että madaltaa uusimisriskiä. Kuntoutuksen ja toimien tulee siis vastata kyseisen rikosentekijän tarpeisiin, joka voi tarkoittaa esimerkiksi kulttuurillisen taustan, oppimistyylien tai toteutustavan yksilö- tai ryhmämuotoisena huomioon ottamista. Riskin, tarpeen ja vastaavuuden osa-alueet tulee ottaa huomioon, jotta kuntoutus on vaikuttavaa. (Brogan, Haney-Caron, NeMoyer & DeMatteo 2015; Toop, Olver & Jung 2019; Laine 2011; Tyni 2015, 59-62.)

RNR- periaatteiset kuntoutusohjelmat ovat laajalti käytettyjä rikosentekijöiden kuntoutuksessa ja monissa tutkimuksissa on todettu niiden madaltavan tuomitun uusimisriskiä (Olver, Marshall, Marshall & Nicholaichuk 2018; Tyni 2015, 67-68). RNR- mallia on kritisoitu sen riskikeskeisyydestä ja nykypäivänä monissa kuntouttavissa ohjelmissa työskentelyä ohjaa sen lisäksi myös muut, esimerkiksi positiiviseen kriminologiaan pohjautuvat periaatteet tai mallit. Positiivinen kriminologia on viime vuosina vaikuttanut antaen toisen näkökulman perinteisiin kriminologisiin teorioihin, jotka keskittyvät riskeihin ja negatiivisiin tekijöihin, jotka aiheuttavat rikollista käyttäytymistä. Positiivinen kriminologia sen sijaan pyrkii etsimään niitä positiivisia tekijöitä, jotka pitävät rikosentekijää poissa rikollisuudesta tai edistävät siitä irrottautumista. Näitä positiivisia tekijöitä pyritään sitten tukemaan ja vahvistamaan. Positiivinen kriminologia ei ole tietty malli tai menetelmä, vaan lähestymistapa, johon työskentely voi perustua, tai se voidaan integroida toiseen malliin ohjaamaan kuntoutusta yhdessä esimerkiksi RNR- perusteiseen työskentelyyn tai ohjelmatyöhön. Nykyään usein kuntoutusta ohjaakin useampi periaate, mutta tutkimusten valossa on olennaista, että RNR-periaatteet ovat yksi niistä. (Toop, Olver & Jung 2019; Laine 2011; Tyni 2015, 70-71.)

3.2 Desistanssin rooli uusintarikollisuuden ehkäisemisessä

Uusintarikollisuutta käsitellessä tulee väistämättä käsiteltyä desistanssia, eli rikollisuudesta irrottautumista tai rikosentekemisen lopettamista. Desistanssi voidaan primaari- ja sekundaari-

desistanssiin. Primaarivaihe tarkoittaa ajanjaksoa, jolloin yksilö ei tee rikoksia. Koska esimerkiksi seksuaalirikosentekijät eivät tyypillisesti syyllisty päivittäin rikoksiin, voidaan niitä ajanjaksoja kutsua primaari-desistanssiksi, joka ei välttämättä ole tietoinen valinta. Sekundaaridesistanssi onkin jo laajempi käsite, ja useimmiten desistanssia analysoivissa tutkimuksissa keskitytään siihen. Sekundaaridesistanssin saavuttaminen on pidempiaikainen, tietoinen valinta ja prosessi. Sekundaaridesistanssiin kuuluu rikoksenteon lopettaminen, rikollisesta elämäntavasta luopuminen ja keskeisenä myös identiteetin muuttuminen ei-rikolliseksi. Identiteetin muutos on aikaa vievä prosessi ja vaatii aktiivista toimintaa desistanssin edistämiseksi. (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 204-205.)

Sekundaari- tai desistanssin saavuttamisen määrittäminen on ei ole yksiselitteistä ja sen mittaaminen on hankalaa, sillä rikokset eivät tule aina ilmi ja esimerkiksi seksuaalirikollisuus on useimmiten piilorikollisuutta, vaikkakin seksuaalirikoksia uusitaan huomattavasti vähemmän, kuin muita rikoksia (Laaksonen 2014). Toisinaan kahden vuoden aikajaksoa käytetään kuvaamaan, että henkilö on luopunut rikollisuudesta, mutta tutkimusten valossa uusiin rikoksiin syyllistymistä tapahtuu pidempäänkin edellisen tuomion jälkeen, joten vain aika ei ole yksiselitteinen mittari. Ehkäpä keskeisin seikka desistanssin kehittymisessä on siis identiteetin muutos. Tätä voidaan tukea kuntouttavilla toimilla, mutta myös esimerkiksi koulutuksella, työllistymisellä ja muilla toimilla, jotka tuovat elämään sisältöä rikoksenteon tilalle. On oleellista ymmärtää, että mikäli halutaan jonkun lopettavan rikosenteko, on sen tilalle saatava jotakin vielä parempaa (kuten työ, perhe, koulutus), muutoin muutokseen ei ole motivaatiota. Desistanssin tukeminen ja yksilön pyrkimys rikollisuudesta irrottautumiseen luonnollisesti on yhteydessä vähempään uusimiseen, jonka vuoksi se on osa uusintarikollisuuteen vaikuttamista. (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 204-205; Hulley 2016.)

3.3 Ohjelmatyö

Ohjelmatyöllä pyritään vähentämään uusintarikollisuutta. Sen merkitys kuntoutettavalle tai tuomitulle on myös elämänlaadun paraneminen ja vahingollisesta ja rikollisesta käyttäytymisestä luopuminen. Ohjelmatyö perustuu useimmiten RNR-periaatteisiin ja ne ovat usein rikosperusteisia, eli ohjelma on suunnattu tiettyyn rikoslajiin syyllistyneille. Kuten aiemmin mainittiin, Rikosseuraamuslaitoksen tarjoamassa ohjelmatyössä pyrkimys on vaikuttaa dynaamisiin riskitekijöihin joko yksilö- tai ryhmätyöskentelyn muodossa. Ohjelmatyö voi perustua myös muihin, kuin tiettyihin kriminogeenisiin tekijöihin, johon rikosperusteiset ja päihdekuntoutusohjelmat pohjautuvat. Näitä on rikosseuraamuslaitoksella motivointiohjelmat ja yleisohjelmat. Motivointiohjelmat ovat lyhyitä yksilö- tai ryhmämuotoisia ohjelmia, jossa tavoitteena on muutokseen ja jatkotyöskentelyyn motivoiminen. Usein rikosentekijä ei itse näe tarvetta muutokselle käyttäytymismalleissa, jolloin motivoiva työskentely voi olla paikallaan, jotta tavoitteellinen työskentely on mahdollista. Yleisohjelmia on eri mittaisia ja niitä voidaan suunnata laa-

jälle joukolle vankeja. Yleisohjelma voi sisältää oman toiminnan seurausten arviointia eri näkökulmista tai arjen taitoihin ja elämänhallintaan liittyvien taitojen harjoittelua tai vahvistamista. Myös yleisohjelmien tarkoitus on vaikuttaa vähentävästi rikolliseen käyttäytymiseen. Monelle rikoksenteijälle voi sopia useampi ohjelmatyöskentely. Esimerkiksi päihdeongelmaan vaikuttavat ohjelmat ovat keskeisessä asemassa vankien kuntoutusta, sillä vangeilla ilmenee muuta väestöä kymmenen kertaa enemmän päihderiippuvuussairauksia. Kuitenkin tulee huomioida, että päihdeongelma ei ole ainoa uusimisen todennäköisyyttä nostava tekijä, vaan kuntoutusta tulee kohdistaa myös esimerkiksi vihanhallinnan ongelmiin, jolloin moni rikoksenteijä hyötyy useammasta työskentelymuodosta tai ohjelmasta. Vaikka ohjelmat ovat siis strukturoituja, on huomioitava jokaisen yksilöllisyys esimerkiksi RNR-periaatteita noudattamalla. (Obstbaum-Federley 2017; Joukamaa ym. 2010, 74; Rikosseuraamuslaitos 2019.)

3.4 Seksuaalirikollisten kuntoutus

Seksuaalirikollisuutta on paljon tutkittu. Seksuaalirikoksesta tuomittujen kuntoutuksella, joka perustuu kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan ja riskin, tarpeen ja vastaavuuden, eli RNR-periaatteisiin on huomattu olevan uusimiskäyttäytymistä madaltava funktio. Eli vaikuttavan kuntoutuksen tarjoaminen on tarpeellista ja kannattavaa sekä yksilön elämänlaadun että yhteiskunnallisesti turvallisuuden, hyvinvoinnin ja taloudellisten seikkojen kannalta. (Moster, Wnuk & Jeglic 2008; Jones & Neal 2019.)

Seksuaalirikokseen syyllistyneiden kuntoutus on siis perusteltavaa yhteiskunnallisesti siitä syystä, että tutkimusten valossa vaikuttavaa kuntoutusta saaneiden seksuaalirikollisten uusiminen on vähäisempää, kuin niiden, jotka eivät ole saaneet kuntoutusta. Kuntoutus ei voi kuitenkaan perustua ainoastaan siihen, sillä tavoitteena se ei ole yksilölle kovinkaan motivoiva. Kuntoutuksen tuleekin tarjota yksilölle jotain, jonka hän kokee tavoittelemisen arvoisena, jolloin kuntoutus tukee ja antaa yksilölle jotain, jonka vuoksi hän osallistuu kuntoutukseen. Kuntoutuksen tavoitteet asetetaan tästä syystä yhdessä asiakkaan kanssa, jotta tavoitteet palvelevat kuntoutuksen tarkoitusta (uusintariskin vähentäminen) ja jotta yksilö haluaa itse tavoitella niitä. Yksi tavoite voi olla esimerkiksi haitallisesta seksuaalisesta käyttäytymisestä luopuminen, sillä yksilö kokee sen seuraukset itselleen epämiellyttävänä. Tavoitteen saavuttaminen on yksilölle tärkeää, ja se on yhteydessä vähempään uusintarikollisuuteen. Suomessa toteutettava seksuaalirikollisten kuntoutus perustuu tutkittuun tietoon, jota aiheesta on paljon saatavilla. Kuntoutus on samankaltaista myös muualla maailmassa (Levenson, Prescott & D'Amora 2010). (Nurminen 2015, 5.)

Suomessa on kaksi seksuaalirikollisille suunnattua kuntoutusohjelmaa, jota Rikosseuraamuslaitos tarjoaa. Toinen on Riihimäen vankilassa ohjattava ryhmämuotoinen STEP-ohjelma ja toinen on Uusi Suunta- yksilökuntoutusohjelma, jota tarjotaan vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa ympäri Suomen. STEP eli Strength-Based Sexual Offender Treating Program on alku-

jaan Kanadasta ja se on korkean uusimisriskin omaaville seksuaalirikoksiin syyllistyneille suunnattu pitkä (8-10kk) ohjelma. STEP- ohjelma ei sovellu kaikille korkea riskisillekään sen luonteen ja pituuden vuoksi ja koska sitä ohjataan vain Riihimäellä yhdellä osastolla, jossa on 6-8 ryhmäläistä, jää suurin osa seksuaalirikoksesta tuomituista sen ulkopuolelle. Uusi Suunta- ohjelmasta, jonka vaikuttavuutta opinnäytetyö tutkii, kerrotaan lisää tulevissa luvuissa. (Nurminen 2015, 5; Rikosseuraamuslaitos 2018.)

3.5 Vaikuttavuustutkimus

Mitä kuntoutuksen vaikuttavuus tarkoittaa? Kuntoutuksesta tai ohjelmatyöstä puhuttaessa on olennaista tiedostaa, miten vaikuttavuus liittyy siihen tai sen toteuttamiseen. Vaikuttavuudella tarkoitetaan tavoiteltua muutosta esimerkiksi yksilöön, ryhmään tai yhteiskuntaan. Kun minäkäänlaista kuntoutusta aloitetaan tai suunnitellaan, tulee sillä olla jokin päämäärä, jonka saavuttaminen tuottaa jotakin hyötyä. Nämä päämäärät ovat kuntoutuksen tai työskentelyn tavoite, jota kohti pyritään työskentelyn periaatteiden ja mallin mukaisesti. Se, onko kuntoutukselle asetettuja tavoitteita saavutettu kokonaan tai osittain kuvaa kuntoutuksen vaikuttavuutta. Käsitteenä vaikuttavuus tarkoittaa siis tavoiteltujen päämäärien toteutumista tai niitä lähemmäs pääsyä tiettyjen toimien ja työskentelyn avulla. Kuntoutuksen vaikutus tai vaikutukset taas tarkoittavat työskentelyn aikaansaamia muutoksia tai seurauksia. Nämä vaikutukset eivät välttämättä tarkoita, että muutokset olisivat tavoitteiden mukaisia, vaan niistä erillisiä tai jopa päinvastaisia. Aiemmassa luvussa on mainittu esimerkiksi, että liian intensiivisellä kuntoutuksella voi olla jopa uusimisriskiä nostava vaikutus. Tämä ei ole vaikuttavaa kuntoutusta, vaikka vaikutuksia kuntoutuksella olisikin. On siis olennaista erottaa vaikuttavuus kuntoutuksessa ja kuntoutuksen aikaansaamat vaikutukset. Seuraavaksi käsitellään vaikuttavuuden mittaamista yleisesti ja erityisesti rikosseuraamusalalla. (Tyni 2015, 2-3; Morrow, Goreham & Ross 2017; Nobels, Levenson & Youstin 2012.)

Miksi ja miten vaikuttavuutta sitten mitataan? Syy, miksi kuntoutuksen tulee olla vaikuttavaa liittyy yksinkertaisesti siihen, että tällöin voidaan päästä haluttuihin tuloksiin tai päämääriin, joilla taas on kontekstista riippuen oman syynsä. Kuntoutuksessa käytetyt keinot, periaatteet ja mallit toimivat siis ikään kuin tienä nykytilanteesta päämääriin. Se, miten tie on rakennettu, eli johtaako tien kulkeminen lähemmäs päämääriä, kertoo kuntoutuksen vaikuttavuudesta. Vaikuttavuustutkimus keskittyy siis itse kuntoutuksen tutkimiseen, eli siihen, onko kuntoutus tehokas tai toimiva tapa päästä paikasta A kohti paikkaa B, eli nykytilanteesta toivottuun. Olennaista on huomioida, että täydellinen tavoitteiden saavuttaminen on harvinaista ja keskeisintä on useimmiten, onko suunta oikea, eli ollaanko kuntoutuksen aikana päästy lähemmäs tavoitetta, kuin lähtötilanteessa. Kuntoutuksella on usein myös osatavoitteita tai välitavoitteita. Myös näitä lähemmäs pääseminen tai niihin pääsy kertoo tien johtavan oikeaan suuntaan. Vaikuttavuuden mittaaminen perustuu juurikin tähän. Tarkastellaan, onko tavoitteita tai välitavoitteita kohti päästy ja mitä tavoitteita on mahdollisesti saavutettu. Vaikuttavuutta on siis

tärkeä ymmärtää, jotta tiedetään, kannattako kuntoutusta toteuttaa. Jos kuntoutus tai työskentely ei johda haluttuihin lopputuloksiin tai edistä niitä, ei kuntoutus ole tarkoituksenmukaista. (Hadfield, Sleath, Brown & Holdsworth 2020; Tyni 2015, 1-3; Aaltonen & Tyni 2017.)

Vaikuttavuustutkimuksessa voidaan esimerkiksi verrata tiettyä kuntoutusta saanutta ryhmää ja verrokkiryhmää, joka ei ole saanut kuntoutusta, kun molemmilla päämäärä on sama. Yksinkertaisimmillaan mikäli kuntoutusta saanut ryhmä on saavuttanut tavoitteet paremmin, kun ryhmä, joka ei ole saanut kuntoutusta, voidaan usein päätellä kuntoutuksen olleen vaikuttavaa. Mittarina päämäärien saavuttamiselle on usein hoitoon palaaminen tai rikosseuraamuslalla uusien rikosten tekeminen ja tuomion saaminen. Rikosseuraamuslalla vaikuttavuuden mittaaminen perustuu perinteisesti siis rikosten uusimiseen. Pelkän uusimisen mittaaminen ei kuitenkaan kerro koko totuutta. Se voi kertoa tavoitteiden saavuttamisesta, mutta välitavoitteiden tai kuitenkin tavoitteita kohti tehdyn työn ja edistyksen tulosta se ei välttämättä kerro. (Verweij, Wartna, Tollenaar & Beerthuijze 2017; Aaltonen & Tyni 2017.)

Uusimisrikollisuutta tutkiessa voidaan uusimista niin, että joko sitä on, tai sitä ei ollut. Voidaan myös mitata uusimismuutosta, eli sitä, kuinka lyhyen ajan sisällä vapautumisesta tai rangaistuksen päättymisestä uusi rikos tehdään. On jo parempi, että uusimismuutos hidastuu tai rikosten tekeminen vähenee, kuin että ne säilyisivät ennallaan. Kolmas uusimisrikollisuuteen keskittyvä tapa mitata rikosentekijöiden kuntoutuksen vaikuttavuutta on rikoskäyttäytymisen muuttuminen. Mikäli rikokset lievenevät, on muutosta tapahtunut. Tällöin ei voida sanoa, että tavoite rikoksettomasta elämästä olisi vielä toteutunut, mutta luonnollisesti on parempi, että ihminen syyllistyy lievempiin, kuin törkeisiin rikoksiin. Vain uusintarikollisuuteen perustuva vaikuttavuuden mittaaminen on hankalaa, sillä suurin osa rikollisuudesta on piilorikollisuutta, eikä kaikkia rikoksia saada selvitettyä. Henkirikokset ovat Suomessa ainoa rikoslaji, joiden selvitysprosentti lähentelee sataa ja jotka tulevat lähestulkoon aina ilmi, kun taas joidenkin rikosten selvitysprosentti on viime vuosina ollut jopa alle 20 ja valtaosa rikoksista ei tule koskaan poliisin tietoon (Tilastokeskus 2018). Piilorikollisuuden merkitys on myös joissain rikoslajeissa, kuten seksuaalirikoksissa merkittävä, kuten aiemmassa luvussa mainittiin, jolloin uusintarikollisuus ei näy tilastoissa. Poliisin tietoon tullut uusintarikollisuus ja uusien tuomioiden määrä ei siis ole yksiselitteinen merkki mahdollisesta kuntoutuksen vaikuttavuudesta. (Aaltonen & Tyni 2017; Smith, Heys, Fox, Harrison, Kiss & Bradbury 2018.)

Rikosseuraamuslaitoksen toteuttama ohjelmatyö on yksi tapa kuntouttaa vankeja ja rikosseuraamusasiakkaita. Ohjelmatyön tarkoituksena on vähentää uusintarikollisuutta yleisellä ja yksilötasolla vaikuttamalla kriminogeenisiin tekijöihin taikka positiivisen kriminologian mukaan niiden tekijöiden vahvistamista, jotka tukevat rikoksettomuutta. Vaikuttavuutta tutkiessa onkin siis syytä tutkia uusintarikollisuuden lisäksi sitä, miten kuntoutus vaikuttaa kriminogeenisiin- tai rikoksettomuutta tukeviin tekijöihin. Aiemmin mainittiin vaikuttavuustutkimuksen yhtenä tapana verrokkiryhmän käyttö. Tämän lisäksi toinen tapa tutkia vaikuttavuutta on alku- ja

loppumittauksen suorittaminen. Tällöin ennen kuntoutusta ollutta tilannetta verrataan sen jälkeiseen tarkastellen onko kuntoutuksen tavoitteita kohti päästy. Alku- ja loppumittauksen hyvä puoli on siinä, että se voi kertoa melko suorasti kuntoutuksen vaikuttavuudesta. Vaikuttavuutta voidaan arvioida tietyllä henkilöllä yksittäistapauksissa ja suuremmalla tutkimusjoukolla yleisemmin. Alku- ja loppumittaukseen perustuva vaikuttavuustutkimus ei kerro uusintarikollisuudesta, mutta mikäli kriminogeenisiin tekijöihin on pystytty vaikuttamaan, riski uusintarikollisuuteen pienenee. Tämän vuoksi molemmilla vaikuttavuustutkimuksen muodoilla ja niiden variaatioilla on paikkansa tutkimustyössä. Tässä opinnäytetyössä vaikuttavuustutkimus tehdään alku- ja loppumittauksen avulla. (Rikosseuraamuslaitos 2019b; Woessner & Schwedler 2014.)

4 Kognitiivis-behavioraalinen kuntoutus

Uusi Suunta-yksilökuntoutusohjelma perustuu kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan, kuten monet muutkin ohjelmat, jotka on suunnattu seksuaalirikokseen syyllistyneille (Hanson, Bourgon, Helmus & Hogson 2009). Yleisesti kognitiivis-behavioraalisia kuntoutusohjelmia tai terapiaa käytetään mm. masennuksen, ahdistuneisuusongelmien, syömishäiriöiden ja nukkumisongelmien hoitoon ja ne ovat sovellettavissa monenlaiseen ongelmakäyttäytymiseen tai oireisiin. Kognitiivinen viittaa yksilön tiedollisiin prosesseihin, eli tiedon vastaanottamiseen, tulkitaan, prosessointiin ja käsittelyyn; ajatteluun. Behavioraalinen tarkoittaa käyttäytymisen prosessia; sitä, miten yksilö käyttäytyy. Kognitiivis-behavioraalinen lähestymistapa yhdistää nämä kaksi ja sen perusidea on yksilön toiminnan rakentuminen ajattelun, tunteiden ja käyttäytymisen varaan, jotka vaikuttavat vuorovaikutteisesti eli yhdessä ja toisiinsa. Kognitiivis-behavioraalisuuteen kuuluu yksilön ajattelun, asenteiden, tunteiden ja ympäristön vuorovaikutuksen tutkiminen ja lähtökohtana työskentelyssä on, että ajatteluun vaikuttamalla voidaan vaikuttaa käyttäytymiseen. (Huttunen & Kalska 2012, 80-84.)

Seuraavaksi esitellään kognitiivis-behavioraalisen työskentelyn keskeisimmät asiat. Ensinnäkin työskentelyssä on oleellista asiakkaan ja työntekijän yhteistyö, myönteinen ilmapiiri ja työntekijän ilmentämä empatia. Työntekijä kuuntelee aktiivisesti ja tarkasti, avustaa asiakasta sekä ilmentää empatiaa ja myönteisiä tuntemuksia. Aktiivinen kuuntelu tarkoittaa kykyä olla herkkä ja vastaanottavainen sekä puheen kirjaimelliselle sisällölle että sanattomalle viestinnälle ja sanomatta jättämiselle. Myös vuoropuhelu työntekijän ja asiakkaan välillä on vastavuoroista ja sitä kuvaakin ehkä parhaiten sana avoin dialogi, jossa työntekijä avustaa asiakasta ja on läsnä. Työskentelylle tulee myös olla aina yksilöllinen tavoite, jota kohti edetään järjestelmällisesti ja joka on konkreettinen, selkeä, läpinäkyvä ja tehty yhteistyössä asiakkaan kanssa. Tavoitteet tulee määritellä niin kohtuullisiksi ja konkreettisiksi, että asiakas pystyy itse tunnistamaan, milloin sen mukaisia muutoksia alkaa tapahtua. Tämä auttaa motivaation ylläpidossa työskentelyä kohtaan ja työskentelyn tavoitteiden toteutumisen arviointi helpottuu. Menetelmien läpinäkyvyys ja avoimuus sekä rajaaminen (mitä käsitellään milloinkin) on tärkeää ja se edistää

ja ylläpitää luottamusta. Kognitiivis-behavioraalissa työskentelyssä käytetään usein myös erilaisia kotitehtäviä ja harjoituksia. (Huttunen & Kalska 2012, 80-84, 95; Kähkönen, Karila & Holmberg 2008,15-17.)

4.1 Sosiaalisen oppimisen teoria

Kognitiivis-behavioraalisuus ja sen puitteissa toteutettu työskentely perustuu sosiaalisen oppimisen teoriaan. Teorian mukaan yksilön käyttäytymisen vaikuttaa elämänhistorian aikana koe-
tut oppimiskokemukset. Nämä oppimiskokemukset luovat perustan yksilön ajattelulle, asenteille ja tavalle reagoida ympäristöön. Sosiaaliseen oppimisteoriaan kuuluu vahvasti sosiaalinen mallintaminen ja vahvistaminen. Se tarkoittaa, että opimme ja omaksumme asioita ryhmissä, jossa käyttäytymistä tuotetaan ja vahvistetaan palkintojen ja rangaistusten avulla. Mitä merkityksellisempi henkilö tai ryhmä on kyseessä, sitä enemmän yksilö mallintaa ja vahvistaa, eli oppii. Sosiaalisen oppimisteorian mukaan ihmisen käyttäytyminen on oppimisprosessi, jonka myötä asenteet, uskomukset, käsitys itsestä, vuorovaikutus ja ongelmanratkaisukeinot kehittyvät. Kognitiivis-behavioraalinen työskentely perustuukin oppimiseen, yksilön kykyyn oppia uusia toimintamalleja ja toimia toisin. Oppimisprosessiin vaikuttaa palkinnot ja rangaistukset, joina esimerkiksi tunteet tai sosiaalinen hyväksyntä voi toimia. Kun ihminen kokee myönteisiä seurauksia toiminnastaan, on todennäköisempää, että hän jatkaa sitä. Sosiaalinen oppimisteoria on myös yksi kriminologiassa käytetty teoria rikollisuuden selittämisessä. (Kivivuori 2013, 225-227; Hanson ym. 2009; Gagnon 2018.)

4.2 Kognitiivis-behavioraalisen työskentelyn tasot

Kognitiivis-behavioraalisen työskentelyn voi jakaa neljään vaiheeseen tai tasoon. Työskentelyssä ensimmäinen vaihe on tunnistaa yksilön ei-toimivat tai vääristyneet ajatusmallit ja -prosessit (mm. ajatusvääristymät, skeemat, asenteet). Ajatusten tunnistamista sekä sen ja käyttäytymisen välisen yhteyden tutkimista jatketaan läpi työskentelyn. Kun ajatuskokonaisuuksia on tunnistettu, on seuraava vaihe tiedostaminen. Sillä tarkoitetaan ongelmien, tilannetekijöiden, tunteiden, ajatusten, toimintatapojen ja seurauksien yhteyksien ymmärtämistä. Tavoitteena on siis lisätä asiakkaan itsetuntemusta, eli tietämystä syistä, miksi hän on toiminut tai toimii tietyllä tavalla. Kun itsetuntemus on kehittynyt ja asiakas ymmärtää paremmin ajatus-
tensa, tunteidensa ja käyttäytymisen yhteyttä, alkaa työstämisvaihe. Siinä kehitetään uudenlaisia tapoja ja ongelmanratkaisutaitoja, eli haitallisten toimintamallien tilalle pyritään luomaan tavoitteita, jotka eivät ole haitallisia itselle tai muille. Keskeistä on saada asiakas ymmärtämään, että hänellä on kyky toimia toisin. Ajattelemalla toisin voidaan vaikuttaa käyttäytymiseen, mutta myös käyttäytymisellä voidaan vaikuttaa kognitiivisiin prosesseihin. Käyttäytymis- ja toimintamallien muuttuessa myönteisiksi, yksilö kokee myös myönteisiä ajatuksia ja tunteita, kuten hyväksyntää tai ylpeyttä, mikä taas edelleen ruokkii uuden toimintamallin jatkamista. Ongelmanratkaisutaitojen kehittäminen ei ole aina helppoa, ja työntekijän tulee avustaa asiakasta ymmärtämään ja kehittämään käyttäytymistään. (Huttunen, Kalska 2012, 80-91.)

Kun ratkaisuja ongelmalliseen toimintaan tai ajatteluun on käsitelty, alkaa harjoittelu. Siinä tarkoituksena on, että asiakas alkaa harjoitella uudella tavalla toimimista ja tehdä toisin. Uusien toimintatapojen ja -mallien omaksuminen vaatii asiakkaalta aikaa ja aktiivista työskentelyä tavoitteiden saavuttamiseksi. Työskentelyn tavoitteena on siis lisätä tietoisuutta omasta toiminnasta ja itsereflektiotaitoja sekä heikentää tunnereaktioiden ohjaamaa toimintaa ja kehittää tapoja, joiden avulla jatkossa toisin toimiminen ja ongelmienratkaisu onnistuu. Ajattelua ja käyttäytymistä muuttamalla haitallisen ja ei-toivotun käyttäytymisen tilalle opitaan uusia taitoja, joita harjoittamalla opitaan uusia käyttäytymis- ja toimintamalleja. (Huttunen, Kalska 2012, 80-91; Hanson ym. 2009.)

4.3 Kognitiivis-behavioraalisuuteen perustuvan työskentelyn vaikuttavuus

Miksi kognitiivis-behavioraalisuuteen pohjautuvaa työskentelyä käytetään sekä rikosseuramusalalla ohjelmatyöskentelyssä että muualla sosiaali- ja terveysalalla esimerkiksi psykoterapiassa? Kognitiivis-behavioraalinen työskentely on tutkimusten mukaan vaikuttavaa jo lyhyinä 10-20 istunnon jaksoina toteutettuna, mutta miksi? Koska työskentelyyn vaikuttaa samanaikaisesti ja yhdessä useampi asia, on yksittäistä selitystä mahdoton antaa. Näitä ovat esimerkiksi menetelmien käyttö työskentelyssä, työntekijän ilmaisemat tuntemukset ja läsnäolo, asiakkaan lähtökohdat ja motivaatio työskentelyyn sekä yhteistyösuhde ja sen tavoitteet ja luonne. Koska suuri osa työskentelyyn vaikuttavista komponenteista ovat yksilöllisiä ja tilannekohtaisia, on hankalaa määrittää suoraan, mikä kognitiivis-behavioraalisuudessa on vaikuttavaa. Tutkimustiedon valossa on kuitenkin tunnistettu tiettyjä asioita, joilla on havaittu yhteys työskentelyn vaikuttavuuteen. Näitä ovat yhteistyö ja työskentelyn ilmapiiri, työntekijän ilmentämä empatia, ongelmakohtien tunnistaminen ja ongelmanratkaisumenetelmä, sokraattinen kyselymenetelmä ja itsetarkkailuun ohjaaminen. Nämä menetelmät esitellään tarkemmin seuraavaksi. (Huttunen & Kalska 2015, 16-20.)

4.3.1 Yhteistyö ja työskentelyn ilmapiiri

Monissa tutkimuksissa on havaittu, että työskentelyssä työntekijän ja asiakkaan välinen yhteistyösuhde on merkittävä työskentelyn vaikuttavuutta arvioitaessa. Yhteistyösuhteeseen eli allianssiin kuuluu yhteisymmärrys työskentelyn tavoitteista ja tehtävistä niiden saavuttamiseksi sekä yhteistyötä edistävä tunnesidos työntekijän ja asiakkaan välillä. Kognitiivis-behavioraalisuuteen perustuvassa työskentelyssä työntekijä ja asiakas asettavat tavoitteet työskentelylle yhdessä, neuvottelevat niistä ja pyrkivät istuntojen avulla kohti niitä. Tärkeä osa yhteistyötä on myös hyväksyvä ilmapiiri, jossa työntekijä ilmentää myönteisiä tuntemuksia ja tarkkaa empatiaa. Tarkoituksena on luoda psykologisesti turvallinen ilmapiiri, eli tila, jossa henkilö kokee tulevaisuutensa kuulluksi, arvostetuksi ja hyväksytyksi. Kognitiivis-behavioraalisessa työskentelyssä työntekijä on ohjeistettu nimenomaan tähän ja sosiaalisen oppimisen teorian mukaisesti myös omalla esimerkillään mallintamaan tiettyjä toimintatapoja. Esimerkiksi hyväksyvällä asenteella, vastuunottoa tukevalla puheella ja oman ajattelun tarkastelua mallintamalla ja siitä

palkitsemalla työskentely toimii oppimisprosessina, jota tukee hyvä yhteistyösuhde. Myös muihin psykologisiin viitekehyksiin perustuvassa työskentelyssä korostetaan hyvän yhteistyösuhteen merkitystä, koska tutkimuksissa sen on havaittu olevan edellytys vaikuttavalle kognitiiviselle työskentelylle. (Eronen & Lahti-Nuutila 2012, 35, 91-93; Kähkönen, Karila & Holmberg 2008, 17, 39.)

4.3.2 Empatian ilmentäminen

Tutkimuksissa on selvitetty, mitä asiakkaat kokevat vaikuttavaksi erilaisissa terapiatyöskentelyssä. Vastaus on usein ollut kokemus kuulluksi tulemisesta ja hyväksynnästä. Vastaavasti työntekijä on tulkittu tuloksellisissa työskentelysuhteissa ymmärtäväksi, hyväksyväksi empaattiseksi ja tukevaksi. Joissakin tutkimuksissa asiakkaan kokemus työntekijän empaattisuudesta ja ymmärretyksi tulemisesta on todettu jopa parhaaksi työskentelyn vaikuttavuuden ennustajaksi. Yhtä mieltä taidetaankin psykologian kentällä olla siitä, että hyvän, vaikuttavan työskentelysuhteen perusta onkin empatia, turvallisuus ja luottamus. Empatian voi määritellä ”kyvyksi kokea toisen henkilön viitekehys, tunnetekijät ja merkitykset, ikään kuin olisi tuo toinen ihminen, kuitenkin unohtamatta ikään kuin-aspektia” (Kähkönen, Karila & Holmberg 2008, 41). Asiakkaan kokema empatia siis ilmenee kokemuksena, että työntekijä ymmärtää häntä. Empatia voidaan mieltää taustatekijäksi, mutta myös spesifiksi komponentiksi tai menetelmäksi esimerkiksi terapiatyöskentelyssä. Sen toimiminen edellyttää sitä, että työntekijä on empaattinen, kuulolla, vahvistaa, reflektoi ja ymmärtää, jonka tavoitteena on, että asiakas hyväksyy itsensä, tulkitsee ja ymmärtää itseään paremmin ja kokee parempaa yhteyttä ajatustensa ja tunteidensa välillä sekä kokee tulleen hyväksytyksi. Kognitiivisessa psykoterapiassa empatian käyttäminen ei ole taustamuuttuja, vaan spesifi, muutosta tuottava tekijä, jonka käyttämisellä edelleen kognitiivis-behavioraalissa työskentelyssä on oma tärkeä osansa työskentelyn vaikuttavuudessa. (Kähkönen, Karila & Holmberg 2008, 41-43; Eronen & Lahti-Nuutila 2012, 94-97.)

Empatiaa lähellä on myötätunto, mutta ne eroavat toisistaan siten, että myötätunto on suhteellisen automaattinen ja inhimillinen reaktio toisen kärsimykseen, johon liittyy halu ja pyrkimys helpottaa toisen oloa. Empatia taas on asenne, joka vaatii tietoista ponnistelua ja jonka takana piilee halu ymmärtää toista. Empatia ilmenee tunteiden reflektointina, ymmärtämisenä ja aktiivisena kommunikointina. Empaattinen työntekijä kuuntelee aktiivisesti ja eläytyy kuulemaansa sekä viestii empatiaa asiakkaalle heijastamalla kuulemaansa asiakkaalle. Empatia on keino tuntea asiakkaan mieli; viitekehys, jonka puitteissa hänen ajattelunsa muodostuu sekä tunnistaa asiakkaan tiedostamattomia ajatusprosesseja. Kognitiivis-behavioraalissa työskentelyssä painotetaan empatian tarkkaa ilmentämistä. Tämä tarkoittaa empatian jatkuvaa läsnäoloa ja sen kohdistamista oikeisiin asioihin, kuten reflektointia asiakkaan tuottamaan tiettyyn ajatukseen tai tunteeseen. Empatiaa tulee ilmentää asioihin, joka luo asiakkaalle ymmärretyksi tulemisen tunteen, sekoittamatta sitä esimerkiksi hyväksyvään asenteeseen eettisesti

tai oikeudellisesti väärin tekemistä kohtaan. On myös tutkittu, mitkä työntekijän ominaisuudet edesauttavat tavoitteiden saavuttamista ja työskentelyn onnistumista. Näitä ovat esimerkiksi asiantuntevuus, yhdenmukaisuus, lujuus, joustavuus, aitous, positiivinen suhtautuminen sekä humaani ja ihmisläheinen työote. On myös huomattu työntekijän kyvyn työskennellä negatiivisuuden, provokaation ja vihan kanssa ennustavan hyvää lopputulosta. Rikosseuraamusalalla nimenomaan viimeisimmäksi mainitut tunteet ovat usein tapetilla, kun keskustellaan henkilökohtaisista, arkaluontoisista asioista, joihin liittyy usein häpeää ja syyllisyyttä. Siinä mielessä onkin tärkeää huomata, että negatiiviset tunteet eivät ole este työskentelylle ja työntekijänä niiden hallitseminen ja ottaminen vastaan rakentavasti ja ammatillisesti on hedelmällistä ja edeltää tuloksellista työskentelyä. (Eronen & Lahti-Nuuttila 2012, 94-97, 143.)

Kognitiivis-behavioraalissa viitekehityksessä empatian ilmentäminen kuuluu työntekijän tehtäviin ja sillä pyritään luomaan turvallisuuden- ja hyväksynnätunnetta asiakkaalle. Työntekijän hyväksyvä asenne asiakasta kohtaan auttaa myös tätä hyväksymään itsensä. Turvallisuutta ja luottamusta pyritään myös rakentamaan työskentelyn tarkoilla tavoitteilla ja suunnitelmissa pysymisellä sekä luottamuksellisuuden noudattamisella ja sen ilmi tuomisella. Johdonmukainen työntekijä, jonka menetelmät ovat avoimia, läpinäkyviä ja niillä pyritään yhteisiin tavoitteisiin herättää luottamusta ja luo turvallisen ympäristön ja mahdollisuuden ajatuksista ja tunteista kertomiselle. (Eronen & Lahti-Nuuttila 2012, 94.)

Tutkimuksissa, joissa kartoitetaan asioita, jotka ovat olleet terapiaa saaneiden asiakkaiden mielestä keskeisiä työskentelyn vaikuttavuuden kannalta, on havaittu asiakkaan kokevan tärkeimpänä terapeutin läsnäolon ja myötä kulkemisen tämän pyrkimyksessä vaikeuksiensa voittamiseksi. Syytä, miksi yhteistyösuhde on niin tärkeä voi etsiä monestakin tekijästä, mutta esimerkiksi Kähkönen, Karila & Holmberg (2008, 41) yhdistävät sen kiintymyssuhdeteoriaan, jonka mekanismin mukaisesti esimerkiksi lapsen kehitystä voi tarkastella ja verrata myös terapiasuhteeseen. Sen mukaan lapsen kokema turvallinen kiintymyssuhde luo otollisen ympäristön autonomiselle, tutkivalle käyttäytymiselle. Terapiasuhteessa tai siihen rinnastettavassa yhteistyösuhhteessa työntekijän ja asiakkaan välillä turvallinen kiintymyssuhde antaa asiakkaalle mahdollisuuden tutkia ajatuksia, tunteitaan ja käyttäytymistään itsenäisesti sekä työntekijän kanssa pelkäämättä negatiivisia seurauksia, kuten hylkäämistä tai paheksuntaa. Koska yleisesti yksilö haluaa suojella omaa minäänsä muiden tuottamalta negatiiviselta suhtautumiselta ja tulla sosiaalisesti hyväksytyksi, on tärkeää, että työntekijä on luotettava, turvallinen ja samaan aikaan lämmin sekä ammattimaisen etäisyyden pitävä, jolloin myös nämä elementit näkyvät vuorovaikutuksessa työskentelyssä. (Eronen & Lahti-Nuuttila 2012, 35, 91-93; Kähkönen, Karila & Holmberg 2008, 41.)

4.3.3 Ongelmakohtien tunnistaminen ja ongelmanratkaisumenetelmä

Kognitiivis-behavioraalisen työskentelyn osana on usein ongelmanratkaisutaitojen kehittäminen. Ongelmanratkaisutaitojen kehittämisellä on havaittu olevan positiivinen vaikutus muutokseen, sillä on tärkeää huomioida, että ihminen itse ei tule välttämättä muuttamaan ja tietyt piirteet ovat hyvinkin pysyviä. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että omaa toimintaansa voi muuttaa ja jokainen on siitä itse vastuussa. Sen sijaan, että pyrittäisiin muuttamaan yksilön sisintä minää, pyritään löytämään ne toimintamallit, jotka ovat haitallisia. Tarkoitus on kehittää uusia toimintamalleja niiden tilalle, ei vain eliminoida vahingollista käyttäytymistä. Esimerkiksi henkilöä, joka purkaa ahdistuksen tunnetta ylensyömällä haitallisesti, ei kielletä tekemästä sitä, vaan kehitetään työskentelyn avulla uusia tapoja reagoida ahdistuksen tunteeseen jollain positiivisemmalla tavalla, esimerkiksi mielikuvaharjoituksen, kävelylenkin tai muun toiminnan avulla. Työntekijän on oleellista tunnistaa, mikä on asiakkaan perustavanlaatuisen ominaisuus ja mikä ilmentää tietynlaista ajattelutapaaan liittyvää ongelmanratkaisua ja käyttäytymistä. Esimerkiksi henkilön kanssa, jonka seksuaalinen suuntautuminen kohdistuu ensisijaisesti lapsiin, ei työskentelyn tavoite ole muuttaa sitä. Tavoite on kehittää tapoja ja uusia keinoja elää tyydyttävää elämää syyllistymättä lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön omista haluista huolimatta. (Young, Klosko & Weishaar 2012, 235; Eronen & Lahti-Nuutila 2012, 265.)

Yksilön tapoihin ratkaista ongelmia sekä niihin suhtautuminen voidaan jakaa karkeasti kolmeen malliin: 1. rationaalinen malli, jossa ongelmia ratkaistaan systemaattisesti ja suunnitelmallisesti, 2. impulsiivinen ja piittaamaton malli, jossa ongelmia ratkaistaan mahdollisimman nopeasti, ilman pitkäaikaisten vaikutusten arviointia ja 3. välttämismalli, jossa ongelman ratkaisuun liittyy viivyttelyä, välttelyä, passiivisuutta ja muista ihmisistä riippuvuutta. Ensin pyritään hahmottamaan, mikä kyseisen asiakkaan ongelmanratkaisumalli on. Tämän jälkeen pohditaan esimerkkiongelman avulla siihen vaikuttavia asioita, tavoitteita, joihin asiakas haluaa ongelmanratkaisulla saavuttaa sekä pyritään löytämään mahdollisimman monta vaihtoehtoa ongelman ratkaisuun näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Vaihtoehtoja tämän jälkeen arvioidaan ja puntaroidaan ja siitä edelleen pohditaan niiden valitsemisen seurauksia, eli minkä valitsen, miksi, ja mitä siitä seuraa a) lyhyellä ja b) pitkällä aikavälillä. Sitten voidaan arvioida, onnistuiko tavoitteen saavuttaminen ja miksi. Tätä menetelmää voidaan kutsua ongelmanratkaisumenetelmäksi ja se on kognitiivis-behavioraalissa työskentelyssä käytetty menetelmä, joka on havaittu useissa tutkimuksissa tehokkaaksi ja vaikuttavaksi. On myös huomattu, että asiakkaat, jotka ovat saaneet kognitiivis-behavioraalisuuteen pohjautuvaa tavoitteellista keskusteluapua (esim. terapia) kuvaavat vahvimmin toimintakykynsä ja elämänhallintansa parantuneen, kun taas esimerkiksi psykodynaamista saaneet painottavat enemmän itsetuntemuksensa ja itsehavainnointikykynsä kehittyneen. Molemmissa onnistunut työskentely on asiakkaiden kuvauksen mukaan nostanut heidän itsetuntoaan. Koska rikosseuraamusalalla esimerkiksi ohjelmatyöskentelyn tavoite on lisätä tuomitun valmiuksia elämään tyydyttävää elämää syyllistymättä ri-

koksiin, on kognitiivis-behavioraalisuus perusteltua, sillä nimenomaan aiemmin mainitut toimintakyky ja elämänhallinta ovat keskeisessä asemassa uusintarikollisuuden ehkäisemisessä ja rikosperusteisessa ohjelmatyöskentelyssä. (Lehtonen & Lappalainen 2005, 30-33; Eronen & Lahti-Nuutila 2012, 138.)

4.3.4 Sokraattinen kyselymenetelmä

Kognitiivisessa sekä kognitiivis-behavioraalisessa työskentelyssä käytetään sokraattista työskentelytapaa ja aktiivista kuuntelua, joiden käytön hyötyjä on eri tutkimuksissa todettu. Esimerkiksi kognitiivisessa psykoterapiassa on huomattu sokraattisen dialogin edistävän asiakkaan kykyä oivaltaa ajatustensa, tunteidensa ja käytöksensä yhteyttä toisiinsa ja omaan toimintaansa. Sokraattisten kysymysten tarkoitus on saada asiakas pohtimaan asioita eri näkökulmista sekä tuottaa itse mahdollisimman paljon vastauksia. Sokraattisuus tarkoittaa sitä, että vaikka työntekijä tietäisi jo vastauksen, hän ei tarjoa sitä heti, vaan kyselee avoimia ja tarkentavia kysymyksiä, ja pyrkii saamaan asiakkaan tuottamaan mahdollisimman paljon vastauksia ja ratkaisuja kysymyksiin ja ongelmiin. Sokraattisia kysymyksiä ovat esimerkiksi ”Mitä mielessäsi liikkui tuolloin?” tai ” Mikä vaikuttaa siihen, että ajattelet näin...?”. Kysymysten avulla asiakkaan ajattelua selvitetään, pyydetään perustelemaan ja tarkentamaan. Sokraattiset kysymykset ovat tästä syystä hyvä keino nostaa ristiriitoja asiakkaan puheessa esille. Mikäli havaintoja tai ajatusmalleja ei voi perustella itselle eikä muille, on niistä luopuminen helpompaa. Työntekijällä on aktiivinen rooli, johon sisältyy aktiivinen kuuntelu, eli kyky olla herkkä ja vastaanottavainen sekä puheen kirjaimelliselle sisällölle että sanattomalla viestinnällä ja sanomatta jättämiselle. Sokraattisten kysymysten tavoite on rohkaista asiakasta ajattelemaan ja tekemään päätelmiä omasta toiminnastaan, näin spontaanit oivallukset ja itseymmärrys lisääntyy. On myös usein helpompi omaksua asioita, joita on itse oivaltanut tai hahmottanut, kuin sellaisia, jotka kerrotaan meille. Tämä lieneekin syy sokraattisen kyselyn vaikuttavuudelle muutosprosessin tukemisessa. (Anthony, Roth Ledley & Heimberg 2008, 167; Kähkönen, Karila & Holmberg 2008, 17, 40.)

4.3.5 Itsetarkkailuun ohjaaminen

Työskentelyssä käytetään kognitiivisia menetelmiä vääristyneiden uskomusten ja ajatusten (skeemojen ja ajatusvääristymien) käsittelyyn. Näitä ovat esimerkiksi itsetarkkailuun ohjaaminen, jossa käydään läpi jokin tilanne. Tilannetta käsitellään niin, että pohditaan laukaisevia, eli sitä edeltäviä ulkoisia tekijöitä, ajatuksia ja tuntemuksia silloin ja käyttäytymisstrategiaan vaikuttaneita ajatuksia. Myös itse käyttäytymisen aiheuttamia ja sen jälkeen ilmeneviä ajatuksia ja käsitellään. Kognitiivis-behavioraalisuuden mukaisesti eri tilanteita ja niissä toimimista käsitellään ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen yhteisvaikutuksena ja pohditaan, mikä rooli esimerkiksi ajatusvääristymillä on siinä ollut. Asiakkaalle voidaan kertoa ajatusvääristymien tai kognitiivisten vääristymien idea, ja pyytää tarkastelemaan omaa ajatteluaan siltä kannalta. On

huomattu, tällä olevan vaikutus, joka auttaa asiakasta tarkastelemaan uskomuksiaan objektiivisemmin, jonka ansioista toisenlaisen- tai koko totuuden hahmottaminen helpottuu. Kun vahingollista käyttäytymistä ylläpitävä uskomus haastetaan, tai sen paikkansapitävyyttä kyseenalaistetaan, ja tätä istuntojen myötä työstetään, on mahdollista, ettei se ohjaa kognitiivisia prosesseja niin voimakkaasti, jonka ansioista ajatukset, tunteet ja käyttäytyminen voivat muuttua. Tämän avulla yksilön toimintakin muuttuu. (Anthony, Roth Ledley & Heimberg 2008, 120,143; Young, Klosko & Weishaar 2012, 149.)

5 Seksuaalirikollisten kognitiiviset prosessit

Seksuaalirikoksiin syyllistyneillä ilmenee tietynlaisia kognitiivisia prosesseja, joiden muuttamista opinnäytetyössä tutkitaan. Näitä ovat tekoon liittyvä kieltäminen, vähättely, ajatusvääristymät, neutralointi ja oikeuttaminen ja niiden tutkiminen on opinnäytetyön keskiössä. Seksuaalirikollisuuteen liittyy myös perustavanlaatuisia uskomuksia, skeemoja, joita käsitellään myös, sillä ne osin vaikuttavat myös edellä mainittuihin kognitiivisiin prosesseihin. Seksuaalirikollisten ajattelua ja puhetta on tutkittu paljon ja joistain seikoista ollaan tutkijoiden kesken yksimielisiä. Joissain taas tulkinnat ajattelusta ja erityisesti eri kognitiivisten prosessien erottaminen ja luokittelu on haastavaa, eikä yksiselitteistä tapaa ole kehitetty. Luvun lopussa esitetään ajattelun ja tuotetun puheen rakenteiden erottelu, jota opinnäytetyössä käytetään. Yhtä ja ainoaa oikeaa tapaa siihen ei liene, mutta johdonmukaisuuden ja tulosten analysoinnin vuoksi jako on tehtävä. (Friestad 2012; Ó Ciardha & Ward 2013; Barnett & Mann 2013; Moster, Wnuk & Jeglic 2008.)

5.1 Kieltäminen ja vähättely

Seksuaalirikoksiin syyllistyneet kieltävät useimmiten teon kokonaan tai osittain. Kieltämisen määrittely on tutkimuskirjallisuudessa epäyhtenäistä. Opinnäytetyössä kieltämistä ja vähättelyä tutkitaan ja eritellään seuraavasti. Kieltäminen tarkoittaa teon kieltämistä, jota on kahdenlaista. Ensimmäinen on kategorinen kieltäminen; tekijä kieltää täysin syyllistyneensä rikokseen, esimerkiksi vedoten oikeusmurhaan tai kieltämällä olleensa rikosentekopaikalla. Toinen on puhetta, jossa seksuaalirikos kielletään, mutta teon myönnetään tapahtuneen, eli kielletään tosiasiat rikoksesta ja sen perustellaan olleen esimerkiksi yhdessä sovittu asia (ei rikos). Vähättely taas on teon tietyn osa-alueen tai oman toiminnan kieltämistä ja vähättelyä, jota ilmenee itse teon kieltämisen lisäksi. Vähättelyn muotoja tarkennetaan seuraavissa kappaleissa. (Craisati 2015; Ware & Marshall 2008.)

Miksi seksuaalirikollinen kieltää tekonsa? Kieltämistä kuuntelevan voi olla vaikea ymmärtää, miten tekijä voi kieltää teon tai esimerkiksi sen seuraukset, mutta kieltäminen on itse asiassa ihmiselle luonnollinen defenssimekanismi ja se tapahtuu osin tietoisesti ja osin tiedostamatta. Psykologian näkökulmasta kieltämiseen liittyy kolme prosessia, jotka voivat vaikuttaa yksin tai

yhdessä niin, että ihminen käyttää kieltämistä coping- eli selviytymiskeinona. Ensimmäinen kuva rikosentekijän haluttomuutta tai kyvyttömyyttä nähdä tai tarkastella toimintaansa muiden, tai eri näkökulmista. Kyvyttömyyteen tarkastella omaa toimintaa voi liittyä puutteelliset taidot tunnistaa omaa poikkeavaa käytöstä. Haluttomuuteen nähdä oman toimintansa seurauksia ja luopua laittomasta ja muita vahingoittavasta toiminnasta liittyy usein seksuaalirikosmyönteisiä asenteita ja ajatusvääristymiä. Tyypillisiä muissakin konteksteissa, luonnollisia kieltämisen prosesseja ovat itsetunnon ja minäkuvan suojelu ja ulkoisten seurausten tai hylkäämisen pelko. Kun ihminen tekee väärin, esimerkiksi syyllistyy seksuaalirikokseen, oma kuva itsestä ja siitä millainen toivoo olevansa, on uhattuna. Uhan poistamiseksi teko kielletään, jotta positiivinen käsitys itsestä säilyy. Kieltäminen toimii siis itsesuojelun keinona. Kolmas psykologinen prosessi kieltämisen taustalla on pelko negatiivisista seurauksista muiden, kuten läheisten toimesta. Negatiivisten seurausten pelko voi myös liittyä esimerkiksi työpaikan menettämiseen rikoksen tullessa julki tai oikeudellisiin seuraamuksiin. (Ware & Marshall 2008, Craissati 2015.)

Kieltämisen ja seksuaalirikoksen uusimisriskin yhteyttä on tutkittu jonkin verran, ja ehkä vastoin ennako-oletusta, kieltämisellä on yhteys pienenpään uusimisriskiin (Craissati 2015). Tämä lienee johtuvan siitä, että kieltäjä tietää toimineensa sosiaalisten normien vastaisesti ja haluaa säilyttää positiivisen ja ei-rikollisen minäkuvan sekä tuntea olonsa hyväksytyksi sosiaalisesti. Tämän vastakohtana on antisosiaalinen persoonallisuus tai käytös, joka taas on kriminogeeninen, eli uusimisrikollisuuden riskiä nostava tekijä. Antisosiaaliselle tai epäsosiaaliselle käytökselle tyypillistä on piittaamattomuus, kyvyttömyys ja haluttomuus huomioda muita ihmisiä. Antisosiaalisuuteen liittyy empatian, syyllisyyden- ja vastuuntunnon puutteita sekä välinpitämättömyys noudattaa sosiaalisia normeja. Antisosiaalinen ihminen on usein impulsiivinen tai aggressiivinen, syyllistyy rikoksiin eikä kadu tekojaan ja omaa hankaluuksia ylläpitää ihmissuhteita. Antisosiaalinen persoonallisuushäiriö on psyykinen sairaus, jonka äärimuoto on psykopatia. Persoonallisuushäiriöllä tarkoitetaan pitkäaikaista, joustamatonta, vakiintunutta käyttäytymismallia, ei tilapäisiä käytöshäiriöitä tai käytöstä. Antisosiaalinen henkilö tuntee, ajattelee ja suhtautuu muihin ihmisiin poikkeuksellisesti muun väestön kanssa. Jonkun toteaminen antisosiaalisesti persoonaksi on diagnostinen prosessi, jonka voi hoitaa vain aiheeseen perehtynyt lääkäri. Kriminologiassa on huomattu, että antisosiaalinen persoona tai käytös korreloi voimakkaasti rikollisuuden kanssa. (Laine 2014, 96; Huttunen 2018; Repo-Tiihonen & Hallikainen 2016.)

Useimmiten seksuaalirikokseen syyllistyneet ovat tietoisia tehneensä ei-hyväksyttävällä tavalla. Craissatin (2015) mukaan syyllisyyden ja häpeän ymmärtäminen helpottaa kieltämisen käsittämistä. Syyllisyyden tunteen syntymiseen liittyy toiminta, joka rikkoo sosiaalisia normeja, ja sitä voisi kuvata epämiellyttäväksi tunteeksi väärin tehdessä tai laiminlyödessä velvollisuuksia. Häpeä on sitä syvempi tunne, johon liittyy oman itsen kokeminen huonoksi, ei-hyväksyttäväksi tai paheksuttavaksi ja se viriää usein tilanteessa, johon liittyy julkinen nöyryytys tai hyläytyksi tuleminen oman itsen tai väärintekemisen johdosta. Häpeä on siitä myös monimutkainen

tunne, että siitä on vaikea vapautua, eikä korjaava teko (kuten rikosseuraamuksen suorittaminen) poista sitä. Häpeä ja syyllisyys ovat negatiivisia tunteita, joita ihminen kokee, kun oma minä tai ei-hyväksyttävä tehty teko (kuten seksuaalirikos) on ristiriidassa sosiaalisesti hyväksyttävien tekojen kanssa. Väärin toimiessa ihminen tuntee häpeää ja syyllisyyttä, oikein toimiesaan hyväksyntää ja ylpeyttä. Seksuaalirikokseen syyllistyneen tuntiessa syyllisyyttä teostaan ja häpeää omasta itsestään, negatiivinen käsitys itsestä voi olla ylitsepääsemätön. Kieltäminen suojaa tekijää näiltä tunteilta, jolloin tekijä voi tuntea kaikkien tarvitsemia asioita; tyytyväisyyttä itseensä ja kokea olevansa hyväksytty. (Paukkunen 2013, 17-19.)

Teon kieltämiseen liittyy läheisesti vähättelyn käsite. Tässä opinnäytetyössä käytetään vähättelyn käsitettä kuvaamaan teon jonkin osa-alueen tai seurauksen väheksymistä tai minimointia. Kieltäminen mielletään siis teon kategoriseksi kieltämiseksi tai teon osittaiseksi kieltämiseksi, eli itse teon (tosiasioiden kieltäminen, ”en ole tehnyt rikosta”) kieltämiseksi. Seksuaalirikokseen syyllistyneillä ilmenee useimmiten myös vähättelyä (ja kieltämistä) seuraavilla osa-alueilla: 1. uhrille aiheutuneet seuraukset (uhrille aiheutuneiden haittojen kieltäminen ja vähättely, ”uhrille ei ole aiheutunut teosta mitään pahaa”), 2. teon laajuus tai vakavuus (tekojen lukumäärän vähättely, teon vakavuuden vähättely, ”en mennyt niin pitkälle, kuin väitetään”), 3. oman vastuun vähättely (kyvyttömyys hillitä itseään, ”se vain tapahtui”), 4. ennakkosuunnittelu tai suunnitelmallisuus (suunnittelun tai valmistelun kieltäminen, ”pyysin uhrin luokseni ilman seksuaalisia intentioita”), 5. seksuaalisen poikkeavuuden vähättely tai kieltäminen (seksuaalisen kiinnostuksen, kiihottumisen tai fantasioinnin kieltäminen, ”en ollut koskaan pohtinut lapsia/uhria seksuaalisesti”) ja 6. oman uusimisriskin tai kuntoutustarpeen kieltäminen tai vähättely (kieltää vaaran syyllistyä seksuaalirikokseen, ”on täysin selvää, ettei näin tule koskaan käymään uudelleen”). Tämä ja senkaltainen puhe on vähättelyä, vaikka se olisi jonkin osa-alueen ”kieltämistä” kokonaan. Seksuaalirikollisilla ilmenee siis itse teon kieltämistä ja tekoon liittyvää vähättelyä. Tämänkaltainen puhe liittyy myös ajatusvääristymiin, joita käsitellään myöhemmin. Vähättely ja kieltäminen ovat samankaltaisia kognitiivisia prosesseja. Aiemmin on kuvattu kieltämiseen liittyvät kolme prosessia ja negatiivisten tunteiden kokemisen yhteys siihen. Samat lainalaisuudet liittyvät myös vähättelyyn. Molempien taustalla on yksilön pyrkimys säädellä tunteitaan; suojella itseä negatiivisilta tuntemuksilta, kuten häpeältä ja syyllisyydeltä, sekä antaa itsestään sosiaalisesti suotavampi kuva. (Schneider & Wright 2004; Nunes & Jung 2012.)

5.2 Skeemat

Seksuaalirikoksiin syyllistyneiden ajatusprosesseja ohjaavat, kuten yleensäkin ihmisillä, monet eri tekijät. Yksi tai osa näistä ovat skeemat. Skeema on kognitiivinen rakenne, kokonaisuus asenteista, uskomuksista, säännöistä ja olettamista, joka toimii ikään kuin viitekehystenä, jonka puitteissa ihminen käsittelee ja prosessoii ympäristöstään saamaansa tietoa. Skeemat

muodostuvat opittujen kokemusten kautta ja ohjaavat yksilön tapaa tulkita ja reagoida ärsykeisiin, eli ympäristöön ja sen muutoksiin. Skeemat ovat usein tiedostamattomia ja vaikea etenkin itse tunnistaa, mutta vaikuttavat yksilön tapaan toimia. Skeemoja voisi nimittää yksilön toimintaa ohjaaviksi perususkomuksiksi ja ne kohdistuvat yleisesti esimerkiksi yhteiskuntaan tai ihmisryhmään, ei vain tiettyyn henkilöön. Seksaanalirikoksentekijöillä on usein erilaisia skeemoja, perususkomuksia, joilla on yhteys seksuaalirikokseen syyllistymiseen. (Milner & Webster 2005; Beech, Bartels & Dixon 2013; Mann & Hollin 2010; Reich, Amit & Siegel 2009.)

Tutkimusta seksuaalirikoksiin syyllistyneiden uskomuksista on tehty ja niissä on havaittu yhteneväisyyksiä. Seksaanalirikollisille tyypillisiä ovat tietyt skeemat, joista yksilöllä voi olla yksi tai useampia. Wardin ja Keenanin (1999) mukaan lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyneillä voidaan havaita perustavanlaatuisia uskomuksia (skeemoja), joihin he viittaavat implisiittinä teorioina (implicit theories, ITs), joilla tarkoitetaan johdettavissa olevia tai asiayhteydestä pääteltäviä teorioita. Heidän mukaansa viisi yleisintä implisiittistä teoriaa (skeemaa) ovat 1. vaarallinen maailma; uskomukset, joiden mukaan ihmiset ovat pahoja ja aikuiset ovat vihamielisempiä ja uhkaavampia verrattuna lapsiin, 2. oikeuttavat uskomukset; yksilöllä on oikeus toimia haluamallaan tavalla, etenkin jos on ylemmässä asemassa, 3. kontrollin puute; uskomus, ettei yksilö voi vaikuttaa olosuhteisiinsa tai tekoihinsa, 4. lasten mieltäminen seksuaalisina; uskomus, että lapset tarvitsevat ja haluavat seksuaalista kanssakäymistä ja kykenevät tekemään päätöksiä siihen liittyen ja 5. haittojen kieltäminen; uskomus, että seksuaalinen kanssakäyminen on lapsille harmitonta tai ettei seksistä haittaa lapsille.

Polaschek ja Ward (2002) ovat esittäneet samankaltaiset viisi raiskaukseen syyllistyneiden uskomusta (uhri nainen); 1. vaarallinen maailma; uskomus, jossa maailma on paha ja vihamielinen paikka ja jokainen ajaa omaa etuaan käyttämällä muita hyväksi, 2. oikeuttavat uskomukset; joiden mukaan miehen tulee saada toimia haluamallaan tavalla ja tämän tarpeet tulee saada tyydytetyksi, 3. kontrollin puute; uskomus ettei miehen seksuaalista halukkuutta ei voi kontrolloida tai rajoittaa, 4. naisten mieltäminen seksiobjekteina; uskomus, että naiset ovat seksuaalisia ja haluavat seksiä, vaikka se olisi pakotettua tai väkivaltaista ja 5. naisista ei voi ottaa selkoa/ naiset ovat vaarallisia; uskomus, että naiset ovat pahantahtoisia, arvaamattomia eivätkä miehet kykene lukemaan heitä. Mainittakoon, että raiskaukset voivat kohdistua myös miespuolisiin uhreihin, jolloin skeemat ovat osittain erilaisia, tällöin nimenomaisesti naisiin kohdistuvat uskomukset eivät päde.

Osa implisiittisistä teorioista on suoraan seksuaaliseen kanssakäymiseen yhteydessä ja osa yleisemmin kaikkeen toimintaan. Vaikka skeeman luonne ei olisi seksuaalinen, on kuitenkin keskeistä käsittää, että sillä on yhteys seksuaalirikokseen syyllistymiseen (esim. lapsiin kohdistuvassa uskomus vaarallisesta maailmasta). Skeemoja voi olla hankalakin tunnistaa, mutta on hyödyllistä pohtia ajatusprosesseja ennen tekoa, sen aikana ja teon jälkeen, jotta syyt teon toteutumiseen ymmärretään ja yksilön ajattelua ohjaaviin uskomuksiin voidaan vaikuttaa.

Työskentelyssä tulee huomioida, että vaikka skeemat ja ajatukset ovat osittain tiedostamattomia tai automaattisia, seksuaalirikoksen tekeminen ei sitä ole, vaan seksuaalirikokseen syyllistynyt on teossa aktiivinen toimija, jolla on mahdollisuus muuttaa käytöstään ja valita toisin. Kuntoutuksessa pyritään usein kehittämään tapoja toimia toisin, tavalla joka ei ole loukkaava tai ole vahingollinen itselle tai muille. Koska skeemat ovat pitkäaikaisia ja perustavanlaatuisia, niiden tunnistaminen ja niihin vaikuttaminen on haastavaa ja aikaa vievää kuntoutuksen näkökulmasta. Esimerkiksi Uusi Suunta-ohjelma on siihen liian lyhyt, eikä skeemoihin vaikuttaminen ole kuntoutuksen keskeinen tavoite. (Beech, Bartels & Dixon 2013; Polaschek & Ward 2002; Ward & Keenan 1999.)

5.3 Ajatusvääristymät

Ajatusvääristymien tai kognitiivisten vääristymien käsite yhdistetään usein seksuaalirikollisuuteen. Tutkimuksessa sen määrittely on epäyhtenäistä, mikä aiheuttaa vaikeuksia tutkimusten vertailussa sekä käsitteen yleisessä määrittelyssä. Myös ajatusvääristymien muodostumisesta ollaan montaa mieltä, toisaalla ne kuvataan tiedostettuna ja toisaalla tiedostamattomana prosessina (Ó Ciardha & Ward 2013). Nykytutkimuksen valossa ajatusvääristymät voidaan kuitenkin mieltää uskomuksiksi, jotka ovat ristiriidassa sosiaalisten normien kanssa ja joilla on yhteys seksuaalirikoksen tekemiseen. Ero skeemoihin on ajatusvääristymien kohdistuminen tiettyyn uhriin tai tilanteeseen, ei yleisesti johonkin ihmisryhmään. Kun ihminen tietää toimivansa väärin (lain ja sosiaalisten normien vastaisesti), hänen täytyy perustella itselleen, miksi teko voidaan tehdä. Nämä perustelut ovat ajatusvääristymiä; uskomuksia, joiden avulla tekijä oikeuttaa, sallii, neutraloi, vähättelee, järkeistää tai muuten tukee seksuaalirikoksen tekemistä. Koska näin tekemällä tekijä saa teon tuntumaan oikeutetulta, on ajatusvääristymillä seksuaalirikollisuutta ylläpitävä funktio. Ajatusvääristymien avulla tekijä välttää teosta vastuunottamista ja säätelee häpeän ja syyllisyyden tunteita. Joidenkin tutkimusten valossa näyttäisi siltä, ajatusvääristymät juontavat ainakin osittain juurensa perustavanlaatuisista uskomuksista (skeemoista) ja rikoksentekoa sallivista asenteista, mutta aina näin ei kuitenkaan ole. Yhtä mieltä tutkijat näyttäisivät olevan joka tapauksessa siitä, että ajatusvääristymät ovat seksuaalirikoksentekijän ajattelua tai sisäistä puhetta, jolla hän selittelee, puolustelee ja oikeuttaa tekonsa sekä siitä, että ajatusvääristymillä ja seksuaalirikoksiin syyllistymisellä on vahva yhteys. Aiemmin puhuttiin kriminogeenisistä tekijöistä ja tekoa oikeuttavat ajatusvääristymät ovat yksi kriminogeeninen tekijä seksuaalirikoksiin syyllistyneillä. (Soldino, Merdian, Bartels & Bradshaw 2019; Paquette, Longpré & Cortoni 2019; Nunes & Jung 2012; Friestad 2012.)

Ajatusvääristymien avulla tekijä antaa teolle oikeutuksen ja perustelee sen itselleen tekoa ennen, teon aikana ja/tai teon jälkeen. Aiemmin on käsitelty kieltämistä ja vähättelyä, joka taas tapahtuu teon jälkeen. Psykologisesti katsottuna molempien tarkoitus on sama; säädellä tekijän omia tunnetiloja. Skeemat taas ovat yleisiä perususkomuksia, jotka eivät ole tiettyyn teokoon kohdistuvia, vaikkakin voivat vaikuttaa ajatusvääristymien syntyyn. Esimerkiksi henkilö, joka

uskoo lasten olevan seksuaalisia (skeema), voi tulkita tuon perususkomuksen ohjaamana syliin istuvan lapsen viestivän halustaan seksuaalisiin tekoihin henkilön kanssa (ajatusvääristymä), jolla hän on oikeuttaa seksuaalirikokseen syyllistymisen (”lapsi itse teki aloitteen”). On kuitenkin huomattu, että seksuaalirikoksentekijöillä ei välttämättä ole havaittavissa skeemoja, vaikka ajatusvääristymiä ilmenisikin. Seksuaalirikosten taustalla on monia tekijöitä, kuten poikkeuksellisia seksuaalisen kiinnostuksen kohteita, vaikeuksia empatiassa ja läheisissä ihmissuhteissa, ongelmia tunne-, ja itsesäätelyssä ja impulsiivisessa toiminnassa, uskomuksia, asenteita ja ajatusvääristymiä. Vaikka yksittäinen tekijä, kuten ajatusvääristymä ei ole syynä seksuaalirikokseen syyllistymiseen, on se yksi palapelin osa seksuaalirikollisuuden selittämisessä ja uusimiskäsitteisiin vaikuttamisessa. (Ó Ciardha ja Ward 2013; Nunes & Jung 2012.)

Skeemojen yhteydessä on esitetty implisiittisten teorioiden mukaiset uskomukset ja nykytutkimuksessa on havaittu seksuaalirikoksentekijöillä ilmenevän niitä. Vaikka ajatusvääristymät eivät aina liity skeemoihin, ovat uskomukset teemoiltaan samankaltaisia. Yleisesti seksuaalirikoksiin syyllistyneiden ajatusvääristymien teemat ovat implisiittisten teorioiden mukaisia, eli vaarallisen maailman, oikeuttavien uskomusten, kontrollin puutteen, lapsen tai naisen mieltäminen seksuaalisena ja seksiobjektina ja haittojen kieltämiseen liittyviä uhrikohtaisia uskomuksia (Ó Ciardha & Ward 2013; Friestad 2012). Raiskaukseen tai lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyneiden ajatusvääristymiä ovat tyypillisimmin 1. uhrille koituneiden seurausten vähättely (”uhrille ei koitunut seurauksia”, ”en tehnyt mitään sellaista, mikä olisi vahingoittanut uhria”), 2. oikeuttavat uskomukset (”uhri oli aktiivisempi osapuoli”, ”teko tapahtui vain, koska olin humalassa”), 3. teon suunnitelmallisuuden kieltäminen (”ajatus teosta tuli mieleeni vasta juuri ennen tekoa”), 4. riskin ja kuntoutustarpeen kieltäminen (”on selvää, ettei tekoa tapahdu uudelleen”, ”en tarvitse kuntoutusta”), 5. kontrollin puute (”en voinut itselleni mitään”), 6. poikkeava seksuaalinen kiinnostus tai käsitys (”lapsi oli henkisesti valmis seksiin kanssani”, ”lapsen vartalo kiihotti minua”) 7. vastuun vähättely (”nainen itse oli liian humalassa”, ”uhri ei estellyt minua, joten halusi teon tapahtuvan”), 8. kieltäminen (”en syyllistynyt rikokseen”, ”uhri keksi asian päästään saadakseen huomiota”) ja 9. uhrin halu tekoon (”uhri itse teki aloitteen ja vei minut kotiinsa”, ”lapsi itse vietti minut”). Monessa kohtaa ilmenee kieltämistä ja vähättelyä. Ne käsitteinä voivat kuitenkin, kuten aiemmin mainittu mieltää erillisenä kokonaisuutena ja ilmiönä ajatusvääristymistä, vaikka ajatusvääristymien ilmenemisessä seksuaalirikoksentekijän puheessa ilmenee vähättelyä ja kieltämistä. (Nunes & Jung 2012; Ó Ciardha & Ward 2013.)

Seksuaalirikokset eivät aina ole kontaktisia. Tällaisia ovat esimerkiksi lapsen sukupuolisiveellisyttä loukkaavan materiaalin levittäminen. Myös ei-kontaktisiin seksuaalirikoksiin on liitettävissä ajatusvääristymät (ja skeemat). Tutkimuksen mukaan CSEM (child sexual exploitation material), eli lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä kuvaavan materiaalin käyttöön oli yhdistettävissä uskomuksia ja ajatusvääristymiä. Paquette, Longpré & Cortoni (2019) kertovat näistä ar-

tikkelissaan, joka koskee seksuaalirikollisia, jotka olivat syyllistyneet joko CSE-materiaalin hallussapitoon, lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön internetissä tai molempiin edellä mainittuihin. He huomasivat yleisimpinä teemoina olevan verkossa tehtävien tekojen kokeminen ei-toellisina ("Virtual is not real") ja vahingon kieltämisen. Muita esille nousseita teemoja, jotka viitaisivat ajatusvääristymiin olivat (oman) kontrollin puute, lapsen mieltäminen seksuaalisena, lapsen mieltäminen kumppanina (kokemus seurustelusuhteesta lapsen kanssa), vaarallinen maailma, oikeuttavat uskomukset ja internetin mieltäminen hallitsemattomana ("Internet is uncontrollable"). Edellä mainittuun liittyen on olennaista tiedostaa, ettei lapsen tai lasten mieltäminen seksuaalisena ei kuitenkaan ole sama asia, kuin lapsikohteinen seksuaalinen kiinnostus. Ensin mainittu on skeema tai ajatusvääristymä, riippuen onko kyseessä yleinen uskomus vai tietty uhri ja lapsikohteinen kiinnostus taas voi olla teon motiivi.

Nunes ja Jung (2012) tutkivat kieltämisen ja vähättelyn yhteyttä ajatusvääristymiin ja huomasivat, että vaikka ne ovat eri kokonaisuuksia kognitiivisesti, on vähättelyllä ja kieltämisellä yhteys ajatusvääristymiin. He huomasivat, että mitä enemmän ajatusvääristymiä seksuaalirikollisuuteen liittyen yksilöllä oli, sitä enemmän tämä kielsi tai vähätteli omaa seksuaalista poikkeavuuttaan, uhrille aiheutuneita seurauksia, tarvetta kuntoutukseen ja omaa vastuuta rikoksesta. Seksuaalirikokseen syyllistyneet käyttivät useita psykologisia tekniikoita tarkoituksena vähentää syyllisydentuntoa (tai kieltää syyllisyys) sekä säilyttää haluamansa minäkuva ja suojella itseä negatiivisilta tuntemuksilta. Näitä tekniikoita ovat kieltäminen, vähättely, oikeutus ja neutralointi. Tutkimuksissa on huomattu, että mitä enemmän seksuaalirikokseen syyllistynyt haluaa ja pyrkii olemaan sosiaalisesti hyväksytty, eli käyttää edellä mainittuja psykologisia tekniikoita, sitä pienempi riski ja todennäköisyys hänellä on syyllistyä seksuaalirikokseen uudelleen. Eli vaikka näiden kuuleminen voi tuntua esimerkiksi työntekijästä epämiellyttävältä, tulee muistaa, että tosiasiallisesti on parempi (pienempi uusimisriski), että tekijä vähättelee, kieltää, oikeuttaa ja neutraloi, kuin myöntäisi tekonsa täysin. (Nunes & Jung 2012; Hulley 2016.)

Ajatusvääristymät taas ovat yhteydessä seksuaalirikokseen syyllistymiseen, sillä teon oikeuttaminen itselle tapahtuu niiden kautta. Näin ajatusvääristymiin vaikuttaminen kuntoutuksessa on tärkeää uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Ajatusvääristymät ja niihin liittyvät psykologiset tekniikat liittyvät läheisesti vähättelyyn ja kieltämiseen, joten osittain päällekkäiseltä käsitteenmäärittelyltä on hankala välttyä. Olennainen ja myöskin selkeä ero niiden välillä on kuitenkin se, että ajatusvääristymät ovat tekijän sisäistä puhetta, jolla hän oikeuttaa rikoksen tekemisen itselleen (ennen tekoa ja sen aikana). Kieltäminen ja vähättely taas ovat teon jälkeä ilmenevää puhetta ja ajattelua. (Nunes & Jung 2012; Friestad 2012.)

5.4 Neutralointi ja oikeuttaminen

Seksuaalirikoksiin syyllistyneillä ilmenee usein teon järkeistämistä, eli selittelyä ja perustelua, miksi teko on ollut oikeutettu tai ei-väärä. Järkeistämisen keinoista yleisimpiä ovat neutralointi ja oikeuttaminen. Neutralointitekniikoita on mm. vastuun kieltäminen (vastuun siirto tai oman

kontrollin kieltäminen), uhrille koituneen vahingon kieltäminen (”lapsi lähti hymyillen pois”, ”uhrille ei aiheutunut henkisiä vahinkoja teosta”) ja tuomitsijoiden tuomitseminen (”lapsen vanhempien olisi itse pitänyt neuvoa lastaan internetin käytössä ja kertoa turvallisuudesta, he ovat tehneet väärin”). Neutraloinnin tarkoitus on suojella tekijän minäkuvaa ja itsetuntoa häpeältä ja itsesyytökseltä sekä vähentää stressiä ja ristiriitaa ajatusten ja tekojen välillä. (Hulley 2016; Wallinius, Johansson, Lardén & Dernevik 2011.)

Kuten aiemmin on mainittu, teon jälkeisellä järkeistyksellä on havaittu yhteys pienempään seksuaalirikoksen uusimisriskiin. Syy siihen saattaisi piillä desistanssin muodostumisessa. Hulley (2016) tutki teon jälkeisen neutraloinnin vaikutusta (sekundaari)desistanssiin seksuaalirikollisuudesta. Hän huomasi, että neutraloinnista oli hyötyä, sillä se antoi tuomitulle mahdollisuuden nähdä itsensä positiivisemmassa valossa ja mieltää identiteettinsä ei- seksuaalirikolliseksi. Neutralointitekniikoiden käyttö vaikutti vähentävän negatiivisen leimautumisen kokemusta ja antoi mahdollisuuden nähdä itsensä positiivisemmassa valossa. Ne seksuaalirikoksen tekijät, jotka neutraloivat, pystyivät ottamaan etäisyyttä rikoksestaan ja pyrkivät muokkaamaan itseä ja kuvaa itsestä myönteisemmäksi itsensä ja muiden silmissä. Kun peilaa tätä tutkimustulosta desistanssin määritelmään (rikollisuudesta irrottautuminen ja identiteetin muuttuminen ei-rikolliseksi), on perusteltua väittää, että neutraloinnista voi olla hyötyä rikollisuudesta irrottautumisen kannalta. On siis korostettava seksuaalirikosten tekijöiden kuntoutuksella olevan hyödyllisiä vaikutuksia ja että kieltäminen, vähättely tai neutralointi eivät saa olla esteenä kuntoutukselle, eikä kuntoutuksen tavoite kuulukaan olla kokonaisvaltainen vastuunotto teosta, sillä tutkimukset eivät ole osoittaneet, että puutteellinen teon jälkeinen vastuunotto olisi riskitekijä tai ennuste seksuaalirikoksen uusimiselle. (Laine 2014, 297-298; Laaksonen 2014; Hulley 2016; Craissati 2015.)

Oikeutus on syy tai selitys jonkin teon hyväksyttävyyden puolesta. Oikeuttaminen on oman itsen, käytöksen tai teon puolustelua ja syyn antamista ja perustelua, miksi on itse oikeassa tai toiminut hyväksyttävällä tavalla. Seksuaalirikokseen syylistynyt voi oikeuttaa tekoaan esimerkiksi kieltämällä teon luonteen olleen väärin tai tuomittava (”lapsi halusi seksiä kanssani, eikä tehnyt rikosilmoitusta, joten teko ei ollut rikos”, ”seksin harrastaminen oli yhteinen päätös”). Neutraloinnin ja oikeuttamisen voisi erottaa toisistaan esimerkiksi käsittämällä neutraloinnin pyrkimyksenä saada teko näyttämään vähemmän tuomittavalta ja väärältä, ja oikeuttamisen teon hyväksyttävyyden puolusteluna, selittelynä, miksi teko on ollut perusteltu ja oikeutettu. (Nunes & Jung 2012, Ó Ciardha & Ward 2013.)

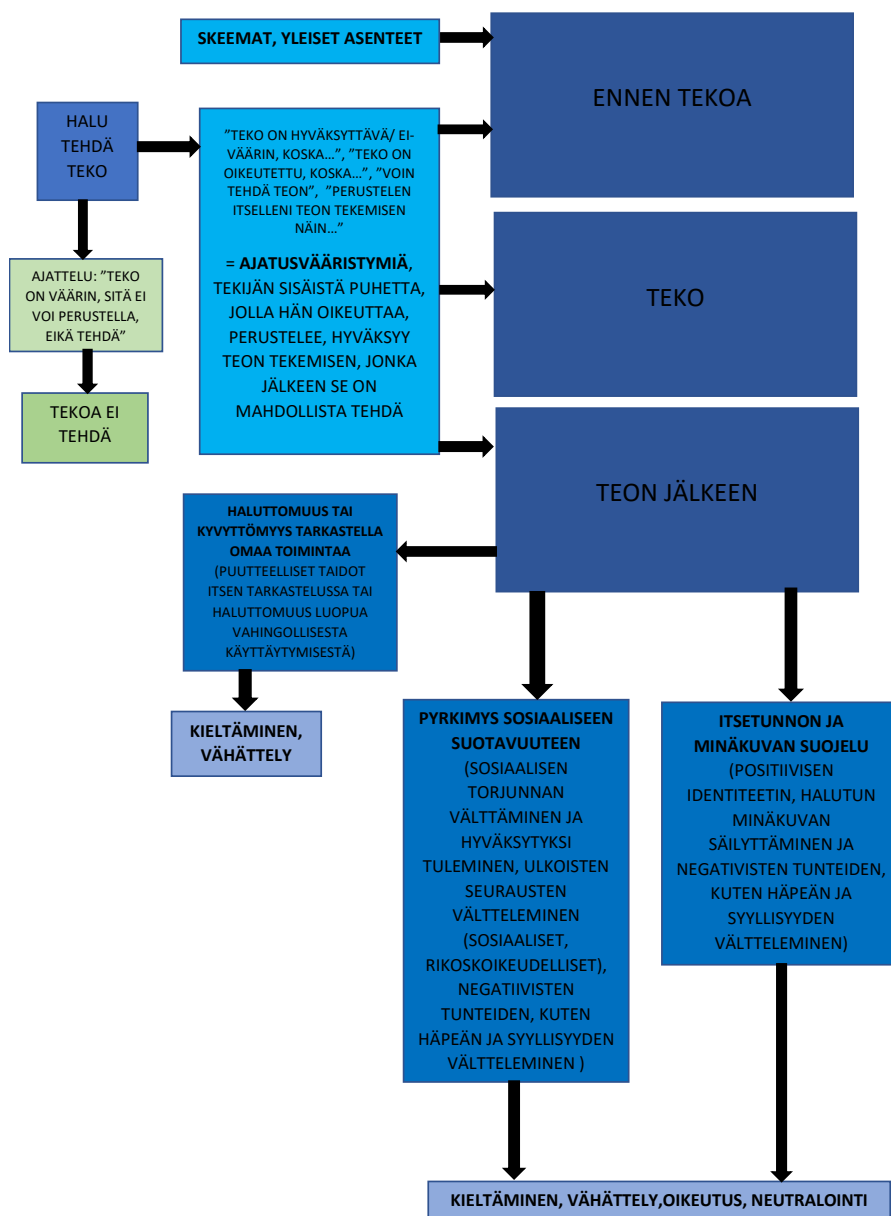
Tutkijoilla on edelleen hankala erottaa seksuaalirikollisen todelliset uskomukset ja ajatusvääristymät teon jälkeisestä oikeuttamisesta negatiivisten seurausten välttelemiseksi (rikosseuraamukselliset ja sosiaaliset seuraamukset, kuten lähipiirin tuomitsemaksi tai hylkäämiseksi tuleminen). Oikeuttavat uskomukset ja neutralointitekniikan käyttö ajatusvääristymissä ovat siis hyvin lähellä teon jälkeistä oikeuttamista ja neutralointia. Erityisesti neutralointi ilmentää

usein ajatusvääristymiä. Tulee kuitenkin huomioida, että yleisesti rikoksentekijöillä rikosta järkeistävät uskomukset ja asenteet ovat kriminogeeninen tekijä. Eli neutralointi niiden ilmentäjänä (ajatusvääristymät) voi olla riskitekijä, kun taas teon jälkeinen selittely ulkopuoliselle ei. Kaiken kaikkiaan neutralointi ja oikeuttaminen ilmentävät kuitenkin usein ajatusvääristymiä. Tässä opinnäytetyössä jako on tehty niin, että neutralointi ja oikeuttavat asenteet mielletään ajatusvääristymiksi, mikäli ne ovat vaikuttaneet teon tekemiseen. Muutoin teon jälkeen ilmevä järkeistävä puhe mielletään oikeuttamiseksi tai neutraloinniksi minäkuvan suojelemiseksi ja negatiivisten seurausten välttämiseksi. (Paquette, Longpré & Cortoni 2019; Hulley 2016.)

5.5 Kognitiivisten prosessien yhteys ja erottelu opinnäytetyössä

Kuten edellä on todettu, kieltäminen, vähättely, neutralointi ja oikeuttaminen ovat yhteydessä ajatusvääristymiin. Niiden yksiselitteinen erottelu ei ole mahdollista, mutta johdonmukaisuuden vuoksi niitä täytyy luokitella, jotta ajattelua voidaan ymmärtää ja tutkia paremmin. Ajatusvääristymät ovat tekijän sisäistä puhetta, jolla hän perustelee ja oikeuttaa teon tekemisen itselleen. Tämä tapahtuu erityisesti ennen tekoa ja sen aikana, mutta ajatusvääristymät ilmevät myös teon jälkeen. Ajatusvääristymät ovat yhteydessä seksuaalirikoksiin syyllistymiseen, eli toimivat kriminogeenisenä tekijänä. Ajatusvääristymiä voidaan ilmentää kieltämällä, vähättelemällä, neutraloimalla ja oikeuttamalla. Toisaalta edellä mainittuja ilmenee myös selkeästi teon jälkeen. Teon jälkeinen kieltäminen, vähättely, neutralointi ja oikeuttaminen suojaavat tekijän minäkuva ja toimivat keinona välttää sosiaalinen hylkääminen tai negatiiviset seuraukset tai tunteet. Kun ne ilmenevät nimenomaan teon jälkeisenä puheena muulle, kuin vain tekijälle itselleen, eivät ne välttämättä kerro ajatusvääristymistä, vaikka todennäköisesti niitäkin on.

Eli ennen tekoa ja sen aikana (ja jälkeen) ilmenee sekä skeemoja että ajatusvääristymiä. Teon jälkeen ilmenevä ajattelu ja puhe on kieltämistä, vähättelyä, neutralointia ja oikeuttamista. Alla on kuvattu kognitiiviset prosessit käytännössä tekoon (seksuaalirikos) liittyen (mukailten Craissati 2015; Nunes & Jung 2012; Ó Ciardha & Ward 2013; Beech, Bartels & Dixon 2013).

Kuvio 1: Kognitiiviset prosessit seksuaalirikoksen tekoon liittyen

6 Uusi Suunta-ohjelma

Uusi Suunta-ohjelma on, vielä melko uusi, vuonna 2014 käyttöön otettu psykologi Nina Nurminen kehittämä yksilökuntoutusohjelma. Kuntoutuksen tavoitteena on ”lisätä asiakkaan valmiuksia rikoksettomaan ja mielekkääseen elämään” (Nurminen 2015, 7). Tarkoitus on siis, että ohjelman läpikäyminen ehkäisisi uusintarikollisuutta ja parantaisi asiakkaan/tuomitun elämänlaatua. Uusi Suunta-ohjelma on laajalti käytössä Rikosseuraamuslaitoksella vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Uusi Suunta-ohjelmaa tarjoavat myös jotkin yksityiset tahot. Oh-

jelma perustuu kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan ja seksuaalirikollisten kuntoutuksesta tutkittuun tietoon siitä, millainen kuntoutus on vaikuttavaa. RNR- periaatteet sekä positiivisen kriminologian mukaiset periaatteet voimavarojen tukemisesta ohjaavat kuntoutusta. Kuntoutuksen yksi kohde ja tavoite on vaikuttaa yksilön dynaamisiin riskitekijöihin, eli niihin tekijöihin, jotka ylläpitävät tai aikaansaavat rikollista käyttäytymistä. (Nurminen 2015, 3.)

Kuntoutusajatus ohjelmassa on, että yksilö kykenee muuttamaan toimintaansa, mutta toiminnan muuttamisen täytyy olla yksilölle tavoittelemisen arvoinen. Kukaan ei muuta toimintaansa, jos ei koe saavansa siitä mitään hyötyä. Kuntoutusajatuksen perusta on mielekkään elämän malli tai teoria (Good lives model), jonka mukaan kaikilla ihmisillä on samanlaiset perustarpeet ja pyrkimykset, joiden saavuttaminen tuottaa elämään mielekkyyttä. Näitä tarpeita on esimerkiksi kokemus fyysisestä, psyykkisestä ja seksuaalisesta hyvinvoinnista tai kokemus yhteydestä ja vuorovaikutuksesta toisiin ihmisiin. Ko. teorian mukaan yksilö syyllistyy seksuaalirikokseen, sillä tämä tavoittelee itselleen tärkeitä asioita, mutta keinot (seksuaalirikos) ovat vääriä ja vahingollisia. Päämäärä tai motiivi voi siis olla esimerkiksi kokemus seksuaalisesta hyvinvoinnista tai yhteyden saamisesta muihin ihmisiin, eli täysin hyväksyttävä, mutta yksilön keinot ovat vääränlaisia, eli ongelmanratkaisutaidoissa on puutteita. Tällöin uusien coping- eli selviytymiskeinojen kehittäminen ja uusien tapojen oppiminen ratkaista ongelmia on tärkeää uusimisriskin madaltamisen kannalta. Ohjelmassa pyritäänkin kehittämään uusia, hyväksyttäviä ja ei-vahingollisia keinoja näiden päämäärien saavuttamiseen, jotta yksilö voi elää mielekästä elämää vahingoittamatta muita ja syyllistymättä seksuaalirikokseen. (Nurminen 2015, 43-45; Vilkas 2020; Glaser 2011.)

Mielekkään elämän mallin mukaiset ensisijaiset tarpeet, joiden kokemiseen pyrimme. Mallissa tarpeet on toisinaan jaettu useampaan ryhmään, kuten yhteentoista. Sisällöllisesti niillä ei ole kuitenkaan eroa. Seksuaalirikoksiin syyllistyneillä rikokseen ovat yhteydessä tarpeet 1 ja 3-6. (Nurminen 2015, 43; Vilkas 2020; Glaser 2011; Ward & Fortune 2013.)

1. HYVINVOINTI (fyysinen, psyykkinen ja seksuaalinen hyvinvointi)	2. TIETÄMYS (perusasioiden osaaminen, tietämys asioista, jotka kokee itselle tärkeäksi)	3. PYSTYVYYS (osaamisen ja kyvykkyyden ilmaiseminen työssä, vapaa-ajalla ja ihmissuhteissa)
4. TOIMIJUUS (terve itsetunto, mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin, hallinnan tunne ja ilmaiseminen)	5. LIITTYMINEN (yhteys ja vuorovaikutus muihin ihmisiin; läheisyys, tuki, vastavuoroisuus ja ystävyys, yhteenkuuluvuuden tunne läheisiin ja yhteiskuntaan)	6. MIELENRAUHA (henkinen tasepaino)
7. TARKOITUS (arvot, elämän sisällön, tarkoituksen ja merkityksellisuuden löytäminen)	8. ONNELLISUUS (tyytyväisyys ja kokemus onnellisuudesta elämään ja itseensä)	9. LUOVUUS (mahdollisuus ilmaista luovuutta itselle ominaisella tavalla)

Taulukko 1: Mielekkään elämän mallin mukaiset tarpeet

Uusi Suunta- ohjelma on suunnattu laajalle joukolle, ja tekijöitä, jotka estävät kuntoutukseen osallistumisen on vähän. Laajin kohderyhmä on seksuaalirikoksista tuomitut. Ohjelma voidaan myös toteuttaa seksuaalirikoksesta epäillyille, aiemmin tuomituille tai omasta seksuaalisesta kiinnostuksestaan tai seksuaalirikosmyönteisistä asenteista huolissaan oleville. Heidän kohdallaan työskentely perustuu täysin vapaaehtoisuuteen, toisin kuin tuomiota suorittavilla kuntouttava työskentely voi olla osana heidän rangaistusajan suunnitelmaansa. Vankeuslaki (VL767/2005) edellyttää rangaistusajan suunnitelma laatimisen jokaiselle vankeustuomiota suorittaville yksilöllisesti ja siinä määritetään mm. mitä ja minkälaista toimintaa rangaistusajana on tarkoituksenmukaista tehdä. Kuntoutus on usein osa sitä. (Nurminen 2015, 12-21; VL767/2005 4. luku 6 §.)

Uusi Suunta- ohjelma voidaan toteuttaa matalan ja keskitason uusimisriskin omaaville, mutta korkeariskisille seksuaalirikokseen syyllistyneille ohjelma on liian lyhyt. Ohjelma tai sen osia voidaan myös ohjata esimerkiksi ennen korkeariskisille seksuaalirikoksesta tuomituille suunnatulle STEP- ohjelmaan osallistumista, jos suoraan siihen osallistuminen ei ole mahdollista. Kuitenkin niissä tapauksissa, jossa muu kuntoutus ei ole mahdollinen, eli kriteerit korkeariskisille suunnattuun kuntoutukseen eivät täyty, voidaan Uusi Suunta-ohjelma toteuttaa ja pohtia sen lisäksi muita kuntoutusvaihtoehtoja. Tällaisia tapauksia on esimerkiksi soveltumattomuus ryhmätyöskentelyyn, liian lyhyt tuomio tai mikäli tuomitulla on psykopaattisia piirteitä tai psykopatiaa. Viimeiseksi mainittu ei sovellu ryhmämuotoiseen työskentelyyn, sillä psykopaatit manipuloivat ja sabotoivat ryhmän toimintaa. Tämä tulee tuki ottaa huomioon myös yksilötyöskentelyssä, mutta koska psykopatia on merkittävin uusintarikollisuuteen yhteydessä oleva tekijä, on kuntoutukselle aiheutta. Uusi Suunta- ohjelmaan osallistumisen kriteerit ovat tuomituilla riittävän pitkä tuomio ohjelman läpikäymiseen sekä ohjelman osallistuminen osana rangaistusajan suunnitelmaa. Ohjelmaan osallistumiseksi kuntoutettavalla tulee olla myös riittävät kognitiiviset valmiudet, jotta ohjelma voidaan suorittaa, eikä akuuttia vakavaa mielenterveydellistä tai päihdeongelmaa, jolloin asiakas tai vanki voi suorittaa ohjelman oltuaan esimerkiksi päihdehoitojaksolla. Kielitaidon tulee olla riittävä (työntekijästä riippuen esim. suomi, ruotsi, englantia). Myös tulkin käyttäminen on mahdollista. (Nurminen 2015, 12-21.)

Uusi Suunta- yksilökuntoutusohjelma on kuudentoista istunnon mittainen ja jakautuu kolmeen osaan (A,B ja C). Ensimmäisessä osiossa (A) on kolme istuntoa, joiden teemana on ”Mitä tapahtui eli teosta puhuminen”. Toisessa osassa (B) on viisi istuntoa ja niissä käsitellään ”Miksi teko tapahtui ja mistä siinä oli kyse”, eli teon motiiveja ja syitä mitkä ovat mahdollistaneet asiakkaan syyllistymisen seksuaalirikokseen. B- osan tavoitteena on saada asiakas tietoisemmaksi ominaisuuksistaan ja tavoistaan toimia ja RNR- periaatteiden mukaisesti kuntoutus kohdistetaan dynaamisiin riskitekijöihin. Osassa käsitellään asiakkaan ajatuksia ja asenteita sekä asiakas oppii uusia taitoja, kuten analysoimaan ja jäsentelemään ajatteluaan ja ymmärtämään miksi hän on syyllistynyt seksuaalirikokseen. Tiedollisuuden lisäämisen avulla pyritään luomaan uusia toimintatapoja ja sosiaalisesti hyväksyttävämpiä tavoitteita. B- osassa käsitellään tekoon

liittyvää ajattelua, eli teon takana olleita tarpeita, asenteita ja uskomuksia, asiakkaan perusteluja itselleen tehdä teko (ajatusvääristymät) ja omaa suhtautumista tekoon (vähättely, kieltäminen). Opinnäytetyö ja vaikuttavuustutkimus perustuu ohjelman B- osan istuntojen vaikuttavuuden tutkimiseen, sillä tutkimuksen kohteena on haastateltavan ajattelu ja puhe teosta.

Ohjelman kolmas osa (C) on kahdeksan istunnon mittainen ja sen sisältönä on ”Mitä tarvitaan, ettei tekoa tapahdu enää uudelleen eli elämäni uusi suunta”. C- osassa asiakas oppii itsestään ja tiedostamaan miten hän voi jatkossa vahvistaa itsetuntoaan ja saada kokemusta kyvykkyydestä ilman vahingollista käyttäytymistä. Ohjelman eri osat rakentuvat kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistavan mukaisesti kolmeen tasoon. Työskentelyn tasoja ovat tunnistaminen, tiedostaminen ja työstäminen, jotka etenevät A, B ja C osiossa peräkkäisesti. Viimeinen taso, eli harjoittelu tai toisin tekeminen tapahtuu ohjelman lopussa tai sen päätyttyä, riippuen suoritetaanko ohjelmaa siviilissä vai laitoksessa. (Nurminen 2015, 80-84, 104-106, 142-143.)

Uusi Suunta- ohjelman B-osa, jonka vaikuttavuutta opinnäytetyössä tutkitaan perustuu kognitiivis-behavioraalisuuteen ja sitä ohjaavat RNR-periaatteet. B-osassa pohditaan mistä teosta oli kyse, miksi ja miten se tapahtui ja mitkä tekijät tai millainen ajattelu siihen vaikutti. B-osa on siis tekoa käsittelevä, ja siinä pyritään lisäämään asiakkaan ymmärrystä ja itsetuntemusta ja tunnistamaan tekoon liittyvää ajattelua. RNR-periaatteiden tarpeen periaatteen mukaisesti kuntoutus kohdistuu dynaamisiin riskitekijöihin. B-osassa tämä tarkoittaa ajatusvääristymien tunnistamista ja niihin vaikuttamista, sillä niillä on yhteys uusintarikollisuuteen. Myös perustavanlaatuisilla uskomuksilla on yhteys uusimiseen, mutta Uusi Suunta-ohjelma on niiden käsitteeseen liian lyhyt. Muu tekoon liittyvä puhe ja ajattelu, kuten kieltäminen, vähättely, neutralointi ja oikeuttaminen liittyvät ajatteluun, mutta niillä ei ole havaittu olevan kriminogeenistä vaikutusta, kuten ajatusvääristymillä. (Seto & Fernandez 2011). Uusi Suunta-ohjelman B-osan tavoitteet ovat

- 1) lisätä asiakkaan tietoisuutta, eli auttaa asiakasta tunnistamaan ja ymmärtämään ominaisuuksia ja toimintatapoja, joilla on yhteys seksuaalirikokseen syyllistymiseen (dynaamiset riskitekijät) sekä rikolliselta käyttäytymiseltä suojaavia tekijöitä
- 2) lisätä ymmärrystä omasta ajattelusta
- 3) lisätä ymmärrystä siitä, mitä tarpeita seksuaalirikoksen taustalla oli
- 4) parantaa asiakkaan valmiuksia tutkia ongelmanratkaisuun liittyviä toimintamallejaan ja itesäätelyään ja saada asiakas pohtimaan niille vaihtoehtoisia tapoja
- 5) vahvistaa kokemusta siitä, ettei ”asioita vain tapahdu”, vaan niihin vaikutetaan omalla toiminnalla

6) vääristyneen ajattelun (ajatusvääristymät) tunnistaminen ja sen korvaaminen ei-vääristyneellä ajattelulla, eli saada asiakas tutkimaan sisäistä puhettaan, jolla on oikeuttanut rikoksen tekemisen

7) uhriempatian (kyvyn asettua uhrin näkökulmaan ja nähdä teon kielteiset vaikutukset) lisääminen.

Ohjelman vaikuttavuutta tutkitaan näiden tavoitteiden toteutumisen tai niitä kohti pääsemisen kannalta vertaamalla puhetta ja ajattelua ennen B-osaa ja sen jälkeen. (Nurminen 2015, 8, 104-106, 116,127,135.)

7 Tutkimusasetelma

Seuraavaksi esitellään tutkimusasetelma, josta ensimmäisenä tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen esitetään tutkimusmenetelmä ja aineiston keruun menetelmät sekä tutkimuksen toteutus ja puolistrukturoidun haastattelun tukena käytetyt menetelmät ja kohderyhmä. Viimeiseksi esitetään kerätyn aineiston analyysi vaiheittain. Sisällönanalyysin esimerkkiaaviossa on eritelty käytetty sisällön luokittelu, joka löytyy liitteistä (liite 9).

7.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena on sekä saada tietoa seksuaalirikokseen syyllistyneiden kognitiivisista prosesseista että tehdä vaikuttavuustutkimusta Uusi Suunta- yksilökuntoutusohjelmasta. Tutkimuksen keskiössä on kognitiivista prosesseista erityisesti kieltäminen, vähättely, ajatusvääristymät sekä neutralointi ja oikeuttaminen. Myös muu puhe, jota haastateltava tuottaa tekoon tai seksuaalirikollisuuteen liittyen analysoidaan, mutta tutkimuksen pääpaino ei kohdistu siihen. Tutkimus pyrkii kuvaamaan myös Uusi Suunta- yksilökuntoutusohjelman vaikuttavuutta edellä mainittujen teemojen osalta. Ohjelman vaikuttavuutta tutkitaan siltä osin, onko ohjelman B-osalla eli ajattelua käsittelevä osuudella ollut vaikutuksia kuntoutettavan ajatteluun. Tutkimuksen tarkoitus on siis kuvata seksuaalirikoksesta tuomittujen kieltämistä, vähättelyä, ajatusvääristymien ilmenemistä, neutralointia, oikeutusta ja muuta esille nousevaa puhetta ja Uusi Suunta-ohjelman vaikutuksia sen muuttumiseen tai samana pysymiseen.

Alkumittaus suoritetaan ennen B-osaa ja loppumittaus heti sen jälkeen, joten vaikuttavuustutkimus kertoo Uusi Suunta- yksilökuntoutusohjelman B-osan välittömistä vaikutuksista ko. rikosentekijän ajatteluun. Pidemmän aikavälin muutoksiin ohjelman jatkuessa ja sen jälkeen ei voida tässä opinnäytetyössä ottaa kantaa. Näiden tavoitteiden pohjalta on laadittu seuraavat päätutkimuskysymykset 1 ja 2, joita on tarkennettu alatutkimuskysymyksillä ajattelun tutkimi-

seen yksityiskohtaisesti ja syvällisesti. Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusongelma- ja kysymykset on laadittu yhteistyössä opinnäytetyön tilaajan, Uusi Suunta-ohjelman kehittäneen sekä ohjaavana opettajana toimivan Nina Nurmisen kanssa.

1. Mitä seksuaalirikoksesta tuomittu ajattelee teostaan ennen ja jälkeen Uusi suunta-ohjelman B-osaa?

Alatutkimuskysymykset:

a) Miten teon kieltäminen ja vähättely ilmenee tuomitulla ennen ja jälkeen B-osan?

b) Millaisia ajatusvääristymiä tuomitulla ilmenee ennen ja jälkeen B-osan?

c) Millä tavoin teon järkeistys, eli neutralointi ja oikeuttaminen, tuomitulla ilmenee ennen ja jälkeen B-osan?

d) Millaista muuta puhetta tuomitulla ilmenee ennen ja jälkeen B-osan?

2. Onko Uusi suunta-ohjelman B-osalla vaikutusta seksuaalirikoksesta tuomitun ajatteluun ohjelman tavoitteiden suuntaisesti?

Alatutkimuskysymykset:

a) Miten seksuaalirikoksesta tuomitun ajattelu on muuttunut Uusi suunta-ohjelman B-osan aikana?

b) Mikä sai muutoksen (tai muuttumattomuuden) aikaan?

c) Onko Uusi suunta-ohjelman B-osa vaikuttava eli saavutetaanko työskentelyllä ohjelman B-osan tavoitteet tai päästäänkö niitä kohti?

7.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jonka tukena käytettiin kyselylomakkeita. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus ei ole saada tilastollisesti yleistettävää kuvausta, vaan pyrkiä kuvaamaan ja ymmärtämään tiettyä ilmiötä tai toimintaa ja sen merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa tarkoitus on pyrkiä tuottamaan tulkinta asetetulle tutkimusongelmalle. Koska laadullinen tutkimus mahdollistaa ilmiön syvällisen ymmärtämisen ja edelleen sen kuvaamisen ja selittämisen, oli laadullinen menetelmä looginen valinta tämän opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 87; Vilkkä 2017.)

Aineistonkeruumenetelmiä tutkimuksessa on kaksi. Päämenetelmänä oli haastattelututkimus, joka on puolistrukturoitu. Toisena menetelmänä oli kyselylomakkeiden käyttö. Tutkimusmene-

telmänä puolistrukturoitu haastattelu antaa haastateltavalle mahdollisuuden puhua omin sanoin, kun taas kyselylomakkeiden käytössä vastaus valitaan ennalta määrätyistä vaihtoehdoista. Näiden yhdistämisellä koettiin saatavan kattavin aineisto. Ne voivat vahvistaa käsitystä ilmiöstä täydentäessä toisiaan, mutta niiden ristiriidat tai samankaltaisuudet voivat tuottaa haastattelun keskustelua, joka ei muuten olisi välttämättä tullut ilmi. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja, eli läsnä olivat vain haastateltava ja opinnäytetyön tekijä. Haastattelumenetelmänä oli puolistrukturoitu haastattelu, joka on käytetyin laadullisen haastattelututkimuksen menetelmä. Puolistrukturoitu tarkoittaa, että haastattelussa läpikäytävät asiat on ennakkoon suunniteltu, mutta haastattelun kulku, vuorovaikutus ja haastateltavan kertomat asiat vaikuttavat kysyttäviin kysymyksiin. Puolistrukturoidusta haastattelusta käytetään myös nimitystä teema-haastattelu, joka onkin osuva, sillä haastattelu rakentuu tiettyjen teemojen ympärille, mutta liikkumavaraa kuitenkin on. Juuri tämä haastattelumuoto valittiin siksi, että tarkoituksena oli saada mahdollisimman paljon tietoa haastateltavan ajattelusta niin, että haastateltava saa kertoa omin sanoin mahdollisimman paljon. Etukäteen valitut teemat ja sen pohjalta tehdyn rakenteen merkitys oli suuri. Sen tarkoitus oli helpottaa asiassa ja aiheessa pysymistä sekä kokonaisuuksien hahmottamista, sillä tarkoitus oli keskittyä nimenomaan tekijän ajatteluun ja oli ennustettavissa, että haastateltava tuottaa paljon myös puhetta, joka ei siihen liity. Teemat nousivat luonnollisesti esiin tutkimuskysymyksistä, joiden perusteella haastattelurungon aihealueet ja pääkysymykset laadittiin. Asetetut teemat olivat kaikille haastateltaville samat, mutta niiden läpikäyminen, niihin paneutuminen ja soveltaminen riippui täysin haastateltavasta ja haastattelutilanteen etenemisestä. (Vilka 2017; Hirsjärvi & Hurme 2018, 65-67; Alasuutari 2011, 83.)

Teemahaastatteluun liitetään toisinaan tehtäviä ja harjoituksia. Tässä opinnäytetyössä haastatteluun yhdistettiin kyselylomakkeiden täyttö. Lomakkeiden täyttö valittiin haastattelutilanteen yhteyteen, jotta ne eivät kulkeutuisi välikäsien kautta ja jotta lomakkeiden vastauksia oli mahdollista käydä läpi yhdessä haastateltavan kanssa. Tämän tarkoitus oli lisätä tutkimuksen luottamuksellisuutta ja läpinäkyvyyttä ja antaa haastateltavan itse myös kertoa ja perustella vastauksiaan, joka antoi myös lisää tietoa. Kyselylomakkeet ovat Uusi Suunta-ohjelmassa käytettäviä ja oikeus niiden käyttöön tutkimuksessa saatiin ohjelman kehittäneeltä Nina Nurmiselta. Jokainen haastateltava täyttää molemmissa haastattelutilanteissa lomakkeet, kaksi lomaketta kahdesti. Lomakkeista ensimmäisessä on 62 ja toisessa 36 väittämää, joihin vastataan asteikolla 1-5 (täysin eri mieltä- osittain eri mieltä- ei eri eikä samaa mieltä/en osaa sanoa osittain samaa mieltä- täysin samaa mieltä). Lomakkeista ensimmäinen on ”Näin ajattelen saamastani tuomiosta ja teosta”, eli lomakkeen väittämät käsittelevät tekoon, josta haastateltava on sillä hetkellä tuomittu, liittyvää ajattelua. Toinen lomake on ”Ajatuksiani seksuaalisesta väkivallasta”, jonka väittämät liittyvät yleisempiin asenteisiin seksuaalirikollisuudesta, ei vain omaan tekoon liittyen. (Vilka 2017.)

Ensimmäinen lomake tuo esiin selkeästi ajattelua teosta, uhrista ja itsestä ja siinä teemoja voidaan mieltää olevan esimerkiksi kieltäminen, vähättely, ajatusvääristymät ja tekoa järkeistävää puhe. Jotkin väittämät liittyvät useampaan kognitiiviseen prosessiin, jotkin selkeästi yhteen, jotkin liittyvät muuhun ajatteluun, kuin edellä mainittuihin. Ensimmäisen lomakkeen käyttö on siis perusteltua, sillä voi antaa jopa suoria vastauksia tutkimuskysymyksiin. Yleisempiä asenteita käsittelevä lomake pyrkii saamaan kuvan tuomitun ajattelusta seksuaalirikollisista ryhmänä ja uskomuksista ja asenteista seksuaalirikollisuudesta. Lomakkeessa osa väittämistä viittaa skeemoihin, eli perustavanlaatuisiin uskomuksiin, joilla on yhteys seksuaalirikoksiin. Pääpaino on kuitenkin yleisillä asenteilla ja käsityksillä, ja kuten aiemmin on mainittu, ei haastateltavan mahdollisista skeemoista saada kahden haastattelun ja kyselylomakkeiden avulla kattavaa käsitystä. Tällaisen kyselylomakkeen käyttö on perusteltua siitä syystä, että haastateltavalta ei kysytä hänestä yksilönä kysymyksiä, vaan esimerkiksi muista, ”saman ryhmän” jäsenistä, jolloin annetut vastaukset toimivat indikaattorina yksilön asenteista tai käsityksistä. Eli annetut vastaukset muista ja seksuaalirikollisuudesta ilmiönä kertovat jotakin yksilön omista asenteista, uskomuksista ja ajatuksista. Lomake sisältää myös väittämiä, jotka on muotoiltu suoraan kuvaamaan lukijan omaa ajattelua jostakin asiasta tai ilmiöstä. Myös tämänkaltaiset vastaukset liittyvät yleisiin asenteisiin. Koska molemmat lomakkeet ovat Uusi Suunta-ohjelmassa käytössä ja niitä ei ole lupaa julkaista, lomakkeita ei voida laittaa opinnäytetyön liitteeksi. (Vilka 2017; Alasuutari 2011, 110-111.)

Koska laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan tiettyä ilmiötä syvällisesti, haastatelluissa teemoja käsitellään niin laajasti, kuin mahdollista. Teemoihin paneutuminen haastateltavan kanssa mahdollistaa sen, että tietoa saadaan mahdollisimman paljon. Haastattelujen teemat liittyvät tutkimuksen tavoitteisiin ja tutkittuun tietoon seksuaalirikollisten ajattelusta, mutta kysymysten esittäminen toteutettiin heuristisella työotteella, eli kysymyksiin pyrittiin saamaan vastauksia avoimin mielin, jotta haastateltavan kokonaisvaltainen ymmärtäminen ilman ennakkokäsityksiä on mahdollista. Tietynlaisia taikka ”oikeita tai väärä” vastauksia ei siis ole, vaan jokaisessa haastattelussa fokus on yksilön ajattelu. Tätä lähtökohtaa tukee laadullinen tutkimus ja vaikka seksuaalirikollisilla on havaittu olevan yhtäläisyyksiä ajattelussa, haluttiin opinnäytetyön tutkimuksesta tehdä nimenomaan yksilön ajatusprosesseja ja sen muutoksia kuvaava. (Vilka 2017; Hirsjärvi & Hurme 2018, 102-103.)

7.3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen toteutusvaihe aloitettiin kartoittamalla potentiaalisia haastateltavia. Tämä tapahtui ottamalla yhteyttä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen ja Turun vankilan Uusi Suunta-ohjelmaa ohjaaviin erityisohjaajiin, joiden yhteystiedot saatiin ohjaavalta opettajalta Nina Nurmiselta. Erityisohjaajille kerrottiin opinnäytetyön tarkoituksesta ja toteutuksesta. Heitä pyydettiin selvittämään, onko heillä tietyllä aikavälillä ohjauksessa Uusi Suunta-ohjelmaa ja

olisiko asiakas tai vanki halukas osallistumaan tutkimukseen. Suurin haaste haastateltavien löytämisessä oli ohjelmien ja opinnäytetyön aikataulun sovittaminen yhteen. Ensimmäinen haastattelu tuli tehdä A- osan jälkeen, mutta ennen B-osaa ja toinen haastattelu tuli tehdä B-osan jälkeen, mutta ennen C-osaa, jotta nimenomaan B-osan vaikutuksia päästiin tutkimaan ja jotta kaikki haastateltavat oli haastateltu ohjelman samoissa vaiheissa. Koska istuntojen välillä saattoi olla toisinaan alle viikkokin ja aikataulut elivät paljon, oli sopivien haastateltavien löytäminen toisinaan hankalaa. Moni haastateltavaksi suostunut oli esimerkiksi yhteydenoton aikaan jo aloittanut B-osan, jolloin haastattelua ei olisi ollut tarkoituksenmukaista tehdä. Myöskään uusia ohjelman aloittavia ei voitu jäädä odottelemaan, jos aloituksen aikataulusta ei ollut tietoa.

Kaiken kaikkiaan haastateltavia, jotka sopivat aikatauluun ja olivat halukkaita osallistumaan tutkimukseen, löytyi kuusi. Kaikki he suorittivat tuomiotaan suljetussa tai avovankilassa. Valittavasti suunnitelmia jouduttiin odottamattomasti muuttamaan koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilan vuoksi. Ulkona liikkumista rajoitettiin ja ohjelmaa ohjaavat erityisohjaajat kertoivat, että ohjelmaa ei toistaiseksi toteutettu Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistuksen mukaisesti. Myös kaikki ulkopuoliset vierailut vankiloissa oli linjattu toistaiseksi kielletyiksi. Ennen poikkeustilaa haastatteluja oltiin ehditty tehdä valtaosa niin, että kolme haastateltavaa oli haastateltu kahdesti ja yksi haastateltava ennen B-osaa. Koska viimeksi mainitun ohjelma oli keskeytetty poikkeustilan vuoksi ja ohjelman ohjaaja arvioi ohjelman jatkuvan aikaisintaan syksyllä 2020, ei toista haastattelua hänelle voitu tehdä. Suunniteltujen kahden haastateltavan osalta ohjelma oli myös keskeytetty A-osassa, eli heitä ei voinut ottaa mukaan tutkimukseen, sillä tietoa ohjelman jatkumisesta ei ollut tietoa. Tilanteeseen ei osattu etukäteen varautua eikä sen kestoa tai loppumisajankohtaa voitu arvioida, joten opinnäytetyö toteutettiin siihen mennessä kerätyn aineiston perusteella.

Haastateltavien tapaamiset sovittiin vankiloiden erityisohjaajien kanssa ja samalla varmistettiin ohjelman oikea-aikaisuus opinnäytetyöhön ja haastateltavan alustava suostumus. Turvallisuussyistä osa haastatteluista toteutettiin kameravalvotuissa vankilan tiloissa, joista ei kuitenkaan valvomoon kuulunut ääntä. Tämä oli tärkeää, jotta haastattelutilanne säilyi täysin luottamuksellisena. Kun kukin haastateltava tavattiin ensimmäisen kerran, tälle kerrottiin laajemmin opinnäytetyöstä ja annettiin saatekirje kirjallisena, josta samat tiedot löytyivät. Jokaiselta pyydettiin myös kirjallinen suostumus kahteen haastatteluun ja niissä saatujen tietojen käyttämiseen. Haastateltaville kerrottiin anonymiteetistä ja luottamuksellisuudesta sekä heidän mahdollisuudestaan keskeyttää haastattelu halutessaan. Ensimmäisessä haastattelussa haastateltavilta kysyttiin taustatietoja, jotka kirjattiin paperille. Taustatiedot on esitetty kohderyhmää käsittelevässä kappaleessa.

Tämän jälkeen haastateltava sai täyttää lomakkeet itse, jotka kerättiin ja varmistettiin, että kaikkiin on vastattu. Ensimmäisellä haastattelukerroilla, ennen B-osaa lomaketta ei käyty läpi

muutoin, kuin epäselvyyksien tarkentamisessa ja mikäli haastateltavalla oli kysyttävää lomakkeista. Haastateltaville kerrottiin, että toisella kerralla lomakkeet täytetään uudelleen ja niitä verrataan keskenään. Lomakkeiden täytön jälkeen ensimmäisellä haastattelukerralla seurasi puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastateltava sai kertoa teosta. Ajattelun kartoittamiseksi edettiin haastattelurungon mukaan. Toisella haastattelukerralla haastateltava täytti lomakkeet uudelleen, jota seurasi jälleen haastattelu. Toisella kerralla tekoa ei käyty yksityiskohtaisesti enää läpi, ellei ollut epäselvyyttä siitä, miten haastateltava oli sen kuvannut ensimmäisellä kerralla.

Toisella haastattelukerralla ajattelu jälleen oli keskiössä ja siinä käytiin osittain samoja asioita läpi, kuin ensimmäisellä kerralla. Kaikilta haastateltavilta kysyttiin toisella kerralla heidän kokemuksiaan ohjelman B-osasta ajattelun muutoksen osalta. Tällöin käytiin myös kaikki lomakkeet läpi. Niissä olevat erot nostettiin esiin ja niistä kysyttiin haastateltavalta, joka sai selittää tarkemmin mitä on vastauksillaan tarkoittanut. Tämä vaihe oli keskeinen ja antoi paljon tietoa ja loi keskustelua, jota ilman lomakkeita ei olisi tullut käytyä. Haastateltavilta kysyttiin osaatvatko he sanoa, miksi ajattelu oli joltain osin muuttunut, mikäli muutos oli selkeästi havaittavissa jo siinä tilanteessa.

Haastattelun struktuuri ja teemat olivat samoja molemmilla kerroilla, mutta toinen haastattelu oli vapaamuotoisempi, sillä lomakkeiden välisiä muutoksia ei voitu eikä ollut tarkoituksenmukaista ennakoita, vaan niiden läpikäyminen oli täysin haastateltavakohtaista, jolloin tietyn yksilön näkemys saatiin selkeästi esiin. Haastattelujen lopuksi kaikkia osallistuneita kiitettiin ja opinnäytetyön julkaisun alustava aikataulu ilmoitettiin. Kaikille kerrottiin myös haastattelumateriaalin ja täytettyjen kyselylomakkeiden hävittämisestä sekä kerrottiin olemaan yhteydessä opinnäytetyön tekijään, mikäli tutkimuksesta tai sen tarkoituksesta oli jäänyt kysymyksiä. Haastattelujen kestot vaihtelivat. Lyhimmillään yksi haastattelu kesti 28 minuuttia ja pisin 1 tunnin ja 39 minuuttia. Yhteensä kaikki 7 haastattelua kestivät 7 tuntia ja 41 minuuttia.

7.4 Menetelmät haastattelutilanteessa

Uusi Suunta-ohjelmassa ohjaajien käyttämiä keskeisiä menetelmiä ovat motivoivan keskustelun menetelmä sokraattista kyselytapa, jonka vuoksi näitä menetelmiä käytettiin myös haastattelutilanteessa. Näin haastattelutilanteen keskustelutyylillä oli johdonmukainen ohjelman kanssa, joka oli tärkeää, sillä haastattelut tehtiin ohjelman aikana. Ne ovat myös hyviä menetelmiä ajattelun tutkimiseen, vaikka kysymys ei ollut asiakastyöstä, vaan tutkimuksesta. Päämenetelmä tutkimuksessa oli siis puolistrukturoitu haastattelu, jonka tukena käytettiin motivoivan keskustelun menetelmää ja sokraattista kyselytapaa. (Nurminen 2015,69.)

Haastattelutilanne pyrittiin luomaan mahdollisimman luonnolliseksi ja rennoksi. Koska keskustelun keskiössä oli henkilökohtainen ja usein negatiivisia tunteita herättävä aihe, pyrittiin tilanteesta saamaan mielekäs ja haastattelijasta helposti lähestyttävä. Haastattelusta pyrittiin

saamaan keskustelunomainen, jotta vastakkainasettelulta vältyttäisi, mutta niin, että haastattelija ohjasi keskustelua ja haastateltava tuotti valtaosan puheesta. Motivoiva keskustelu ja sokraattinen kyselytapa tukevat edellä mainittuja seikkoja; myönteisen ja rennon ilmapiirin, luonnollisen tilanteen sekä keskustelunomaisen dialogin saavuttamista. Ne ovat myös menetelminä lähellä toisiaan, joten niiden samanaikainen käyttö onnistuu luontevasti. (Järvinen 2014; Altorf 2019.)

7.4.1 Motivoiva keskustelu

Motivoiva keskustelu tai motivoiva haastattelu on laajalti käytetty työntekijän ja asiakkaan väliseen yhteistyöhön perustuva, asiakaslähtöinen ohjausmenetelmä. Sen perimmäinen tarkoitus on herätellä tai vahvistaa muutosmotivaatiota ja sitä käytetään esimerkiksi terveys- ja sosiaalialalla, ja se on vakiintunut jokapäiväiseen käyttöön myös rikosseuraamusalalla niin valvonnan kuin sosiaalityön puitteissa. Motivoivaa keskustelua käytetään esimerkiksi perinteisesti tilanteissa, jossa asiakas käyttäytyy itselleen haitallisesti, kuten päihteitä ongelmallisesti käyttämällä. Tällöin keskustelussa pyritään selvittämään päihteidenkäytön hyviä ja huonoja puolia ja niiden suhdetta tavoitteisiin ja tätä kautta auttaa asiakasta päättämään, miten hänen kannattaisi toimia saavuttaakseen tavoitteensa. Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatyön työote perustuu usein motivoivan keskustelun käyttämiseen. (Rikosseuraamuslaitos 2019b; Numrinen 2015, 69.)

Motivoivaa keskustelua ohjaa neljä periaatetta. Niitä ovat työntekijän ilmentämä empatia, asiakkaan kykyjen ja itseluottamuksen vahvistaminen (esim. vahvuuksien ja pientenkin edistysaskelien tunnistaminen), ristiriidan herättely nykytilanteen ja tavoitteiden välillä sekä väittelyn välttäminen vastarintaa myötäilemällä. Näitä periaatteita tukevat motivoivan keskustelun menetelmät, joihin kuuluu avointen kysymysten käyttö, reflektointi eli heijastava kuuntelu, yhteenvetojen pitäminen asiakkaan tuottamasta puheesta ja periaatteen mukainen itseluottamuksen vahvistaminen. Motivoivan keskustelun menetelmän ja periaatteet on avattu tarkemmin liitteessä 8. (Järvinen 2014; Armstrong, Atkin-Plunk & Gartner 2016; Nurminen 2015, 69.)

Motivoivan keskustelun käyttämisen on huomattu tukevan muutosta ja sitä voidaan käyttää sekä lyhyissä interventioissa että pidempiaikaisessa työskentelyssä. Motivoivan keskustelun menetelmien käyttö vaatii usein aktiivista harjoitusta, jotta siitä tulee luonteva työskentelytapa. Rikosseuraamuslaitoksen tutkintokoulutukseen sekä rikosseuraamusalan sosionomin koulutukseen kuuluu motivoivan keskustelun koulutus. Motivoivan keskustelun käyttäminen seksuaalirikosten kuntoutuksessa on edellytys kuntoutumisen osallistumiselle. Tähän syynä on esimerkiksi keskustelut ja kysymykset, jotka herättelevät ongelman tunnistamiseen, huolestumiseen, muutospyrkimykseen ja muutosoptimismiin. Nämä ovat tärkeitä, sillä usein seksuaalirikokseen syyllistynyt ei välttämättä tunnista ongelmaa tai vähättelee riskiä syyllistyä rikokseen uudelleen. Tällöin huolta ja muutospyrkimystä ei ole usein havaittavissa. (Järvinen 2014; Armstrong, Atkin-Plunk & Gartner 2016; Nurminen 2015, 69.)

7.4.2 Sokraattinen kyselymenetelmä

Sokraattista menetelmää on alkujaan käytetty opetuksessa ja tieteellisissä pohdinnoissa. Nykyisin sokraattinen menetelmä tai dialogi on myös keskeinen kognitiivisen terapian tai kuntoutuksen työkalu. Sen tavoite on jonkin asian syvällinen ymmärtäminen tai pyrkimys saada asiakas tuottamaan mahdollisimman paljon vastauksia omiin ja työntekijän kysymyksiin. Sokraattinen menetelmä tukee asiakasta tai kuntoutettavaa pohtimaan asiaa useasta näkökulmasta ja puhumaan niistä. Kuntoutuksessa sokraattisuus pohjautuu pitkälti kahteen menetelmään; sokraattisten kysymysten käyttöön ja työntekijän aktiiviseen rooliin. Sokraattinen kyselymenetelmä tarkoittaa avoimien ja tarkentavien kysymysten käyttöä, jonka tarkoitus on saada asiakas aktiivisesti pohtimaan ja puhumaan sekä vastaamaan itse esitettyihin ongelmiin. Kysymyksiä voidaan käyttää haastamaan asiakkaan näkemyksiä tai perustelevaan niitä. Avoimia kysymyksiä seuraa usein tarkentavat kysymykset, joiden avulla pyydetään asiakasta perustelevaan näkemyksensä, selittämään ajatuksia tai mielipiteitään tai pyytämällä pohtimaan vaihtoehtoisia ratkaisuja tai poikkeuksia tilanteista. Työntekijän aktiiviseen rooliin kuuluu aktiivinen kuuntelu, jossa työntekijä ilmaisee sanallisesti ja sanattomasti kuuntelevansa, sekä herkkyys ja vastaanottavaisuus kirjaimelliselle ja sanattomalle viestinnälle. Keskeistä on asiakkaan ajattelun tutkiminen, mielenkiinto ja pyrkimys ymmärtää sekä rohkaista asiakasta ajattelemaan ja tuottamaan vastauksia. Sokraattiseen dialogiin liittyy usein myös hiljaisuuden sieto ja maltti antaa asiakkaalle aikaa miettiä rauhassa ilman kiirettä. Sokraattisen kyselymenetelmän avulla saadaan tietoa sekä ennalta odotettavissa olevasta että ennalta odottamatonta puhetta ja ajattelua, mikä oli keskeistä opinnäytetyön tutkimuksessa. Sokraattisuutta kuntoutuksessa voisi kuvata menetelmäksi, jossa työntekijä on läsnä ja esittää kysymyksiä, jotka auttavat asiakasta ymmärtämään itseään ja toimintaansa uudesta näkökulmasta. (Altorf 2019; Nurminen 2015, 208; Anthony, Roth Ledley & Heimberg 2008, 167; Kähkönen, Karila & Holmberg 2008, 17, 40.)

7.4.3 Motivoiva keskustelun ja sokraattisen menetelmän yhdistäminen haastattelutilanteessa

Haastattelut toteutettiin yhdistämällä motivoivan keskustelun ja sokraattisen menetelmän keinoja. Koska kyseessä oli haastattelutilanne, eikä kuntoutuksen toteuttaminen, muutosmotivaatiota ei pyritty herättelemään. Tavoitteena oli saada haastateltavalle miellyttävä, helposti lähestyttävä tilanne, jossa haastateltava pystyi puhumaan mahdollisimman avoimesti, kattavasti ja syvällisesti ajatuksistaan ja luottamaan haastateltavaan. Tarkoitus oli tehdä tilanteesta turvallinen erityisesti henkisesti niin, että haastateltava ei tuntisi tulewansa tuomituksi tai kritisoituksi. Näiden tavoitteiden puitteissa motivoivan keskustelun periaatteista ylivoimaisesti eniten keskustelua ohjasi empatian ilmentäminen sekä aktiivinen rooli; mielenkiinto oppia ja ymmärtää haastateltavan ajattelusta. Empatiaa tai myötätuntoa ilmaisitiin koettuihin tuntemuksiin tarkasti sanallisesti ja elekielellisesti. Näin ilmaistiin kunnioitusta, tehtiin haastattelusta turvallinen ja pyrittiin vähentämään pelkoa negatiivisista reaktioista.

Myös vastarintaa myötäiltiin. Koska haastateltavat tuottivat paljon kieltämistä, vähättelyä ja muuta puhetta, joka kuulostaa haastattelijan korvaan helposti epämiellyttävältä oli tärkeää olla provosoitumatta tai väittelemättä asiasta. Näissä kohtaa käytettiin sokraattista kyselyä ja pyydettiin haastateltavaa perustelemaan näkökantansa, jonka ansioista tietoa ajattelusta saatiin enemmän. Samoin meneteltiin ristiriitaa ilmentävässä puheessa. Jos haastateltava yleisesti piti esimerkiksi seksuaalirikoksia uhrille kärsimystä ja traumoja aiheuttavana kokemuksena, mutta koki ettei oman teon uhri ollut kärsinyt, ryhdyttiin etsimään perusteluja ja näkökulmia siihen, miksi haastateltava ajatteli näin. Mielenkiinto oppia haastateltavan ajattelusta oli haastattelutilanteessa keskeinen ja sitä osoitettiin haastateltavalle, jotta tälle tuli kokemus kuulluksi ja arvostetuksi tulemisesta.

Keskeiset menetelmät edellä mainittujen lisäksi olivat avointen ja tarkentavien kysymysten käyttö ja reflektointi (kuullun toistaminen ja yhteen vetäminen, varmistus oikeinymmärryksestä ja haastateltavan kuulemisesta). Menetelmänä haastatteluissa käytettiin myös aktiivisen kuuntelun periaatteen mukaisesti herkkyyttä ja läsnäoloa vastaanottaa tuotettua puhetta ja sanatonta viestintää sekä hyväksyvän verbaalisen ja elekieellisen ilmaisun käyttö empatian ilmentämiseksi. Näitä noudatettiin jokaisessa haastattelussa. Toteutus muokattiin kunkin haastateltavan kohdalla sellaiseksi, että tilanne oli luonteva ja kunnioittava. Pelisilmää ja tilannetajua käytettiin jatkuvasti. Haastateltavat olivat hyvin erilaisia kommunikoijia keskenään ja esimerkiksi perusteluja pyydettäessä niitä ei välttämättä osattu sanoa. Joidenkin kohdalla kyseiseen asiaan tarrautuminen liiaksi olisi voinut tuntua painostamiselta, ja joillain taas toimi asiaan palaaminen tai sen tarkastelu toisesta näkökulmasta.

Empatian tai hyväksynnän ilmaiseminen oli nimenomaan tarkkaa. Se tarkoittaa, ettei sitä kohdisteta rikolliseen toimintaan tai väärin tekemiseen. Se ei myöskään ole hyväksyntää rikosten tekoa tai toisen ihmisen loukkaamista kohtaan. Tarkka empatia ilmennetään kohteeseen, joka on sosiaalisesti suotavaa. Tällaista ovat esimerkiksi usein tunteet tai kokemukset. Esimerkiksi haastateltavan kertoessa, että hän kielsi aluksi syyllistyneensä rikokseen, sillä hän häpesi, voi empatiaa ilmentää tuohon häpeän tunteeseen ja osoittaa ymmärrystä, että se on tunteena epämiellyttävä. Haastattelutilanteessa kysymykset muodostettiin niin, että ne rohkaisevat haastateltavaa kertomaan ajatuksistaan mahdollisimman avoimesti. Vastaukseen annettiin myös aikaa ja hiljaisuutta ei väistely, vaan sille annettiin tilaa tarvittaessa, jolloin haastattelutilanteen kiireettömyys, rauhallisuus ja miettimisaika toteutuivat. Haastateltavien kohtelemisen kunnioittavasti on myös keskeinen hyvän tieteellisen käytännön periaate ja on kaiken tutkimuksen edellytys. Nämä menetelmät tukivat haastattelutilanteen sujuvuutta ja jatkuvuutta ja huolena olikin aluksi, että aiheen ollessa negatiivisia tuntemuksia herättävä, joku haluaisi keskeyttää haastattelun tai ei haluaisi tulla uudelleen haastateltavaksi. Näin ei onneksi käynyt ja haastattelut toteutuivat tältä osin suunnitelmien mukaisesti.

7.5 Kohderyhmä

Tutkimusta varten haastateltavien tuli olla Rikosseuraamuslaitoksen haastattelun aikaan sen hetkisiä asiakkaita ja miehiä. Naiset on rajattu ulos opinnäytetyöstä, sillä ensinnäkin naiset eroavat miehistä seksuaalirikosentekijöinä ja toiseksi seksuaalirikoksista tuomittuja naisia on Suomessa niin vähän, ettei heidän anonymiteettiään voisi luotettavasti taata. Haastateltavilla tuli olla sujuva suomen- tai englanninkielen taito, jotta haastattelu voitiin toteuttaa tarkoituksenmukaisesti. Haastateltavan rikoshistorialla tai aiemmalla kuntoutuksella ei ollut merkitystä, mutta Uusi Suunta- ohjelmaan aiemmin osallistuneet rajattiin ulos, jotta haastateltavat olisivat samassa lähtötilanteessa. Haastateltavien valinnassa kiinnitettiin huomiota siihen, että potentiaalisia haastateltavia on saatavilla rajallisesti, mutta mahdollisuuksien mukaan haastateltavien joukko muodostettaisiin tuomituista, joiden taustamuuttujat ovat samankaltaiset, jotta vaikuttavuuden arviointi olisi luotettavampaa. Ehdotonta oli, että kaikki haastateltavat ymmärsivät, että tutkimukseen osallistuminen ei hyödytä tai haittaa heidän rangaistusaikansa toteutumista ja että osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Haastateltaviksi valikoituneiden joukon taustamuuttujat esitellään luvun 8 alussa. (ten Bensel, Gibbs & Burkey 2019; Rikoksentorjuntaneuvosto.)

7.6 Aineiston analyysi

Haastattelut äänitettiin erillisellä ääninauhurilla, ja niiden sisältö saatettiin kirjalliseen muotoon analyysiä varten. Tämä tapahtui litteroimalla, eli kirjoittamalla sanatarkasti haastattelujen sisältö niin haastattelijan kuin haastateltavan osalta. Litteroitua materiaalia tuli yhteensä 97 sivua (fontti Calibri, fonttikoko 11, riviväli 1). Analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysiä. Se on tekstianalyysiä, eli sitä käytetään tekstimuotoisten dokumenttien, kuten (litteroitujen) haastattelujen, analysointiin. Sisällönanalyysissä etsitään tekstin merkityksiä ja sen tavoite on kerätä tutkitusta ilmiöstä ja tekstistä olennaiset osat, jonka avulla ilmiöstä voidaan tehdä tiivis yhteenveto tai selonteko, joka voidaan kytkeä laajempaan kontekstiin. Usein tuo konteksti on aiempi tutkimustieto, eli tuloksia käsitellään niiden kautta tai niitä peilataan aiemmin tutkimuksissa esille nousseeseen tietoon. (Tuomi & Sarajärvi 2002. 110, 116; Kananen 2012, 116-117.)

Opinnäytetyössä käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, jossa käsitteet ja teemat tulevat valmiiksi annettuina ilmiöstä olevan tutkitun tiedon pohjalta. Tämä oli luonnollinen valinta, sillä tutkittavasta ilmiöstä oli saatavilla paljon tietoa ja tämän tiedon perusteella myös haastattelujen rungot ja teemat oli ennalta päätetty. Sisällönanalyysi voi olla myös aineisto- tai teorialähtöinen. Teoriaohjaava sisällönanalyysi eroaa aineistolähtöisestä siinä, että teoreettinen osuus vaikuttaa analyysiin, kun aineistolähtöisessä analyysissä aineisto ohjaa analyysiä riippumatta aiemmasta tutkimustiedosta. Teorialähtöisessä analyysissä taas aiempi tutkimustieto määrää, mitä seikkoja sisällöstä etsitään ja ne nostetaan esiin. Teoriaohjaava on ikään kuin näiden välimuoto, jossa sekä aiemmalla tutkimustiedolla on rooli, mutta aineiston analyysissä

nousee esiin myös puhe, joka ei ole linjassa aiemman tutkimustiedon kanssa tai on uutta. Tässä opinnäytetyössä sisällön analyysiä ohjasi aiemman tutkimustiedon ja vaikuttavuustutkimuksen mukaisten tavoitteiden perusteella laaditut tutkimuskysymykset. (Tuomi & Sarajärvi 2002. 110, 116.)

Litteroinnin jälkeen materiaali tarkistettiin lukemalla litteroitu versio samalla kuunnellen ääninauhaa. Perinteisesti litteroitu versio tulostetaan sisällönanalyysiä varten, mutta poikkeusoloista johtuen tulostusmahdollisuutta ei ollut, kun kunnan kirjastot ja oppilaitoksen kampus oli suljettu. Sisällönanalyysin kaikki vaiheet toteutettiin tietokoneella. Litteroinnin jälkeen sisällönanalyysi aloitettiin aineiston lukemisella ja pelkistämällä eli redusoinnilla. Käytännössä aineistosta poistettiin kaikki muu, kuin tekijän ajattelua kuvaava puhe. Tekstiä ei vielä yhdistetty tai leikattu, vaan kaikki puheenvuorot, jotka ilmensivät ajattelua teosta tai yleisesti seksuaalirikollisuudesta jätettiin sellaisenaan tekstiin. Myös osa haastattelijan puhevuoroista säästettiin, jotta asiayhteys oli pääteltävissä nopeasti. Alkuperäinen litterointi säilytettiin. Muokattu materiaali luettiin kahteen kertaan läpi. Kolmannella kerralla materiaalista karsittiin vielä kertaalleen puhe, joka ei ollut tutkimuksen kannalta oleellista ja pitkistä puheenvuoroista jätettiin jäljelle vain olennaiset osat ja lauseet. Edellinen versio säilytettiin. (Kananen 2012, 110-112.)

Seuraavaksi redusoitu versio luettiin läpi kahdesti, joista toisella kerralla tehtiin muistiinpanoja tekstiin Word- tekstinkäsittelyohjelman kommenttien avulla. Version lauseet tai puheenvuorot saatettiin pelkistettyyn muotoon tiivistämällä lauseet. Tiivistetty versio laitettiin kommentteihin muiden muistiinpanojen lisäksi ja alkuperäinen ilmaus jätettiin sivulle. Osa tekstistä oli jo niin yksinkertaisessa muodossa, ettei pelkistettyä ilmausta ollut tarpeellista tehdä, vaan se säilytettiin alkuperäisenä lainauksena. Tiivistämistä käytettiin ennakoivasti silmälläpitäen seuraavaa vaihetta, eli luokittelua. Kaikki puheenvuorot, lainaukset tai teksti siirrettiin Excel-taulukkoon niin, että sarakkeessa näkyi haastateltava (esim. H2), alkuperäinen ilmaus ja tiivistetty ilmaus. Tämän jälkeen tehtiin ilmaisujen luokittelu. Jokaisen ilmaisun perään kirjoitettiin, millaista puhetta se oli, esimerkiksi ”uhrille aiheutuneiden seurausten vähättely”, joka miellettiin alaluokaksi. Alaluokan perään määriteltiin yläluokka, eli edellä mainitussa tapauksessa ”vähättely”. Yläluokille määritettiin kirjainlyhenteet, jotta niiden merkitseminen nopeutui (esim. K-kieltäminen, V-vähättely, AJ- ajatusvääristymä). Luokittelu tehtiin aiemman tutkimustiedon, eli teoreettisen viitekehyksen avulla. Esimerkki luokittelusta on kuvattu alla. Luokitteluissa pidettiin erillään ennen B-osaa ja B-osan jälkeen toteutetut haastattelut, ja ne kirjattiin eri taulukoihin. (Kananen 2012, 110-112; Metsämuuronen 2006, 124-126.)

Koska tutkimuksen keskiössä olevat kieltäminen, vähättely, ajatusvääristymät, neutralointi ja oikeuttaminen menevät osittain päällekkäin ja niiden välille on toisinaan vaikea tehdä eroa, tehtiin tulosten luokittelu ajallisesti niin, että ajatusvääristymäksi luokiteltiin ennen tekoa tai

sen aikana (tai hiukan jälkeen). Puheen luokittelu ja kognitiivisten prosessien erottelu on kuvattu tarkemmin sisällönanalyysin esimerkikikaaviossa (liite 9). Myös aiemmin kuvattu kognitiivisten prosessien erottelu kuvaa toteutettua luokittelua (kuvio 1).

Puheen luokittelu tiettyyn alaluokkaan ei ollut yksiselitteistä ja toisinaan tietty ilmaus ilmensi esimerkiksi kahta kognitiivista prosessia. Luokittelu on pyritty tekemään niin, että luokka määrittiin sen mukaan, mihin ilmaus parhaiten sopi. Esimerkkinä tästä on toinen sitaatti (H2).

Haastatettava	Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
H1	"Joo mut se (väkivallan käyttö) oli tappelun yhteydessä. Tää on pitkäjaksoinen aika kun siellä oltiin. Ei oltu varmaan tuntiin tappeltu ennen kun tää seksuaaliteko tapahtu."	"Käytin väkivaltaa vain ennen tekoa."	Teon vakavuuden vähättely	V (vähättely)	Ajattelu ja puhe teosta (teon jälkeen)
H2	"Nii, ei oo niinku minkään näkösiä, ei oo mustelmia ei oo limakalvovaurioita, ei oo merkkejä et mitään tälästä olis tapahtunu niinkun vasten tahtoo. Onhan ne kaikki mitä väitetään niin osittain keksittyjä."	"Uhrille ei aiheutunut niin paljon haittoja, kuin väitetään."	Uhrille koituneiden seurausten vähättely	N (neutraalointi) tai V (tuloksissa luokiteltu vähättelelyksi)	Ajattelu ja puhe teosta (teon jälkeen)
H4	No emmä kyl tiiä haluuko kukaan muija niinku loppujen lopuks tiätkö - - (kuvaus teosta). - - mut se tähän vaan.	"Tuskin kukaan nainen haluaa - - (kuvaus rikoksesta), mutta se on tehtävä."	Uskomus, että naisen tulee miellyttää miestä seksuaalisesti (miehen halut tulee saada tyydytetyksi)	S (skeema)	Muu puhe: uskomukset

Taulukko 2: Aineiston analyysi: puheen luokittelu

Luokittelun jälkeen alaluokat yhdistettiin yläluokiksi kahdella tavalla. Ensimmäisessä tavassa taulukkoa muokattiin niin, että saman yläluokan ilmaisut olivat aina peräkkäin ja yläluokat värikoodattiin keskenään. Tällöin kaikki ennen B-osaa tuotettu pelkistetty puhe, eli neljän haastateltavan tuottama oli yläluokittain järjestyksessä yhdessä tiedostossa. Sama tehtiin B-osan jälkeiselle puheelle, jota oli kolmelta haastateltavalta, samoilla värikodeilla hahmottamisen helpottamiseksi. Puhetta ja luokittelua tarkasteltiin useampaan otteeseen sekä taulukoita verrattiin keskenään muistiinpanoja tehden paperille tulosten kirjaamisen helpottamiseksi. Tämän lisäksi tehtiin haastateltavakohtainen vertailu tuotetusta puheesta erilliseen tiedostoon kolmelle haastatellulle, jota haastateltiin kahdesti suunnitelmien mukaan. Koska yksi haastateltava tavattiin vain kerran, ei hänen kohdallaan tätä vertailua voitu tehdä. Haastateltaville luotiin kullekin oma tiedosto, johon laitettiin rinnakkain värikoodatut ilmaukset

ennen ja jälkeen B-osan. Kunkin haastateltavan kohdalla puhetta verrattiin kahden haastattelun välillä useaan otteeseen, jonka jälkeen tehtiin lopullinen tulkinta siitä oliko puhe ja ajattelu muuttunut ja miten. Tämän jälkeen tulokset kirjattiin raporttiin yläluokkien mukaan. Yläluokkina tulosten esittelyssä on keskeisimpänä ajattelu ja puhe teosta (kieltäminen, vähättely, ajatusvääristymät, neutralointi, oikeutus). Muu puhe on yhdistetty, sillä tuloksia ja puhetta oli niin paljon, että niiden lukemisen mielekkyyden kannalta niitä ei olisi ollut järkevää erotella. Tämä oli myös järkevää, sillä oli tärkeää keskittyä tutkimusongelman kannalta olennaisimpiin tuloksiin. (Metsämuuronen 2006, 125-127; Tuomi & Sarajärvi 2002, 111- 112, 115-116.)

Koska haastateltavien joukko oli pieni, ei kyselylomakkeille voinut tehdä tieteellisesti validia analyysia. Lomakkeet käytiin kuitenkin läpi niin, että jokaisen haastateltavan kohdalla verrattiin lomakkeiden vastauksia keskenään. Lomakkeissa oli 62 ja 36 väittämää, joihin vastattiin asteikolla 1-5. Lomakkeiden arviointi tehtiin tarkastamalla jokainen lomake läpi niin, että ennen B-osaa ja B-osan jälkeen täytetty lomake olivat vierekkäin ja jokaisen väittämän kohdalla katsottiin oliko vastaus ollut eri vai sama. Ennen B-osaa ja sen jälkeen täytetyissä lomakkeissa oli eroja, mutta ne ovat linjassa haastatteluissa ilmi tulleen tiedon kanssa. Koska haastatteluissa on käsitelty kyselylomakkeiden erot yhdessä haastateltavan kanssa, nousivat erot esiin sisällönanalyysissä. Tämän vuoksi ei ole tarpeellista erikseen esitellä haastateltavien lomakkeiden vastauksia.

8 Tulokset

Alla on kuvattu tulokset haastatteluista. Ensin esitetään valikoituneiden haastateltavien taustatiedot, jonka jälkeen siirrytään tuloksiin. Tulokset on esitetty niin, että ennen B-osaa ja B-osan jälkeinen ajattelu on käsitelty ajattelun osalta ensin. Tämän jälkeen on esitetty haastateltavakohtaiset muutokset yksittäin lyhyesti. Kyselylomakkeiden osalta tuloksista ei esitetä erikseen, sillä ne eivät tuottaneet tietoa, jota ei haastatteluissa olisi sanallisesti käsitelty. Tällöin ne ovat nousseet esiin sisällönanalyysissä ja sisältyvät seuraavaksi esitettäviin tuloksiin.

Haastattelujen tulokset esitetään yläluokkien mukaisesti neljään osa-alueeseen. Ensin esitetään kieltäminen ja vähättely, sen jälkeen ajatusvääristymien ilmentäminen, jonka jälkeen neutralointi ja oikeuttaminen ja viimeiseksi muu puhe tekoon ja seksuaalirikollisuuteen liittyen. Kussakin osa-alueessa tulokset käsitellään haastateltavien kesken yhteisesti niin, että ensin ennen B-osaa saadut tulokset ja tämän jälkeen B-osan jälkeen tuotettu puhe. Mikäli haastattelujen välillä ei ollut eroja, ei samoja tuloksia esitetä kahdesti, vaan se tuodaan ilmi ensimmäisen kappaleen lopussa. Osa-alueiden lopussa on sitä koskevien tulosten yhteenveto.

8.1 Haastateltavien taustatiedot

Haastateltaviksi valikoitui joukko, joiden taustamuuttajat olivat melko samankaltaisia. Kaikki olivat tuomittuina raiskauksesta tai törkeästä raiskauksesta ja suorittivat tuomiotaan vankilassa. Seksuaalirikokseen syyllistyneiden staattista uusimisriskiä arvioidaan kansainvälisesti yleisimmin Static- työkalun tai lomakkeen avulla, josta on tänä päivänä saatavilla neljä versiota. Pääsisältö kaikissa on sama ja niiden avulla voidaan arvioida seksuaalirikokseen syyllistyneen uusimisriskiä sanallisesti tai prosentuaalisesti. Static- työkalun avulla, voidaan ennustaa uusimisriskiä tutkimusten mukaan melko luotettavasti. Taustatietoja kysyttiin ensimmäisessä haastattelussa Static:iin pohjautuen, sillä sen avulla keskeiset tiedot taustamuuttajista seksuaalirikokseen syyllistyneillä tulevat ilmi. (Nurminen 2015 202-204; Phenix, Doren, Helmus, Hanson & Thornton 2008, 1-4, 101-102; Reeves, Ogloff & Simmons 2018.)

Kohderyhmän taustatiedot on esitetty alla taulukossa. Alla mainitut riskitekijät ovat sisällöltään Staticin mukaiset, mutta niiden järjestys ja yhteenveto on tähän laitettu eri tavalla, kuin alkuperäisissä lomakkeissa on tapana. Staattisissa riskitekijöissä oli jonkin verran eroa, mutta haastateltavien joukkoa voidaan pitää taustamuuttajiltaan tarpeeksi samankaltaisena vaikuttavuuden tutkimiseksi. (Nurminen 2015 202-204; Phenix, Doren, Helmus, Hanson & Thornton 2008, 1-4, 101-102.)

Taustatieto	Haastateltavien (4) taustatiedot
Tekijän ikä tuomion päättyessä	Haastatellut olivat yli 25 ja alle 50- vuotiaita tuomion päättyessä
Aiemmat tuomiot, syytteet, pidätykset tai epäilyt kontaktisista taikka ei-kontaktisista seksuaalirikoksista	Ei aiempia tuomioita, syytteitä, pidätyksiä tai epäilyjä seksuaalirikoksista
Uhrin ikä ja sukupuoli	Kaikkien uhrin olivat täysi-ikäisiä naisia
Uhrin tuntematon (alle 24 tuntia), tuttu tai sukulainen	Uhrin olivat osalla tuttuja, osalla tuntemattomia, ei sukulaisia
Tekijän parisuhde 2 vuotta ennen tuomiota	Osa oli parisuhteessa haastattelun aikaan, yksi oli ollut alle kaksi vuotta ennen tuomion alkua, yhdellä parisuhde oli viimeksi ollut kauemmin, kuin kaksi vuotta ennen tuomion alkua sitten
Tekijällä ei-seksuaalinen väkivaltatuomio laskentatuomiossa (sen hetkinen tuomio)	Kahdella oli samassa tuomiossa väkivaltarikostuomio tai -tuomioita

Tekijällä ei- seksuaalisia väkivaltatuomioita edellisissä tuomioissa	Kolmella haastateltavista oli aiempia väkivaltatuomioita
Aiempien rangaistuskausien tai tuomioiden lukumäärä	Aiempia tuomioita oli haastateltavilla 1-2 tai ei yhtään.
Ehdonalaisrikkomukset	Kahdella haastateltavista oli aiempia ehdonalaisvalvontarikkomuksia
Aiemmin kuntouttavaan toimintaan osallistuminen	Yksi haastateltava oli ennen laskentatuomiota osallistunut Suuttumuksen hallinta- ohjelmaan

Taulukko 3: Haastateltavien taustatiedot

8.2 Kieltäminen ja vähättely

Kaikilla haastatelluilla ilmeni voimakasta kieltämistä ja vähättelyä tekoon liittyen. Kieltämisen ja vähättelyn välille on tehty ero niin, että kieltämisenä pidetään teon kategorista kieltämistä, eli itse teon kieltämistä ("mitään tekoa ei ole tapahtunut") sekä teon osittaista kieltämistä ("teko/jotain tapahtui, mutta kyse ei ollut seksuaalirikoksesta"). Vähättelynä taas pidetään teon tietyn osa-alueen väheksymistä tai senkaltaista puhetta. Esimerkiksi tekijä voi kieltää kokonaan teon olleen rikos tai vähätellä sen vakavuutta.

Kaikki haastateltavat kertoivat teon tapahtuneen, mutta kielsivät teon vedoten ettei kyse ollut rikoksesta. Yksi haastateltavista tunnisti tehneensä jotain väärin, vaikka mielsi silti, ettei teko ollut rikos. Kaikki haastateltavat kielsivät teon rikoksena myös B-osan jälkeen, eikä puhe eronnut aiemmasta haastattelusta kieltämisen osalta.

"En tehnyt mitään väärää." (H3)

"Kyllä mä sen tiedostan että mä oon jotain siellä väärin tehny. Ja tiedän että syyttäjä on ihan oikean saanut. - - Kai mä oon siinä tappelun aikana vaatinu häneltä seksiä sitte ja sitten se jossain vaiheessa ajatunut siihen seksin harrastamiseen." (H1)

Kaikki haastateltavat vähättelivät uhrille aiheutuneita seurauksia. Kaksi haastateltavaa vähätteli voimakkaasti (kielsi) uhrille aiheutuneita seurauksia. Yksi koki mahdollisena, että uhrille on koitunut jotain haittaa. Yksi mielsi uhrille koituneet haitat vain tulevaan seksuaaliseen kanssakäymiseen liittyvänä.

"Et silleen, mut en mä voi niinku, en mä siis nää että hän olis kärsiny tai siis jos mä niinku ajattelen et miten hänellä menee tällä hetkellä, niin ei näytä siltä et hän olis kärsiny. Tai ei oo ikinä mulle sitä ainakaan sanonu." (H2)

*“Ei ainakaan niin paljon kun mitä se siinä oikeudenkäynnissä on väittänyt.”
(H1)*

”Tottakai mul on paska fiilis et jos se koko loppuelämänsä, jos se oikeesti, sil on tullu niin vitun ahdistunu olo siitä ja oikeesti paha mieli, ja oikeesti se on paskana koko loppuelämänsä, se ei enää ikinä välttämät pysty harrastaa tiätkö seksii jonku ihmisen kans tai tiätkö saattaa pystyy sellaseen sukat jalassa-peh-mopornoon, mut vähänki rajumpaa - - Ei välttämät ikinä pysty ottaa, totta vitussa on paska fiilis.” (H4)

B-osan jälkeisessä haastattelussa voimakasta vähättelyä ilmeni vähemmän, mutta uhrille aiheutuneita seurauksia edelleen vähäteltiin. Mahdollisia seurauksia uhrille pohdittiin enemmän, vaikka niitä ei myönnetty.

*”Hän sano lausunnossaan että me, miehet, ei annettu hänen poistuu siitä asunnosta ja et me pakotettiin hänet jäämään sinne ja se oli tosi pelottavaa hänelle ja ettei me annettu hänelle hänen vaatteitaan. - - Tää on valetta, ihan paskaa.”
(H3)*

“Nii, ei oo niinku minkäänäkösii, ei oo mustelmia ei oo limakalvovaurioita, ei oo merkkejä et mitään tällasta olis tapahtunu niinkun vasten tahtoo. Onhan ne kaikki mitä väitetään niin osittain keksittyjä.” (H2)

Kaksi haastateltavista tuotti ennen B-osaa teon vakavuuden vähättelyä vedoten siihen, ettei teossa ollut sukupuolielimiin kohdistuvaa yhdyntää tai ettei käytetty väkivalta liittynyt tekoon.

”Joo mut se (väkivallan käyttö) oli tappelun yhteydessä. Tää on pitkäjaksoinen aika kun siellä oltiin. Ei oltu varmaan tuntiin tapeltu ennen kun tää seksuaaliteko tapahtu.” (H1)

”- - mut ei siis edetty mihinkään, et koko tilantees me ei edetty, niinku, oli jotain - -(kuvaus teosta) ja tuli syyte raiskauksesta.” (H4)

Edellä mainituista toista ei haastateltu, kuin kerran koronaviruksen aiheuttamasta poikkeustilasta johtuen ja toinen ei B-osan jälkeen tuottanut teon vakavuutta vähättelevää puhetta. B-osan jälkeen yksi haastateltavista, joka ei ollut vähätelty teon vakavuutta aiemmin, vähätteli nyt rikoksen vakavuutta vedoten siihen, että teossa ollut toinen rikosentekijä oli hänen mielestään toiminut tuomittavammin ja hän itse oli ollut osallisena vain lyhyen ajan.

“Joten tää toinen oli se, joka aloitti sen itse teon, ei sen henkilön tuomiseen kotiin, mut fyysisen yhdyntän. Hän siis oli se, joka ei antanu niitä hänen (uhrin)

vaatteitaan takaisin. Hän oli se joka ei antanut tän naisen lähteä ulos sen, yhdynnän jälkeen. - - jos oikeusjärjestelmä uskoo tän uhrin kertomuksen niin se itse teko, se kahden ja puolen minuutin yhdyntä mun ja hänen välillään ei oo se pääasia. - - Koska jos hän uskoo et häntä on hyväksikäytetty, se tarkoittaa et häntä ei käytetty hyväksi vaan kaks ja puol minuuttia, vaan häntä käytettiin hyväks tunnin tai puoltoista, minkä ajan hän siinä asunnos oli.” (H3)

Oman vastuun vähättelyä ilmeni ennen B-osaa kolmella neljästä. Vastuuta teon tekemisestä välteltiin vetoamalla päihteiden vaikutukseen, kyvyttömyyteen vaikuttaa tilanteen etenemiseen tai elämäntilanteen ajaneen teon tekemiseen.

”Kyl mä niinku koen, et jos mä en ois ite vetäny (huumausaineita) ni en ois välttämät ollu lähellekkään niin oma-alotteinen ja päällekkävyä siis sillee.” (H4)

”Mä halusin vaan saada asiat selviksi ja sit se just vaan kärjisty tommoseks. - - En mä ajatellu siinä oikein mitään. Se vaan niinku tapahtu.” (H1)

B-osan jälkeen vastuun vähättelyä ilmeni kahdella haastatelluilla, joskin puheessa oli eroja ensimmäiseen haastatteluun verrattuna. Toinen tunnisti teon tapahtuneen omien päätösten johdosta, mutta päätöksiä puolusteltiin. Toisella vastuu teosta oli hiukan lisääntynyt, mutta sitä vähäteltiin tai seliteltiin.

”Voin sanoo, että ”kyllä, mä tein joitain päätöksiä sen illan aikana”, mut toisaalta tää tapahtuma tapahtui mulle ja oon sitä mieltä, muuten, että todellisuudessa kellään ihmisellä ei oo täyttä vapautta. Me tehdään valintoja eri vaihtoehtoista, eikä kellään oo täysin vapaata tahtoa tehdä mitä haluaa, aina on vaan vaihtoehtoja ja niistä valitaan.” (H3)

”Juu, se on ajatus kirkkauttunu et siinä on varmaan jotain tehty väärin. - - No siis ku mä olin silloin tosi vahvasti päihdeongelmainen ja riippuvainen nii ehkä se suurin syy johtuu niinku niistä että mä en oo ajatellu asioita selkeesti.” (H1)

Kaikki haastateltavat vähättelivät teon ennakkosuunnittelua tai valmistelua sekä ennen että B-osan jälkeen eikä sen suhteen oltu havaittavissa muutoksia haastattelujen välillä.

”Ja mä sanoisin hänelle, että miettis mun näkökulmasta, ettei se ollu suunniteltu tai mitään, eikä ollut niin, että se ovi olis tahallaan lukittu tai hänen vaatteita ei olisi annettu hänelle. - - ”(H3)

” No enhän minäkään ite suunnitellu mitään henkilökohtasesti ja asiat vaan tapahtu.” (H1)

Kaikki haastatellut vähätelivät tarvettaan kuntoutukseen tai riskiä syyllistyä uusiin seksuaalirikoksiin ennen B-osaa ja kaikki kertoivat osallistuvansa ohjelmaan, koska se oli osana heidän rangaistusajan suunnitelmaa. Yksi haastateltavista kertoi kokevansa ohjelman epämiellyttävänä, mutta koki saaneensa siitä hyötyä.

“Ihan turhaa.- - En mä ois ikinä lähteny siihen ohjelmaan ellei mun ransu sitä velvottais.” (H4)

”Kyllä se aluks vitutti yli kaiken mut kyllä siitä nyt huomaa että siitä on ollu mulle mun oman henkisen hyvinvoinnin kannalta todella paljon hyötyä.” (H1)

Vaikka B-osan jälkeen kuntoutuksen tarvetta vähäteltiin edelleen, kaikki haastatellut kokivat ohjelmasta olleen jotakin hyötyä. Kaikki myös kokivat oppineensa jotakin tai saaneen uusia näkökulmia työskentelyn myötä. Pääosin haastatellut eivät kuitenkaan osanneet nimetä mitä nämä hyödyt tai näkökulmat olivat olleet. Yksi kolmesta B-osan jälkeen haastatelluista koki kuntoutuksen olevan tarpeellista, mutta sen kohdistuminen seksuaalirikokseen olevan tarpeellista.

”Joo, tää on ollu silmiä avaavaa.” (H3)

”Ei siin oo mittään, aina oppii uutta.” (H2)

”No kyl siit omalla tavallansa on hyötyä mutta sen täytyis olla jostain ihan eri aiheesta. - - Sen mä oon tienny koko pienen ikäni että seksuaalirikos on väärin. Minkä takia mun täytyy käydä sit jauhamassa jatkuvasti?” (H1)

Kaikki kielsivät teon olleen rikos, vaikkakin myönsivät sen tapahtuneen, eikä kieltäminen ei näyttänyt muuttuvan B-osan aikana. Kaikki haastatellut vähätelivät uhrille aiheutuneita seurauksia, teon ennakkosuunnittelua ja omaa uusimisriskiä tai kuntoutustarvettaan. Ennakkosuunnittelun vähättely ei muuttunut ja se oli voimakasta sekä ennen että B-osan jälkeen. Oman kuntoutustarpeen vähättely ei varsinaisesti muuttunut B-osan aikana, mutta kuntoutukseen suhtauduttiin positiivisemmin ja ohjelman kerrottiin olleen hyödyllinen, vaikka se ei olisi ollut tarpeellista haastateltavan mielestä. Uhrille aiheutuneiden seurausten vähättely oli erilaista B-osan jälkeen. Sitä ilmeni edelleen, mutta se oli vähemmän voimakasta ja haastateltavat kokivat enemmän mahdollisena, että uhrille on koitunut seurauksia teosta, kun aiemmin ne kiellettiin. Kaiken kaikkiaan uhuriin liittyvä puhe ja uhrin vähättely oli muuttunut.

Osa vähätteli teon vakavuutta. Teon vakavuuden vähättelyn muuttuminen B-osan aikana oli ristiriitaista, sillä yksi haastateltavista vähätteli teon laajuutta vain ennen B-osaa ja yksi vain B-osan jälkeen. Valtaosalla ilmeni oman vastuun vähättelyä. B-osan jälkeen sitä ilmeni samoilla haastatelluilla edelleen, mutta vastuun vähättely oli huomattavasti vähäisempää, kuin ennen

B-osaa. Kieltäminen ei siis muuttunut ohjelman B-osan aikana, mutta vähättelyssä ilmeni joko pieniä tai huomattavia muutoksia ensimmäisen ja toisen haastattelun välillä.

8.3 Ajatusvääristymät

Haastateltavat tuottivat tiettyjä ajatusvääristymiä ilmentävää puhetta ja haastateltavien kesken puhe oli samankaltaista. Tarkkaa arvioita siitä, onko haastateltavalla ollut ajatusvääristymiä ei kuitenkaan voida tehdä, sillä heidän ajattelunsa tarkempi tunteminen vaatisi enemmän, kuin kaksi tapaamiskertaa. Ajatusvääristymä on tekijän sisäistä puhetta, jolla hän on saanut teon tuntumaan oikeutetulta tai ei-väärältä, eli puhetta ennen tekoa tai sen aikana.

Ajatusvääristymistä yleisimpiä olivat oikeuttavat uskomukset sekä uskomukset uhrin halusta teon tapahtumiseen, joita kaikki haastateltavat tuottivat. Ennen B-osaa kaikki haastateltavat kuvasivat ennen tekoa, teon aikana ja jälkeen ajattelua, johon liittyi kyseisen teon mieltäminen sallituksi ja tekoa kuvattiin poikkeuksetta yhteisymmärrykseen perustuneena riippumatta siitä, oliko uhri tuttu vai tuntematon. Kukaan haastateltavista ei kokenut toimineen vastoin uhrin tahtoa. Yksi haastateltavista kertoi lopettaneensa uhrin kieltäessä häntä.

”No siis hän siinä teki alotteen. Sen takia mä näin luulin.” (H1)

“- - et siinä vaiheessa ku se sano mulle ei, ekan kerran ku se sano mulle ei, nii ehkä meni, myönnetään, meni ehkä 20 sekuntii tai niinku 10 sekuntii et mä niinku sisäistä sen, et ku me ollaa siin tiätkö niinku riisumas vaatteita ja tällee, et ”Ei, lopeta”, sit mä olin et ”Älä viitti, et mitä vittua”. Sit se sano et ”Ei oikeesti”, ookoo, sit se loppu siihen. Ei se niinku loppunu ”ei” niinku saman tien ku on kieli suussa vaan ehk 10-20 sekuntia, sit se sano uuestaa et ”ei”, ja mä olin et ”ookoo”.” (H4)

B-osan jälkeen teon oikeuttavia uskomuksia ja uhrin haluan liittyviä uskomuksia esiintyi huomattavasti vähemmän. Haastattelun perusteella saadun käsityksen mukaan teko koettiin edelleen ainakin jokseenkin yhteisymmärryksessä sovittuna, mutta ko. puhe oli vähentynyt tai oma toiminta koettiin osittain vääräksi, mutta käsitys siitä mikä toiminnassa on ollut sallittua ja mikä ei, ei osattu eritellä tai oman toiminnan sallittavuudesta ei oltu enää varmoja, kuten ensimmäisessä haastattelussa.

”Kyl mä sitä vähän tavallaan, kyllä mä tiedän että siinä varmaan on jotain väärin ollu mutta sitä mä en pysty vielääkään ymmärtää että mikä se on ollu.” (H1)

”Nii, jos mä oikeesti oonkin raiskaaja. Ehkä mä elän jossain harhakuvitelmas, se on mahollist, mä oon vaan ihminen. Ehkä mä tarviin enemmän ohjausta tai syvempää keskusteluu mis käydään se tilanne hetki hetkeltä läpi, ja se nainen

(uhri) on myös paikalla. Ja sit me puhutaan. Voi käydä ilmi et mä oon raiskannu sen, mitä en ees tienny.. - - ” (H3)

Muita, kuin aiemmin mainittuja ajatusvääristymiä tai siihen viittaavaa puhetta tuotti haastateltavista vain yksi. Nämä ajatukset liittyivät oman toiminnan kontrollointiin ja kykyyn vaikuttaa tapahtumien kulkuun, eli vastuun ja vähättelyyn ennakkosuunnittelun. Vaikka ko. haastateltavalla tämänkaltaista vähättelyä ilmeni molemmissa haastatteluissa, B-osan jälkeisessä haastattelussa omaa vastuuta vähäteltiin vähemmän, kuin ennen B-osaa.

”En tiiä, siinä oli pitkän aikaa tappelua siinä sit se jotenki ampu vaan yli. - - No silleen et en mä olis tollasia tekoja halunnu tehdä.” (H1)

Ajatusvääristymiä vaikutti ilmenevän kaikkien haastateltavien puheessa. Kaikki tuottivat ajatusvääristymiin viittaavaa puhetta, joka liittyi tekoa oikeuttaviin uskomuksiin ja uskomuksiin uhrin halusta teon tapahtumiseen. Teko miellettiin poikkeuksetta ennen B-osaa oikeutettuna ja yhteisesti sovittuna, jossa uhri on ollut yhtä halukas ja jopa aloitteellisempi teon tapahtumiseen, kuin tekijä. B- osan jälkeen edellä mainittu puhe oli vähentynyt huomattavasti. Tekoa pidettiin jokseenkin yhteisymmärrykseen perustuvana, mutta omassa toiminnassa nähtiin jotakin väärää tai pidettiin mahdollisena, että itse on toiminut teossa väärin. Muita ajatusvääristymiä ei valtaosalla haastatelluista oltu havaittavissa kummassakaan haastattelussa. Kaiken kaikkiaan ajatusvääristymien ilmeneminen kolmella haastateltavalla muuttui selkeästi B-osan aikana kuntoutuksen tavoitteiden mukaisella tavalla.

8.4 Neutralointi ja oikeuttaminen

Kaikkien haastateltujen puheessa nousi esiin neutralointi ja oikeuttaminen. Neutralointi ja oikeuttaminen ovat teon jälkeistä puhetta. Siinä missä neutraloinnin ja oikeutuksen tarkoitukset ovat samat, oikeutuksessa tarkoitus on perustella, miksi teko on ollut hyväksyttävä (ei tuomittava) ja neutraloinnin tarkoituksena on saada teko näyttämään jollain osa-alueella hyväksyttävämmältä (vähemmän tuomittavalta). Ero ajatusvääristymään on juurikin näiden ilmeneminen teon jälkeen, ajatusvääristymillä taas on yhteys teon tapahtumiseen (ennen tekoa, sen aikana).

Oikeuttamisesta selkeästi nousi esiin teon luonteen oikeutus, eli puhe, jossa haastateltava pyrki perustelemaan miksi tehty teko ei ole ollut rikos, vaan yhteisesti päätettyä seksin harrastamista, jonka jälkeen rikosilmoitus on tehty aiheettomasti.

”Ihan tavallista seksiä.” (H1)

”Mä ja mun ystävä puhuttiin, et ehkä hän (uhri) ei halunnu harrastaa seksiä, mut pääty tekemään niin ja nyt katuu sitä. - - Ehkä hän ei oo sellanen ihminen, joka harrastais seksiä kahden ihmisen kanssa yhden illan aikana.”(H3)

Teon luonteen oikeuttaminen oli samankaltaista molemmissa haastatteluissa, joissa teon ajateltiin perustuneen yhteisymmärrykseen. Yhdellä haastateltavista teon luonnetta oikeuttava puhe vähentyi hiukan määrällisesti. Oikeuttaminen voi liittyä myös ajatusvääristymiin uhrin halusta teon tapahtumiseen tai oikeuttaviin uskomuksiin.

Neutralointi tekoon liittyen oli moninaista. Omaa vastuuta vähäteltiin ja kiellettiin, josta valtaosa tuloksena on käsitelty vähättelyn ja kieltämisen yhteydessä, sillä ne voidaan mieltää neutraloinniksi, vähättelyksi tai molemmiksi. Muu neutralointi oli vähättelyä uhrille koituneista haitoista tai puheena, että päihteidenkäyttö oli ajanut tai aiheuttanut syyllistymisen seksuaalirikokseen, eikä itse ole täten ole kyennyt toimimaan muulla tavalla. Koska neutralointitekniikkana vähättely käytännössä kuulostaa ja kuulosti haastatteluissa samalta, kuin teon tai sen jonkin osa-alueen vähättely, niin myös neutraloinniksikin mielletävä vähättely on johdonmukaisuuden vuoksi tulosten tarkastelussa sijoitettu kieltämisen ja vähättelyn yhteyteen.

Tyypillisempää neutralointia, jota kaikki haastateltavat tuottivat oli tuomitsijoiden tuomitseminen. Omaa tuomiota perusteltiin väärin perustein langetetuksi vedoten siihen, ettei oikeudella ole ollut lainkaan tai riittäviä todisteita, vain uhrin on kuultu tai poliisikuulustelun painostavuus oli johtanut väärän lausunnon antamiseen. Poliisin, käräjä- ja hovioikeuden toiminta miellettiin vääräksi ja haastatellut pääosin kokivat tulleen epäoikeudenmukaisesti tuomituiksi. Tämänkaltaisen neutralointi ei eronnut ennen B-osaa ja sen jälkeen.

”Emmä tiiä, löysin perustein, Itä-Suomessa ei anneta ollenkaan tuomioita ja täällä annetaan sitten liian helposti.” (H2)

”No eihän siinä ollu ku sana sanaa vastaan mutta täällä istutaan.”(H1)

Neutraloinniksi tässä opinnäytetyön tulosten analyysissä luokiteltua vastuun siirtoa teosta ulkopuoliselle ilmensi yksi haastateltava, jossa ko. haastateltava siirsi vastuuta teon toiselle tekijälle perustellen, että toinen rikoksentekijä oli vastuussa enemmästä osasta rikoksentekoa ja että toinen rikoksentekijä aloitti seksuaaliset teot ennen häntä. Tämä ajattelu ja puhe tuli esiin toisessa haastattelussa.

”Joten tää toinen oli se, joka aloitti sen itse teon, ei sen henkilön tuomiseen kotiin, mut fyysisen yhdyntän. Hän siis oli se, joka ei antanu niitä hänen (uhrin) vaatteitaan takaisin. Hän oli se joka ei antanut tän naisen lähteä ulos sen, yhdyntän jälkeen. - - jos oikeusjärjestelmä usko tän uhrin kertomuksen niin se itse teko, se kahden ja puolen minuutin yhdyntä mun ja hänen välillään ei oo se pääasia. - - Mut pelottavin osuus tässä on se, ettei hänelle annettu hänen vaatteitaan takaisin eikä hänen annettu lähteä pois tai ulos asunnosta. Se on paljon pelottavampaa, ku se yhdyntä. Koska jos hän usko et häntä on hyväksikäytetty, se tarkoittaa et häntä ei käytetty hyväksi vaan kaks ja puol minuuttia, vaan

häntä käytettiin hyväks tunnin tai puoltoista, minkä ajan hän siinä asunnos oli.”
(H3)

Muuta neutraloinniksi miellettyä puhetta ilmensivät kaksi haastatelluista. Yksi perusteli toisessa (B-osan jälkeisessä) haastattelussa, ettei olisi syylistynyt seksuaalirikokseen, jos hän olisi saanut parempaa seksuaalikasvatusta. Toinen haastateltava taas neutraloi molemmissa haastatteluissa teossa käytetyn väkivallan merkitystä perustellen, että myös uhri oli väkivaltainen.

”Kun mä olin koulussa niin siellä ei käyty seksiin liittyviä asioita läpi. Mä toivon, et näin olis käyny, tai edes äidin tai isän kanssa, tiiätkö? - - Mä ajattelen, et jos tää keskustelu olis käyty, tätä tekoa ei olis tapahtunut. Ei oo epäilystäkään. - - Koska silloin mä ajattelisin pidemmällä aikavälillä, en lyhyellä aikavälillä, et saan orgasmin, mut joudun käyttämään siihen neljä tuntii mun elämästä. Et olisko se sen arvoista? Ainaki mä mieltisin sitä..” (H3)

”Joo kyl meil siinä oli asteittaista tappelua. Molemminpuolista.” (H1)

Kaikkien haastateltavien puheessa ilmeni neutralointi ja oikeuttaminen. Teko pyrittiin saamaan näyttämään vähemmän tuomittavalta ja väärältä (neutralointi) ja ei- tuomittavalta ja oikeutetulta (oikeuttaminen). Oikeuttamista tuottivat kaikki ja se liittyi teon luonteen oikeuttamiseen. Tekoa tai sen hyväksyttävyyttä perusteltiin teon luonteen olleen yhteisymmärrykseen perustuva. Oikeuttava puhe ei eronnut ennen B-osaa ja sen jälkeen tehdyissä haastatteluissa.

Neutralointitekniikoista käytetyin, kaikkien haastateltavien tuottama oli tuomitsijoiden tuomitseminen. Tämä liittyi kokemukseen epäoikeudenmukaisesta kohtelusta ja haastatellut vetosivat siihen, että mikäli esimerkiksi poliisi tai tuomari olisi toiminut oikein, eivät he koskaan olisi saaneet tuomiota. Edellä mainittu puhe ei muuttunut B-osan jälkeen tehdyssä haastattelussa. Muuta neutralointia tuottivat vain kaksi haastateltavista. Ensimmäinen neutraloi tekoa vedoten siihen, että myös uhri oli ollut väkivaltainen häntä kohtaan. Tämä puhe oli samanlaista molemmissa haastatteluissa. Toinen taas ilmensi vastuun siirtoa ulkopuolisille, ensinnäkin toiselle rikoksenteikijälle, jonka avulla haastateltava pyrki saamaan omasta teostaan vähemmän tuomittavan sekä toiseksi kasvatuksen tai koulujärjestelmän syyttämistä siten, että jos olisi saanut kunnollista seksuaalikasvatusta joltakin taholta, rikosta ei olisi tapahtunut. Ko. haastateltava tuotti tämänkaltaista puhetta vasta toisessa, B-osan jälkeen tehdyssä haastattelussa. Oikeuttamisessa ja neutraloinnissa ei voitu havaita muutoksia.

8.5 Muu puhe

Tässä luvussa käsitellään muuta haastateltujen tuottamaa puhetta, tekoon tai seksuaalirikollisuuteen liittyen. Muu puhe on jaoteltu luokittain yleisiin asenteisiin seksuaalirikollisuuteen liittyen, minäkuvaan ja sen yhteyteen rikolliseen käyttäytymiseen, teon herättämiin tunteisiin ja

näistä muuksi puheeksi miellettyyn puheeseen, kuten perustavanlaatuisia uskomuksia mahdollisesti ilmentävään puheeseen.

Kaikki haastateltavat puhuivat yleisesti seksuaalirikoksista ja niiden tekijöistä. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että seksuaalirikoksen tekeminen on väärin ja tuomittavaa ja puhuivat seksuaalirikoksen aiheuttavan traumoja uhrille, vaikeivat oman rikoksen kohdalla näin ajatelleet. Lähes kaikki, kolme neljästä, suhtautuivat seksuaalirikokseen syyllistyneisiin ihmisiin ryhmänä erittäin negatiivisesti, eivätkä mieltäneet itse kuuluvansa tuohon ihmisryhmään. Näissä asenteissa ei ollut eroja ensimmäisten ja toisten haastattelujen välillä.

”Mun mielest se on äärimmäisen rangaistavaa ja ja pitäis olla kovemmat rangaistukset, no onneks ei oo vielä et munat pois ku ite joutu tänne.” (H2)

”Et niinku ne pitäis laittaa saman tien yleiselle osastolle ja niit pitäis nussii perseeseen, niiden pitäis saada ne samat traumat mitä naiset saa siit loppuelämäkseen. Sitä mielt mä oon.” (H4)

Haastattelutilanteessa oli myös keskustelua siitä, mitä asioita seksuaalirikoksen taustalla voisi haastateltavan mielestä yleisesti olla tai millä tavalla seksuaalirikokseen syyllistynyt voisi oikeuttaa itselleen teon tekemisen. Ajatuksia tai uskomuksia seksuaalirikokseen syyllistyneistä ihmisinä oli paljon ja osa haastatelluista mielsi heidät sairaina tai sadistisina ihmisinä. Yksi haastateltava ajatteli, että useimmiten tekijä ei tiedä syyllistyneensä raiskaukseen eikä suunnittele sitä ja koki, että suunnitellut seksuaalirikokset ovat väärin.

”Et ihan sairasta et sä haluat nähä toisen itkemässä ja kärsimässä ja tiätkö niinku, sul seisoo niinku sen jälkee et sä oot lyöny jotai tai sä revit jotai tai näi ees päi.. - - Mun mielest se on vitun sairast jos ihminen ajattelee ja suunnittelee, mä suunnittelisin nyt et mä haluan sulle paha mieltä. Tai emmä tiää ajattelisko siinä että sille tulee paha mieltä vai, siin varmaa ajattelee omahyväsesti omia himoja, et niinku vittu mä saan täst kiksei, et vitun siistii et toi huutaa tossa.” (H4)

”Sellaset tapaukset, joissa kaks aikuista harrastaa seksiä, mä uskon et on paljon tapauksia, et henkilö ei tiedä onko syyllistynyt raiskaukseen vai ei. - - Mut jos se on suunniteltu ja näin, sit se on väärin.” (H3)

Yhdellä kolmesta haastateltavista oli herännyt toisella haastattelukerralla ajatuksia seksuaalirikoksen tapahtumisesta. Hän koki, että seksuaalirikokset useimmiten vain tapahtuvat; niitä ei suunnitella tai tekijä ei tahallaan tee seksuaalirikosta.

”Ja niin monella muullakin on vaan tapahtunu sanoo ne saatanan mallit mitä tahansa niissä lapuissa että mikään ei tapahdu hetken mieltäjohteesta niin kyllä vaan noista niinku suurin osa tapahtuu.” (H1)

Kaikkien haastateltavien kanssa oli keskustelua heidän minäkuvastaan tai millaiseksi he itsensä identifioivat. Lähes kaikki, kolme neljästä, toivat esille itsestään tietynlaisia piirteitä ja tuottivat puhetta, jota käyttivät tukena positiivisen identiteetin määrittämisessä ja keinona selittää, miksi rikosta ei ole tapahtunut. Yleisimpänä näistä oli perustelu, että ko. henkilö ei ollut senkaltainen ihminen, joka tekisi seksuaalirikoksen. Kukaan haastateltavista ei mieltänyt itseään seksuaalirikolliseksi. Haastatteluissa näyttäytyvä haastateltavan minäkuva ei muuttunut B-osan aikana, vaan puhe oli samankaltaista molemmissa haastatteluissa.

”Mä puhuin mun ystävien kanssa ja ne ties, ettei me olla sellaisii ihmisiä, jotka raiskais jonkun.” (H3)

”Mun lähipiiri tuntee mut ja tukee mua ja tietää et ei musta oo tomoseks.”(H2)

”Mul on ehkä mun taustalt semmone et mul on se väkivaltanen puoli mut mä oon oikeesti tosi kiltti ja herttanen tyyppi.” (H4)

Kukaan haastatelluista ei kokenut kuuluvansa seksuaalirikokseen syyllistyneiden ihmisryhmään. Minäkuva tai identiteetti miellettiin sellaiseksi, että syyllistyminen seksuaalirikokseen ei ollut mahdollista tai se oli poikkeus joukossa. Minäkuvan ja seksuaalirikostuomion välistä ristiriitaa selitettiin. Ristiriitaa pyrittiin välttelemään perustelemalla, ettei itsellä ole halua tai tarvetta tehdä seksuaalirikoksia. Minäkuvan ja rikoksen yhteyttä kuvaava puhe ei eronnut ensimmäisen ja toisen haastattelun välillä, vaan se ilmeni samankaltaisena kaikilla haastatelluilla.

”Ei mu noo tähän päivään mennessä tarvinnu ketään pakottaa.” (H2)

”Sen takii mä sanoinki sille (ohjelman ohjaajalle), et mä lopetan saman tien tän kurssin jos sä alat sanomaan mua seksuaalirikolliseksi tai tämmöseks kosk mä en vittu semmonen ihminen ole.” (H4)

”Mulla ei oo rikollisia aivoja. Oon nähny tän vankilassa. Rikollisen aivot on ihan erilaiset.” (H3)

Kaikki haastateltavat puhuivat kokemistaan tunteista tekoon liittyen. Tuloksissa on esitelty tekoon liittyvät negatiiviset tuntemukset sekä uhriempatian kokeminen. Puhe uhrista ja uhriempatian ilmentäminen tai myötätunnon osoittamien jakoi haastateltavia keskenään ja yhtäläisyyksiä oli melko vähän. Yhdellä haastatelluista ilmeni uhriempatiaa ja myötätuntoa tämän kokemasta kärsimyksestä. Yhdellä haastatelluista puhe uhrista oli negatiivista tai vähättelevää.

Yhdellä suoraa empatiaa uhrin kärsimystä kohtaan ei ollut, mutta puhe yleisesti uhrista oli myönteistä. Yhdellä puhe oli ristiriitaista. Uhriempatian tai myötätunnon ilmentäminen ei ollut erilaista toisella haastattelukerralla, mutta uhrista puhuttiin enemmän.

”Noo onhan nää henkisesti tosi raskaita juttuja. - - Varmaan just se että tietää että on satuttanu sitä toista ihmistä ja saattanu aiheuttaa sille jotain henkisiä traumoja.” (H1)

”Itsekäs ihminen. - - No, hän on ainakin voittanu helvetisti ja saanu mua kiusattua - - .”(H2)

”Et tommonen pirihuora, tai semmoseks mä kutsun sitä. - - Mä koko sydämestäni toivon, et mä en kyl haluu olla sen ihmisen vittu missään tekemisis elämässäni, niinku ymmärrettävist syist mut en mä silti toivo sil mitää pahaa ja mä haluan sille kaikkee hyvää ja toivottavast sil on hyvä fiilis viel elämässä ja pystyy jatkaa viel elämänsä.” (H4)

Suurin osa haastateltavista ilmaisi myös tekoon liittyvän negatiivisia tuntemuksia. Kokemus häpeästä liittyi esimerkiksi tuomion salaamiseen läheisiltä ja tuttavilta. Kaksi haastateltavaa kertoi kokeneensa häpeää seksuaalirikossyytteestä, jonka vuoksi oli salannut asian läheisiltään. Syyllisyydentunnetta ilmensi yksi haastatelluista. Negatiiviset tuntemukset koettiin kuormittaviksi, sillä tehty teko ja tekijän yleiset asenteet seksuaalirikoksista olivat ristiriitaisia. Negatiiviset tuntemukset tekoon liittyen ilmenivät samalla lailla molemmilla haastattelukerroilla.

”- - Itellä on ainakin hirveet omantunnontuskat ja helvetinmoiset itsesyytökset.” (H1)

”Se on se että mä haluan puhdistaa, jos se on vaan jotenki mahdollista niin mä haluan puhdistaa oman maineeni.” (H2)

Haastatellut eivät pääosin kokeneet leimaa seksuaalirikoksen tekemisestä ja perustelivat sitä sillä, etteivät ole syyllistynyt rikokseen. Yksi neljästä koki rikosoikeudellisen tuomion ja rikosrekisterin aiheuttaneen hänelle leimaa. Yksi koki leimaa vain (oikeus)järjestelmän puolesta.

”Kyllä mä ajattelen että se (leima) aika perseestä on. - - Kyl se aika paljon niinku itsevihaakin on aiheuttanut tää että mitä sitä on tehty. - - Emmä oo ikinä halunnu tämmösiin laitoksiin ja se että mä oon tehny noin väärin. Siitä se suurimmaks osaks kumpuaa.” (H1)

”Mä en tunne oloani leimatuks, en. Ne ihmiset, jotka leimaa mut, yhteiskunta ei leimaa mua vaan järjestelmä leimaa mut. Koska järjestelmässä mä oon raiskaaja, niin mä en saa tehdä tiettyjä töitä. - - Joten järjestelmä leimaa mut.”

Yhteiskunta ajan mittaan, sukupolvelta toiselle on avoimempi ja poistaa tällaiset leimat, kuten vaikka homo, joka oli ennen iso tabu, mut ei enää.” (H3)

Yksi haastateltava koki negatiivisia tuntemuksia seurausten pelon vuoksi. Pelko ei liittynyt niinkään oikeudellisiin seuraamuksiin, vaan kokemukseen sosiaalisesta paheksunnasta ja vankilan sisäisen hierarkian pohjalla olon kokemukseen ja sen aiheuttamaan häpeään.

”Siis mä en itke fyysisest kivust. Mut sillon ku mua tultii syyttää tommoste asiast nii mä soitin asianajajalle itkien. - - Koska se että, mä voin olla kova kundi, mä voin tuntee ihmisii, vittu raiskarit linnassa, mä oon ihan pohjalla.”(H4)

Osa haastateltavista tuotti myös muuta tekoon tai seksuaalirikollisuuteen liittyvää puhetta, joka ei ollut aiemmin listattujen mukaista. Tämä puhe on käsitelty viimeiseksi. Yksi muuksi puheeksi mielletty on skeemoihin eli perustavanlaatuisiin uskomuksiin viittaava puhe. Koska skeemat ovat yksilön perustavanlaatuisia uskomuksia ja seksuaalirikoksiin syyllistyneillä niillä voi olla yhteys rikokseen syyllistymiseen, ovat ne olennaisessa asemassa seksuaalirikoksesta tuomittujen ajattelua tutkittaessa. Seksuaalirikokseen yhteydessä olevia skeemoja ei kuitenkaan ole kaikilla. Koska kutakin haastateltavaa on tavattu vain yksi tai kaksi kertaa, ei kuitenkaan arvioita skeemojen olemassa olostai niiden luonteesta voida tehdä. Siksi tulosten tarkastelussa esiin nostetaan puhe, joka voisi viitata tietynlaisen skeeman olemassaoloon, mutta syvempää tai tarkkaa analyysiä ei voida tehdä. Skeemoihin vaikuttaminen ei myöskään ole tavoite Uusi Suunta-ohjelmassa, sillä se on liian lyhyt siihen.

Kolme neljästä haastatelluista tuotti puhetta, jolla he viittasivat seksuaalirikosten uhrien olevan osittain vastuussa teosta. Yhdellä ajattelu liittyi kaikkiin rikoksiin yleisesti ja hän kuvasi, että ihminen voi välttää joutumasta esimerkiksi henkirikoksen uhriksi, jolloin uhrilla on vastuu rikoksen tapahtumisesta. Ko. henkilöä haastateltiin vain kerran. Kahdella haastatelluista vaikutti jälkimmäisessä haastattelussa olevan uskomuksia uhrin vastuusta seksuaalirikoksen tapahtumiseen. Toinen ajatteli, että rikosilmoitus voidaan tehdä aiheetta ja toinen ajatteli uhrin henkisen hyvinvoinnin tai elämäntilanteen vaikuttavan siihen, onko kyseessä ollut rikos vai yhteisymmärrykseen perustuvaa seksiä. Aiheetta rikosilmoituksen tekemistä perusteltiin esimerkiksi mahdollisilla mielenterveysongelmilla.

”Niinku ihminen pystyy vaikuttaa omaan tulevaisuuteen ja tämmösee, et eihän, jos joku kuolee ni kyl se on ite vaikuttanu siihen et se kuolee. Tai niinku esimerkiksi et se on sammunu, - - tiettyjä tilanteita kaihtamalla ja eri tekoja tekemällä ei ois päätyny siihen tilanteeseen. ” (H4)

Haastattelija: ”Mites tää väittämä ’En enää koskaan joudu syytetyksi tai tuomituksi seksuaalirikoksesta. - - Ja sit täs lukee tän kohdalla vielä ”toivottavasti?”

Haastateltava: ”Nii enhän mä tiää et minkälaisii naisii mä tuun tapaamaan. - - Enhän mä tiää, saattaahan joku, vaikka oltais parisuhteessa nii eihän sitä tiää, voihan se tulla syyttämään. Eipä sitä koskaan tiää.” (H2)

”Uskon, et on olemas 80 syytä miks raiskaus voi tapahtuu. - - On monii asioita, mitä voi taustalla tapahtuu, mist toinen ihminen ei voi tietää. En mä voi tietää oliko tällä naisella joku henkinen romahdus tai esim. ongelmia elämässä, rahan tilanteessa, suhteessa, rakkaudessa tai töissä. Joten voidaan mennä aina syvemmälle ja syvemmälle ja löytää nää 80 syytä, ja sit uhrin voi nähdä, että ”ahaa, tää oli se syy”, mun mielestä. Ja sit tältä syytetyltä raiskaajalta voidaan kysyä, et ”tiesitkö et täl ihmisel on tällaisia ongelmia ja nyt hän uskoo et sä käytit häntä hyväksen” tietenkään tää henkilö ei voi tietää et toisella on ollu taustalla tällaisia ongelmia. Tää on se karu totuus..” (H3)

Yksi haastateltava ilmensi myös muuta puhetta, jota ei voida luokitella mihinkään edellä mainituista. Tämä puhe liittyi seksuaalirikollisuuden rinnastamiseen homoseksuaalisuuden kaltaisesti tabuna, jonka hän koki negatiivisena ja kertoi halustaan toimia tulevaisuudessa aktivistina sekä seksuaalirikosten tekijöiden että uhrien asioissa.

”Mä haluisin olla sellanen aktivisti seksuaalirikoksis. Mut mulla ei ole vielä voimii tehdä sitä, koska mun vaimo ei oo tarpeeks vahva, muuten mä tekisin sen. - - Molempien osapuolten puolesta. Tavoitteena olis saada rauhaa molemmille osapuolille. - - ja sit tehdä tästä vähemmän kamalaa niin asiat rauhoittuu, kuten tää homous- juttu ja LGTB- yhteisö. Silleen, mä haluisin kovasti tehdä niin..” (H3)

Kaikki haastateltavat tuottivat paljon muuta puhetta tekoon ja seksuaalirikollisuuteen liittyen. Näitä oli esimerkiksi yleiset asenteet seksuaalirikollisista tai -rikoksista. Kaikki haastatellut kertoivat tuomitsevansa seksuaalirikokset ja kokivat niiden olevan väärin. Kaikki suhtautuivat negatiivisesti seksuaalirikosentekijöihin, eivätkä kokeneet kuuluvansa heihin. Seksuaalirikolliset ryhmänä miellettiin pääosin pahoiksi tai sadistisiksi ihmisiksi. Tämä voi olla yksi syy, miksi haastatellut eivät kokeneet kuuluvansa tuohon ihmisryhmään. Mikäli itseä ei mielletty sellaiseksi, mitä seksuaalirikollisten ajateltiin yleisesti olevan, ei ollut mahdollista että seksuaalirikos oli tapahtunut. Haastateltavat toivatkin paljon positiivisia luonteenpiirteitään esiin ja pyrkivät perustelemaan miksi he eivät olisi sen kaltaisia ihmisiä, jotka syyllistyisivät seksuaalirikokseen. Ristiriitaa minäkuvan ja seksuaalirikostuomion välillä selitettiin samalla tavalla ja rikosta kieltäen tai vähätellen. Yleisiin asenteisiin, minäkuvaan sekä seksuaalirikoksen ja minäkuvan ristiriitaa ilmentävä puhe ei eronnut ennen B-osaa ja sen jälkeen tehdyssä haastattelussa.

Kaikki haastateltavat tuottivat rikokseen ja tuomioon liittyviä negatiivisia tuntemuksia. Ne vaihtelivat, mutta pääasiassa joko rikos tai tuomio koettiin häpeällisenä, sillä seksuaalirikokset yleisesti aiheuttavat ihmisissä voimakkaita negatiivisia reaktioita. Tekoon liittyviin tuntemuksiin lukeutuu myös uhriempatian ilmentäminen tai kokeminen. Uhriempatia tai myötätunto oli vaihtelevaa ja osa suhtautui uhriin hyvinkin negatiivisesti, toiset paremmin. Uhriempatian kokemusta ei tullut selkeästi esille kummassakaan haastattelussa, mikä johtunee siitä, että rikos kiellettiin ja sitä vähäteltiin. B-osan jälkeisessä haastattelussa uhrista puhuttiin kuitenkin enemmän, ja vaikka uhrin kärsimystä vähäteltiin, se nousi enemmän esille puheessa ja esimerkiksi uhrin ilmoittamat haitat nousivat enemmän esille, eli jotakin muutosta oli sen suhteen tapahtunut. Negatiivisiin tunteisiin liittyvä puhe ei eronnut ennen ja B-osan jälkeisessä haastattelussa.

Monella haastateltavista ilmeni muuta puhetta, joka voisi mahdollisesti viitata skeemoihin, eli perustavanlaatuisiin uskomuksiin, joilla on yhteys seksuaalirikoksen tekemiseen. Tämä puhe liittyi uhrin vastuuttamiseen teosta ja ajatteluun, että seksuaalirikosten tapahtumista ei voi tekijä edes tietää, sillä uhri saattaa tehdä perättömän rikosilmoituksen esimerkiksi henkilökoh- taisten- tai elämäntilanteen hankaluuksien taikka mielenterveysongelmiensa vuoksi. Tämänkal- tainen puhe kuulostaa skeemoihin viittaavalta, mutta kaksi tapaamiskertaa on liian vähän täl- laisen kognitiivisen rakenteen arviointiin. Uusi Suunta- ohjelmakaan ei tähtää skeemojen tun- nistamiseen tai niihin vaikuttamiseen, sillä 16 istuntoa, josta 5 käsittelee pääosin ajattelua, on siihen liian lyhyt aika. Näin olleen skeemojen ilmenemiseen ei voida ottaa kantaa. Sama pätee myös muuksi puheeksi luokiteltuun puheeseen, jota yksi haastateltava tuotti halustaan ryhtyä seksuaalirikosten aktivistiksi ajamaan uhrin sekä tekijän näkökulmaa. Tämä puhe on kiistatta hyvin ristiriitaista ja se ilmeni B-osan jälkeen. Muuta puhetta ilmeni siis kaiken kaikkiaan ennen B-osaa ja sen jälkeen. Sen muuttumiseen tai samana pysymiseen ei taas voida ottaa kantaa tällä aineistolla, eli B-osan vaikutuksia edellä mainittuun muuhun puheeseen ei voida arvioida tämän opinnäytetyön tutkimuksen perusteella.

8.6 Haastateltavakohtaiset muutokset ajattelussa

Seuraavaksi on kuvattu lyhyesti haastateltavakohtaisesti havaitut keskeisimmät muutokset ajattelussa. Muutoksen analysointi on tehty sisällönanalyysin avulla ja niitä ei verrata keske- nään, sillä kaikilla haastateltavilla on ollut eri lähtökohdat ohjelmaa suorittaessa. Seuraavaksi on kuvattu taulukossa lyhyesti haastateltavan ajattelun muutos B-osan jälkeisestä haastatte- lusta verrattuna ennen B-osaa tehtyyn haastatteluun.

H1	H2	H3
Oman mielipiteen ja ajattelemisen kyseenalaistaminen, uusien näkökulmien tunnistaminen ja uusien ajatusten herääminen.	Uusien ajatusten herääminen, uusien asioiden oppiminen, vaikka niitä ei osattu nimetä.	Teon kokonaisuuden vakavuuden ja uhkaavuuden uhrille hahmottaminen. Puhe teosta laajempaa ja monipuolisempaa.
Teon luonteen oikeuttamista ilmentävä puhe vähäisempää.	Uhrille koituneiden haittojen vähättely vähemmän voimakasta.	Teon kieltäminen muuttunut.
Vastuun vähättely vähemmän voimakasta.	Tuomion kokeminen epäoikeudenmukaisena vähentynyt.	Puhe uhrista lisääntynyt, uhrimpatiaan viittaavaa puhetta, teon tarkastelua uhrin näkökulmasta (ei vain omasta).
Elämäntilanteen ja taustalla vaikuttavien tekijöiden hahmottaminen, mutta niiden avulla vastuun vähättely.	Oman uusimisriskin arvioinnin muutos. B-osan jälkeen piti jokseenkin mahdollisena syyllistyä seksuaalirikokseen perusteettomien syytösten vuoksi.	Teon vakavuuden vähättelyä B-osan jälkeen.
Ohjelman kokeminen hyödylliseksi.	Ohjelman kokeminen jollain tavalla hyödylliseksi.	Ohjelman kokeneen hyödylliseksi ja silmiä avaavaksi.

Taulukko 4: Haastateltavakohtaiset muutokset B-osan jälkeen

9 Johtopäätökset

Tässä luvussa käsitellään vastauksia opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Johtopäätökset on käsitelty tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä 1. Mitä seksuaalirikoksesta tuomittu ajattelee teostaan ennen ja jälkeen Uusi suunta-ohjelman B-osaa? ja 2. Onko Uusi suunta-ohjelman B-osalla vaikutusta seksuaalirikoksesta tuomitun ajatteluun ohjelman tavoitteiden suuntaisesti? Ajattelua tarkastellaan alatutkimuskysymysten mukaan kieltämisen, vähättelyn, neutraloinnin, oikeutuksen, ajatusvääristymien sekä tekoon liittyvän muun puheen osalta. Ensin pohditaan millaista ajattelua haastateltavat tuottivat, jonka jälkeen etsitään vastaus siihen mikä muutoksen on saanut aikaan ja onko se ollut tavoitteiden mukaista. Tuloksia peilataan työssä käytettyyn teoreettiseen viitekehykseen, jonka avulla tuloksia ja havaintoja tarkastellaan johtopäätösten saamiseksi.

9.1 Seksuaalirikoksista tuomittujen ajattelu teostaan

Opinnäytetyön tuloksien perusteella haastateltavat ilmensivät seksuaalirikoksesta tuomituille hyvinkin tyypillistä puhetta. Teon jälkeinen puhe, kieltäminen, vähättely, neutralointi ja oikeuttaminen näyttäytyivät voimakkaasti. Nämä ilmenivät haastatelluilla coping- eli selviytymiskeinona negatiivisten tunteiden välttämiseksi sekä pyrkimyksenä antaa itsestä sosiaalisesti hyväksyttävämpi kuva. Edellä mainitut ovat luonnollisia prosesseja, mikä lienee syy, miksi ne ovat niin tavallisia myös seksuaalirikollisuuteen liittyen. Teon jälkeiseen kieltävään tai vähättelevään puheeseen voi seksuaalirikoksesta tuomituilla liittyvä myös kyvyttömyys tai haluttomuus tarkastella omaa toimintaansa tai luopua siitä. Tutkimuksen haastatelluista kognitiiviset prosessit eivät näyttäytyneet tällaisena, vaan enemmänkin prososiaalisena puheena, kuin antisosiaalisina asenteina. (Ware & Marshall 2008; Craissati 2015.)

Teon jälkeinen puhe oli tekoa vähättelevää ja järkeistävää ja siinä oli havaittavissa yhteys erityisesti minäkuvaan sekä minäkuvan ja rikoksen välisen ristiriidan hälventämiseen. Myös sosiaaliseen suotavuuteen pyrkiminen näyttäytyi puheena liittyen muiden ihmisten reaktioihin ja negatiivisten tunteiden tai seurausten kokemiseen rikoksen vuoksi. Selkeästi tuli esiin kokemus siitä, etteivät haastateltavat identifioituneet seksuaalirikollisiksi. Tätä selittää ehkäpä se, että tuotettu puhe seksuaalirikoksentekeijöistä oli hyvin negatiivista ja heille miellettiin olevan ominaisuuksia, jotka poikkesivat valtaväestöstä. Tähän vastakkainasetteluna toimi minäkuva, joka miellettiin positiiviseksi ja käsitys itsestä hyvin erilaiseksi, kuin haastateltavien mieltämät seksuaalirikoksentekeijät. Kun asiaa ajattelee siltä kannalta, että eihän kukaan halua samaistua ihmisryhmään, jonka kokee negatiivisena eikä koe olevansa itse sellainen, on minäkuvan ja seksuaalirikoksen välisen ristiriidan helpottaminen kieltämisellä, vähättelyllä ja teon järkeistyksellä helpompi käsittää kognitiivisena prosessina. (Hulley 2016; Ó Ciardha & Ward 2013.)

Kieltäminen, vähättely, neutralointi ja oikeutus eivät muuttuneet kuntoutuksen aikana lukuun ottamatta uhrille koituneiden seurausten vähättelyn vähenemistä. Myöskään muu puhe rikoksesta ja tuomiosta ei muuttunut. Edellä on kuvattu syyt tälle puhelle haastateltavien tuottamana ja huomattu puheen olevan prosessina ihmiselle luonnollinen. Miksi kuntoutuksessa ei pyritä saamaan asiakasta luopumaan kieltämisestä tai vähättelystä taikka lopettamaan oikeuttamista ja neutralointia? Miksi tavoitteena ei ole teosta teonjälkeinen vastuunottaminen? Syy siihen on, että edellä mainitut tapahtuvat rikoksenteon jälkeen, eli ne eivät altista rikolliselle käyttäytymiselle. Tähän kuitenkin poikkeuksena voidaan liittää uhriempatiaan liittyvät seikat. Ajatuksena on, että mikäli tekijä ymmärtää uhrille aiheuttamaansa vahinkoa, hän näkee toimintansa tämän näkökulmasta, tuntee syyllisyyttä ja ei niin todennäköisesti tee seksuaalirikosta uudelleen (Moster, Wnuk & Jeglic 2008). Tässä on yhteys uhrille koituneiden seurausten vähättelyyn. Uhriempatian lisääntyessä uhrin vähättely todennäköisesti vähenee. (Barnett & Mann 2013.)

Tulee siis muistaa, että vaikka tekoa vähättelevä tai järkeistävä puhe kuulostaa ulkopuolisen korvaan epämiellyttävältä, ei kuntoutuksen tarkoitus ole saada tuomittua luopumaan niistä. Ne ovat defenssikeinoja ja niiden tarkoituksena on suojella omaa minäkuva tai pitää se halutunlaisena sekä pyrkiä antamaan itsestä sosiaalisesti suotava kuva, jolla pyritään negatiivisten seurausten välttämiseen, kuten sosiaalisesti torjutuksi tulemisen kokemiseen. Keskeinen hyöty näissä piilee identiteettiin liittyvissä kognitiivisissa prosesseissa. Minäkuvan säilyttäminen ja itsetunto auttaa ensinnäkin oman ajattelun tarkastelussa, sillä esimerkiksi voimakkaat negatiiviset tunteet, kuten häpeä saattaa jopa lamauttaa, joka voi estää työskentelyn. Sillä voi myös olla positiivinen vaikutus desistanssin kehittymiseen, kun minäkuva ja itseä voidaan pitää eirikollisena (Hulley 2016). On myös tutkittu, että seksuaalirikoksen kieltäminen on yhteydessä matalampaan uusimiseen desistanssin lisäksi koska se ilmentää prososiaalista reaktiota tekoon sekä halua välttää sosiaalinen hylkääminen ja edelleen luoda tai ylläpitää positiivisia sosiaalisia suhteita, jotka taas positiivisen kriminologian mukaan tukevat rikoksettomuutta (Craissati 2015). Sosiaaliseen suotavuuteen pyrkiminen itsessään on myös positiivinen seikka. Tähän vastakohta on antisosiaalinen persoonallisuus, joka taas on voimakkaasti uusimisrikollisuuden kanssa korreloiva tekijä. Eli teon jälkeinen puhe voi jopa tukea desistanssin muodostumisessa, eli rikollisuudesta irrottautumisessa, joka taas vaikuttaa uusintarikollisuuteen vähentävästi (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 204-205). (Mandracchia, Gonzalez, Patterson & Smith 2015.)

Usein seksuaalirikoksiin syyllistyneillä ilmenee ajatusvääristymiä. Tämä on jo loogistakin; jokainen tietää seksuaalirikoksen tekemisen olevan väärin. Jos ihminen haluaa kuitenkin tehdä seksuaalirikoksen, on hänen kyettävä perustelemaan itselleen, miksi teko voidaan tehdä. Nämä perustelut, eli ajatusvääristymät ovat tietyllä tavalla edellytys teon tapahtumiselle, eli niillä on yhteys seksuaalirikokseen syyllistymiseen. Kaikilla haastatelluilla ilmeni ajatusvääristymiä, eli tulokset ovat linjassa aiempaan tutkimuksiin perustuvan kirjallisuuden kanssa. (Soldino, Merdian, Bartels & Bradshaw 2019; Friestad 2012.)

Tutkimuksissa on myös havaittu yhteys teon jälkeisen puheen ja ajatusvääristymien välillä, vaikka ne mielletäänkin eri kokonaisuuksiksi. Nämä koskevat erityisesti syyllisyyden (teon kieltäminen) ja seksuaalisen poikkeavuuden, uhrille koituneiden seurausten, oman kuntoutustarpeen ja oman vastuun vähättelyä. Näistä haastateltavilla oli havaittavissa erityisesti uhriin liittyvä puhe, joka ilmeni sekä vähättelynä että ajatusvääristymänä. Myös kuntoutustarpeen vähättely nousi esille teon kieltämisen ohella. Tämän lisäksi neutralointi ja oikeuttaminen liittyvät usein ajatusvääristymiin ja sama ilmiö oli havaittavissa haastateltavilla erityisesti teon luonteen oikeuttamiseen liittyen. Haastateluissa ilmennetyt ajatusvääristymät näyttäytyivät hyvin samankaltaisina, kuin tutkimuskirjallisuudessa erityisesti raiskauksesta tuomittujen ajattelusta. Lapsiin liittyviä ajatusvääristymiä ei ilmennyt, koska kaikkien teoissa uhri oli ollut aikuinen. (Nunes & Jung 2012.)

Haastatteluissa ilmeni joidenkin kognitiivisten rakenteiden suhteen ristiriitaisia tuloksia. Näitä oli neutralointiin liittyen, vastuun vähättelyyn ja muuhun puheeseen liittyen, jossa jokin tai jotkin haastateltavat tuottivat uudenlaista puhetta B-osan jälkeen. Esimerkiksi neutraloinnin lisääntyminen taikka muuksi puheeksi luokitellut yleisempiä asenteita kuvaava puhe ei varsinaisesti ollut kuntoutustavoitteiden vastaista, mutta sen ilmeneminen herätti kysymyksiä. Tällaista oli yleinen uhria syyllistävä puhe seksuaalirikoksista, jota ilmeni kahdella vasta B-osan jälkeen. Myös yhden haastateltavan puhe ja halu ryhtyä aktivistiksi seksuaalirikoksiin liittyen sekä uhrien että tekijöiden asialla oli yllättävää ja ristiriitaista. Uhria vastuuttava puhe kuulostaisi implisiittisten teorioiden mukaiselta oikeuttavilta uskomuksilta tai naisten mieltämisenä pahantahtoisina, etenkin kun puheessa ilmeni kokemus, että naiset voivat perättömästi väittää tulleen raiskatuiksi (Polaschek & Ward 2002). Se, miksi tämänkaltaisen puhe ilmeni B-osan jälkeen, on vaikea vastata. Yksi selitys voi olla, että puhetta tuli enemmän toisella haastattelukerralla, jolloin ajattelussa saattoi tulla uusia seikkoja ilmi. Epätodennäköiseltä vaikuttaisi ainakin, että perustavanlaatuisia uskomuksia olisi kuntoutuksen aikana muodostunut, sillä aikaväli on niin lyhyt. Kuten aiemmin onkin jo todettu, tässä tutkimuksessa ei voida ottaa perustavanlaatuisiin uskomuksiin kantaa, eikä aineiston perusteella kyseisen puheen ilmenemistä voida tarkasti arvioida. Muu ristiriitainen puhe voisi johtua esimerkiksi siitä, että ohjelman B-osassa on tarkoituksena herätellä ristiriitaa esimerkiksi sokraattisten kysymysten avulla ja pohdita muita näkökulmia ja ajattelutapoja, mutta tarkan selityksen saaminen tälle vaatisi lisää tutkimusta. (Anthony, Roth Ledley & Heimberg 2008, 167; Kähkönen, Karila & Holmberg 2008, 17, 40.)

9.2 Ajattelun muutoksen aikaansaajana kognitiivis-behavioraalisuus ja RNR- periaatteet

Kuten edellä tuloksia tarkastellessa on todettu, haastateltavien ajattelu näyttää muuttuneen ennen Uusi Suunta-ohjelman B-osan aikana alku- ja loppumittauksen perusteella. Seuraava kysymys onkin, miksi ajattelu on muuttunut. Tutkimusten mukaan seksuaalirikollisten kuntoutuksella on ensinnäkin havaittu olevan uusimisriskiä pienentävä funktio. Toisena on huomattu, että kuntoutus, joka perustuu kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan ja RNR-periaatteisiin, on vaikuttavinta, eli uusimisriskiä madaltavaa (Nurminen, 2016; Moster, Wnuk & Jeglic 2008). Uusi Suunta- ohjelma ja sen B-osa perustuu juurikin näihin. Työskentely on kognitiivis-behavioraalista ja sitä ohjaavat riskin, tarpeen ja vastaavuuden periaatteet. Haastatteluissa huomattiin, että haastateltavat kokivat kuntoutuksesta olleen hyötyä ja/tai ajattelunsa muuttuneen. Syytä ajattelun muutokseen kysyttiin itse haastateltavilta, mutta selkeitä vastauksia he eivät luonnollisesti antaneet. Kuntoutettavan on hankalaa tunnistaa tai osata nimetä tiettyjä menetelmiä, jotka olisivat vaikuttaneet tämän ajatteluun. Esille nousi kuitenkin työskentelysuhteen ja työntekijän kokeminen mielekkääksi ja uuden oppiminen, jotka ovat tämänkaltaisissa ohjelmissa keskeinen osa työskentelyä. (Nurminen 2015, 8.)

Aiemmin on esitetty tutkimustulosten perustella kognitiivis-behavioraalisen työskentelyn vaikuttavuuteen tai sen edellyttäviä seikkoja. Näistä Uusi Suunta-ohjelman B-osassa käytetään valtaosaa ja niitä ovat yhteistyösuhde, työntekijän ilmentämä empatia, sokraattisten kysymysten käyttö ja itsetarkkailuun ohjaaminen sekä työskentelyn kohdistaminen ongelmakohtiin, ei itse ihmiseen. Ongelmakohtat rikospöytäkirjoissa ohjelmissa määräytyvät RNR-periaatteita toteuttamalla kriminogeenisiin riskitekijöihin, sillä seksuaalirikoksentehtävien kuntoutuksessa se on havaittu vaikuttavaksi. (Huttunen & Kalska 2015, 16-20; Moster, Wnuk & Jeglic 2008.)

Jotta kuntoutus on vaikuttavaa, on kaksi kognitiivis-behavioraalisen työskentelyn menetelmää keskeisessä asemassa. Näitä ovat yhteistyösuhde ja työntekijän ilmentämä empatia ja lämpö. Yhteistyösuhde käsittää työskentelyn ilmapiirin, vuorovaikutuksen työntekijän ja kuntoutettavan välillä sekä yhteisymmärryksen työskentelyn tavoitteista. Työskentelyn ilmapiirin tulee olla turvallinen ja kunnioittava, eli asiakkaan tai kuntoutettavan tulee kokea tulevansa arvostetuksi ja hyväksytyksi ja vuorovaikutuksen tulee tukea tätä. Seksuaalirikollisten kuntoutuksessa tämä on keskeinen asia, sillä teko ja aihe, jota kuntoutuksessa käsitellään aiheuttaa usein häpeää ja muita negatiivisia tunteita. Häpeä taas nostaa usein esiin defenssimekanismeja, kuten kieltämistä ja vähättelyä minäkuvan suojelemiseksi. Tämä johtuu pyrkimyksestä sosiaaliseen suotavuuteen; henkilö haluaa tulla hyväksytyksi, eli tavoitteesta puolustella ja selittää tekoaan, jotta häntä ei torjuttaisi sosiaalisesti (Turner & Grey 2009). Onkin tärkeää, että työntekijä saa yhteisen vuorovaikutuksen ja työskentelyn ilmapiirin turvalliseksi, jotta työskentely on tuloksellista. (Olver, Marshall, Marshall & Nicholaichuk 2018; Hanson, Bourgon, Helmus & Hogson 2009.)

Toinen keskeisimmistä tekijöistä kuntoutuksen vaikuttavuuden toteutumiseksi on työntekijän ilmentämä empatia. On huomattu, että kuntoutettavan kokemus kuulluksi tulemisesta ja hyväksynnästä on yhteydessä vaikuttavaan kuntoutukseen ja on sen edellytys. Seksuaalirikoksentehtävien kuntoutusta koskeissa tutkimuksissa on havaittu, että erityisesti teon kieltävillä keskeisessä asemassa kuntoutuksessa on nimenomaan koettu empatia ja lämpö työskentelyssä (Ware & Marshall 2008). Empatian ilmentäminen kognitiivis-behavioraalissa työskentelyssä ei ole vain taustalla vaikuttava tekijä, vaan menetelmä, joka tulee olla käytössä jokaisessa istunnossa. Empatiaa ilmenetään tarkasti, eli asioihin, joka luo asiakkaalle kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen tunteen. Kyse ei ole siitä, että työntekijän tulisi hyväksyä rikollinen käyttäytyminen tai sitä tukevia asenteita, vaan tuomitun kokemus siitä, että työntekijä ymmärtää, mitä hän on toiminnallaan tavoitellut. Tutkimusten mukaan seksuaalirikollisuuteen liittyy useimmiten jokin hyvin tavallinen, inhimillinen päämäärä, kuten kokemus hyvistä sosiaalisista suhteista (Nurminen 2015, 43; Glaser 2011; Ward & Fortune 2013). Työskentelyssä työntekijä kohdistaa ja ilmentää empatiaa tätä tunnetta tai tavoitetta kohtaan esimerkiksi ilmaisemalla, että ymmärtää yksinäisyyden olevan raskas tunne, ja kokemuksen siitä, että haluaa toimia sen ehkäisemiseksi. Tutkimusten mukaan edellä mainitut ovat keskeisiä kognitiivis-behavioraalisia menetelmiä, joiden käytön on havaittu olevan hyödyllistä. Työskentelyssä ilmapiiriin tulee siis olla

hyväksyvä ja turvallinen sekä vuorovaikutuksen ammattimaista ja kunnioittavaa. Työntekijän tulee myös ilmentää empatiaa ja lämpöä, jotta kuntoutus olisi vaikuttavaa. Uusi Suunta-ohjelman ohjaajille painotetaan tätä ja se on keskeinen osa työskentelyä (Nurminen 2015, 69-70). Voidaankin siis sanoa, että haastateltavien ajattelun muutos johtunut, tai sen edellytys on ollut oikeanlainen työskentelysuhde ja vuorovaikutus sekä työntekijän ilmentämä empatia. (Moster, Wnuk & Jeglic 2008.)

Toinen merkittävä tekijä vaikuttavassa kognitiivis-behavioraaliosassa on sokraattisten kysymysten esittäminen tai sokraattinen dialogi. Niiden tarkoituksena on edistää asiakkaan kykyä oivaltaa itsestään ja ajatustensa, tunteidensa ja käyttäytymisensä yhteyksiä. Sokraattisten kysymysten avulla asiakasta tai kuntoutettavaa rohkaistaan pohtimaan ja tekemään päätelmiä omasta toiminnastaan, joka edistää itseymmärrystä ja -reflektointia. Seksuaalirikollisten kuntoutuksessa sokraattisia kysymyksiä käytetään usein myös herättelemään ristiriitaa ajattelussa ja käyttäytymisessä. Uusi Suunta-ohjelman B-osassa tämä on keskeisessä asemassa, sillä siinä käsitellään tekoa ja siihen liittyviä asioita ja syitä. Tarkoitus on saada asiakas tietoisemmaksi toiminnastaan ja koska sokraattisen kyselymenetelmän on huomattu auttavan itseymmärryksen kehittymisessä, on se perusteltu menetelmä käytettäväksi (Nurminen 2015, 8). Koska haastateltavien ajattelu oli muuttunut ja erityisesti uusia näkökulmia oli noussut, he olivat oppineet itsestään ja toisaalta ristiriitaa oli herännyt enemmän B-osan jälkeisessä haastattelussa, voisi päätellä, että sokraattisella kyselyllä on yhteys ajattelun muutokseen. (Anthony, Roth Ledley & Heimberg 2008, 167; Kähkönen, Karila & Holmberg 2008, 17, 40.)

Seksuaalirikosentekijöiden kuntoutuksessa nimenomaan edellä mainittu oman ajattelun ja toiminnan tarkastelu on havaittu tärkeäksi keinoksi. Tämä sisältää tekoon liittyvien asenteiden, ajattelun ja tunteiden tunnistamista ja rikosketjun tarkastelua; mitä tapahtui ennen tekoa ja miksi, mitä teon aikana tekijä ajatteli, entä teon jälkeen? Tarkoituksena on, että kun tekijä tulee tietoisemmaksi ja tunnistaa ajatuksensa; oman sisäisen puheensa, jolla selittelee ja puolustelee seksuaalirikoksen tekemistä (ajatusvääristymät), hän voi korvata ne toisenlaisilla ajatuksilla, joka johtaa toisenlaisiin, ei-vahingollisiin toimintamalleihin. Kun tekijä toimii tällä tavalla, ja huomaa sillä olevan positiivisia seurauksia, tai ettei se aiheuta negatiivisia, kuten syyllisyyden ja häpeän tunnetta ja rikosoikeudellisia seuraamuksia, alkaa uusi toimintamalli tuntua palkitsevammalta ja kannattavammalta, jolloin se todennäköisemmin vakiintuu. Näiden taitojen ja keinojen kehittämisen kannalta rikosketjun ymmärtäminen ja tiedostaminen on tärkeää. (Friestad 2012; Moster, Wnuk & Jeglic 2008; Hanson, Bourgon, Helmus & Hogson 2009.)

Uusi Suunta-ohjelman B-osassa tarkastellaan rikosketjua neliulotteisesti Finkelhorin vaihemallin mukaisesti kronologisesti ennen tekoa ja sen aikana; mitä motiiveja tai haluja teon taustalla oli, miten teon tekeminen on itselle perusteltu (ajatusvääristymät), miten teko on tapahtunut ja miten tekijä on saanut uhrin toiminaan haluamallaan tavalla? Koska haastateltavien näkemys teosta oli laajentunut ja B-osan jälkeen puhetta oli myös tekoon johtaneista seikoista, voidaan

sanoa rikosketjun hahmottamisen olleen hyödyllistä, jotta uusia toimintamalleja voidaan kehittää. Uusi Suunta-ohjelmassa se tapahtuu B-osan jälkeen C-osassa, joten siihen ei tämän tutkimuksen perusteella voida ottaa kantaa, mutta vääristyneen ajattelun korvaamiselle ja uuden opettelulle vaikutti olevan B-osan jälkeen paremmat edellytykset. (Nurminen 2015, 118.)

Sokraattista kyselytapaa voidaan myös käyttää uhriempatian herättelyssä. Tutkimusten mukaan seksuaalirikoksesta tuomitut tuntevat empatiaa, kuten muutkin ihmiset, mutta eivät kykene aistimaan oman rikoksensa uhrin kärsimystä tai joissain tapauksissa yleisemmin naisen (raiskauksista tuomitut) tai lapsen (lapsiin kohdistuvasta seksuaalirikoksesta tuomitut) kärsimystä ahdistavissa tilanteissa (Moster, Wnuk & Jeglic 2008). Raiskauksesta tuomituilla tähän liittyy usein skeemoja, ajatusvääristymiä ja tilanteen tulkitsemista väärin, esimerkiksi naisen antamien negatiivisten signaalien tulkitsemista positiivisina, jolloin teko tuntuu oikeutetulta (Blake & Gannon 2008). Haastateltavien tuottama puhe oli hyvin pitkälti tämänkaltaista niin, että yleisesti seksuaalirikoksien miellettiin aiheuttavan uhrille kärsimystä ja tuskaa, mutta oman rikoksen kohdalla tätä ei havaittu. Puheessa haastateltavat kuvasivat uhrin olleen halukas teokoon ja nauttineen siitä. Tämä voi kertoa teon jälkeisestä vähättelystä tai neutraloinnista, mutta se näyttäytyi pitkälti myös uskomuksena, että tehdyn rikoksen uhri ei ollut kärsinyt, jolloin empatiantunteita ei ilmennetty. Se voidaan edellä mainittujen tutkimustulosten avulla liittää ajatusvääristymiin, eli myös empatialla ja ajatusvääristymillä vaikuttaa olevan yhteys.

Uusi Suunta-ohjelmassa käytetään, kuten monissa kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan perustuvissa kuntoutusohjelmissä, sokraattisuutta uhriempatian herättelyssä. Tällä voidaan arvioida olleen vaikutusta haastateltavien ajatteluun, sillä vaikka empatian ilmentäminen oli vähäistä tai ristiriitaista, uhria vähättelevä ja uhrille koituneita seurauksia vähättelevä puhe oli vähentynyt. Sokraattisuuden voidaan myös arvella aikaansaaneen sen, että haastateltavat yleisesti puhuivat uhristaan enemmän B-osan jälkeen ja puheessa oli herännyt muita näkökulmia oman lisäksi. Näitä havaintoja tukee aiempi tutkimustieto sokraattisen kyselymenetelmän käytöstä uhriempatian herättelystä seksuaalirikokseen syyllistyneillä (Moster, Wnuk & Jeglic 2008).

Neljäs keskeinen osa Uusi Suunta-ohjelman B-osassa on RNR-periaatteet, eli kuntoutuksen kohdistuminen kriminogeenisiin tekijöihin, joka on tutkimusten mukaan edellytys vaikuttavalle seksuaali- ja rikosentekijöiden kuntoutukselle (Moster, Wnuk & Jeglic 2008). Seksuaalirikoksiin syyllistyneillä on havaittu tiettyjä dynaamisia riskitekijöitä, joilla on yhteys uusintarikollisuuden ja kuntoutuksen tulee tarpeen periaatteen mukaisesti kohdistua niihin. Näitä ovat esimerkiksi itsesäätelyn vaikeudet, puutteelliset ongelmanratkaisutaidot, ongelmallinen päihteidenkäyttö, poikkeavat (laittomat) seksuaaliset kiinnostuksenkohteet ja seksuaalirikoksia oikeuttava ajattelu (Seto & Fernandez 2011; Zeng, Chu, Koh & Teoh 2015). Vaikka tietynlaisten uskomusten, asenteiden tai ajatusten omaaminen ei ole laitonta ja ajatuksista teokoon on pitkä matka, on useissa tutkimuksissa todettu, (rikosentekoa oikeuttavilla) ajatuksilla olevan yhteys

uusimisriskiin (Nurminen 2015, 47; Tyni 2015, 63-64). B-osassa tämä dynaaminen riskitekijä, johon pyritään sen aikana vaikuttamaan on ajatusvääristymät. (Papp, Campbell, & Anderson, 2018; Nurminen 2015, 104-105.)

Koska kognitiivis-behavioraalinen työskentely on ongelmakohtiin kohdistuvaa, määräävät RNR-periaatteet tässä tapauksessa kuntoutuksen kohdistamisen erityisesti ajatusvääristymien tarkasteluun, sillä sen on havaittu olevan yhteydessä vähempään uusimiseen (Olver, Marshall, Marshall & Nicholaichuk 2018). Asiakasta autetaan vuorovaikutusten ja sokraattisen kyselytavan avulla ymmärtämään, mitä ajatusvääristymät ovat sekä ohjataan itsetarkkailuun, jotta niitä voidaan tunnistaa ja edelleen muuttaa. Ongelmakohtiin pureutuminen tarkoittaa siis, että ihmistä kokonaisuudessaan ei lähdetä muuttamaan tai kieltämään, vaan tätä autetaan ymmärtämään itseä ja ajatteluaan paremmin ohjaavalla keskustelulla ja ristiriitojen esille nostamisella, jotta vääristynyt ajattelu voidaan korvata ei-vääristyneellä ajattelulla. Koska haastateltavien ilmentämät ajatusvääristymät olivat muuttuneet B-osan aikana, voidaan todeta, että oikein kohdistetulla kuntoutuksella on ollut vaikutusta heidän ajatteluun ja erityisesti ajatusvääristymiin uusimisriskiä vähentävästi. (Young, Klosko & Weishaar 2012, 235; Eronen & Lahti-Nuutila 2012, 265.)

Edellä mainittujen menetelmien ja periaatteiden voidaan arvioida vaikuttaneen haastateltavien ajatteluun. Tämä olisi perusteltua siksi, että ne on todettu vaikuttavan kuntoutuksen edellytyksiksi seksuaalirikollisten kanssa työskentelyssä. Kognitiivis-behavioraalisen kuntoutuksen on havaittu olevan vaikuttavaa, samoin kuin RNR-periaatteisen, ja nämä yhdistämällä on havaittu seksuaalirikosten uusimisen olevan vähäisempää (Olver, Marshall, Marshall & Nicholaichuk 2018). Oleellista on kuntoutuksen kohdistamista tutkitun tiedon mukaan kuntoutuksen kohdistaminen juurikin ennen tekoa vaikuttaviin asenteisiin ja uskomuksiin (skeemat, ajatusvääristymät), ei teon jälkeiseen puheeseen. Craissati (2015) huomauttaakin, että kuntoutusta ei saa ohjata työntekijän tai muun ulkopuolisen inhimillinen reaktio uhriin koituvasta empatiasta seksuaalirikokseen liittyen taikka halusta rikoksentekijän ottaa vastuu teosta esimerkiksi kieltämisestä ja vähättelyä kuullessaan. Tämän sijaan oleellista on kuntoutuksen kohdistaminen kriminogeenisiin tekijöihin ja toteutus perustuen uusimisriskin madaltamisesta tutkittuun tietoon. Nimenomaan tämänlaisella kuntoutuksella on huomattu olevan vaikutus seksuaalirikoksesta tuomitun ajatteluun ja uusimisriskin madaltamiseen. Nämä ovat myös keskeisimmät asiat Uusi Suunta-ohjelman B-osassa. Myös haastateltavien puhe yhteistyön sujumisesta, työntekijästä ja uuden oppimisesta sekä ajattelun muutoksesta tukisi tätä. Kuntoutuksen kohdistuminen dynaamisiin riskitekijöihin, eli ajatusvääristymiin, sokraattisten kysymysten käyttö ja itsetarkkailuun ohjaaminen, työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksen laatu ja ilmapiirin hyväksyvyys sekä työntekijän ilmentämä empatia näyttäisi saaneen aikaan ajattelun muutokset kuntoutuksen aikana. Tämä johtopäätös on tehty nojaten aiempaan tutkimustietoon seksuaalirikoksentekijöiden vaikuttavasta kuntoutuksesta. (Beech, Bartels & Dixon 2013; Moster, Wnuk & Jeglic 2008.)

9.3 Kuntoutuksen tavoitteiden toteutuminen ja arvio vaikuttavuudesta

Tuloksissa näkyy ajattelun muutosta. Muutos vaihtelee tarkasteltavan kognitiivisen rakenteen mukaan ja syitä muutokselle on perusteltu ohjelmassa käytettyjen menetelmien ja tutkimustiedon mukaan vaikuttavien menetelmien käytöllä. Seuraavaksi tulisikin tarkastella, oliko kuntoutus vaikuttavaa. Saatiinko siis Uusi Suunta-ohjelman B-osassa aikaan muutoksia, jotka olivat yhteneviä kuntoutuksen tavoitteiden kanssa?

B-osan aikana pyritään lisäämään kuntoutettavan ymmärrystä omasta ajattelustaan ja toiminnastaan, herätellä ristiriitaa ajattelussa, tunnistamaan vääristynyttä ajattelua ja korvaamaan se ei-vääristyneellä ajattelulla, lisätä uhriempatiaa ja vahvistaa ymmärrystä siitä, miten hän itse on vaikuttanut teon tapahtumiseen. B-osassa tarkoituksena on asiakkaan itsetuntemuksen lisääminen, uuden oppiminen ja ristiriitojen herääminen ja uusien näkökulmien saaminen. RNR-periaatteiden mukaisesti kuntoutus kohdistuu ajatusvääristymiin eli niihin vaikuttaminen on keskeisessä asemassa B-osassa. Ajatusvääristymien tunnistaminen on toisin sanoen välitavoite ja lopullinen tavoite on vääristyneen ajattelun muuttaminen tai korvaaminen ajattelulla, joka ei ole vääristynyt. Myös uhriempatiaa pyritään lisäämään, sillä oletuksena on, että mikäli asiakas ymmärtää uhrille koituneet kielteiset seuraukset teosta, ei hän yhtä helposti syyllisty tekoon uudelleen (Moster, Wnuk & Jeglic 2008). Kuntoutuksessa on siis asiakkaan itseymmärrystä ja tätä tukeva tavoite samanaikaisesti, kun tämän dynaamisiin riskitekijöihin uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi pyritään vaikuttamaan. Tämänkaltaiset tavoitteet ovat tyypillisiä myös muissa seksuaalirikoksenteijöiden kuntoutuksessa, sillä on havaittu niiden olevan yhteydessä vähempään uusimiseen (Kim, Benekos & Merlo 2016). (Nurminen 2015, 8, 104-106, 116,127,135.)

Oliko kuntoutus sitten vaikuttavaa? Päästiinkö Uusi Suunta-ohjelman B-osassa asetettuihin tavoitteisiin? Tulosten perusteella voisi sanoa, että kyllä. Haastateltavien ymmärrys, itsetuntemus oli lisääntynyt ja asioiden tarkastelu laajentunut. Haastateltavat kuvasivat oppineensa uutta ja ohjelmaa silmiä avaavana. Myös ajatusvääristymien ilmeneminen muuttui, eli kuntoutuksen kohdistaminen dynaamisiin riskitekijöihin (tarpeen periaate) ja niihin oikeanlainen (vastaavuuden periaate) vaikuttaminen vaikuttaisi vahvasti toteutuneen (Seto & Fernandez 2011). Ajatusvääristymistä luopuminen vähentää riskiä uusimiseen, eli yksilön ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta nimenomaan tämän tavoitteen toteutuminen on keskeistä (Tyni 2015, 63-64).

Yksi tavoite kuntoutuksessa on hahmottaa, että seksuaalirikos ei vain tapahdu, vaan se on valinta. Tämän hahmotuksen suhteen tulokset olivat ristiriitaisia eikä sen tavoitteen voida katsoa toteutuneen. B-osan jälkeen myös osa muusta puheesta tekoon liittyen oli ristiriitaista ja siitä ei tämän tutkimuksen perusteella voida tehdä johtopäätöksiä. Yksi syy ristiriitaisiin ajatuksiin voi olla uusien ajatusten herääminen ja ristiriidan esille nouseminen, mikä taas on tarkoituksenmukaista ohjelman B-osassa.

Uhriempatiaan liittyvän tavoitteen voisi katsoa jokseenkin toteutuneeksi sillä perusteella, että uhrin vähättely oli vähentynyt ja puhetta uhrista oli enemmän. Samalla kuitenkin B-osan jälkeen yleistä seksuaalirikoksen uhria syylistävää puhetta oli havaittavissa. Uhriempatiaan liittyviä tuloksia voidaan tarkastella pohtimalla mitä empatia on. Perinteisesti empatia jaetaan kahteen komponenttiin sitä koskevissa tutkimuksissa; 1. (toisen) näkökulman ottamiseen tai ymmärtämiseen ja 2. asianmukaisen tuntemuksen kokemiseen (Barnett & Mann 2013). Tämän jaon suhteen vaikuttaisi, että haastateltavat kykenivät kokemaan asianmukaisia tuntemuksia (1), sillä he ilmensivät empatiaa yleisesti seksuaalirikoksen uhriin jo ennen B-osaa. He myös ilmensivät tämänkaltaisia tuntemuksia muussa puheessa. Toisen näkökulman ymmärtäminen (2) taas ei näkynyt niin voimakkaana, ja nimenomaan tämä komponentti näytti kehittyneen B-osan jälkeisessä haastattelussa. Edellisessä kappaleessa on käyty läpi empatian yhteyttä mm. ajatusvääristymiin ja haastateltavien puhe näyttäytyikin empatian muutoksen tarkemmassa tarkastelussa liittyvän juurikin uhriin kohdistuviin ajatusvääristymiin, joissa oli tapahtunut muutosta B-osan aikana.

Ajattelun muutosta voidaan tarkastella myös kognitiivis-behavioraalisen työskentelyn vaiheiden tasojen näkökulmasta, jotka on esitelty luvussa 4.2. Työskentelyn vaiheet ovat 1. tunnistaminen (vääristyneiden tai ei-toimivien ajatusmallien tunnistaminen), 2. tiedostaminen (tunteiden, ajatusten, toimintatapojen ja seurauksien yhteyksien ymmärtäminen sekä itsetuntemuksen lisääminen), 3. työstäminen (uudenlaisten ongelmanratkaisutaitojen kehittäminen) ja 4. toisin tekeminen (uusien ongelmanratkaisutapojen harjoittelu) (Huttunen, Kalska 2012, 80-91). Työskentelyn eteneminen näiden vaiheiden mukaisesti on huomattu toimivaksi ja vaikuttavaksi seksuaalirikosentekijöiden kuntoutuksessa ja näin myös Uusi Suunta-ohjelma etenee (Hanson ym. 2009). Kun pohtii haastateltavien puhetta, on näissä vaiheissa tapahtunut etenemistä. Lähtökohdat olivat kaikilla erilaiset, joten työskentely ei etene identtisesti, mutta yhtäläisyyksiä on havaittavissa. Kaikki haastateltavat vaikuttivat ennen B-osaa, etteivät tunnistanee lainkaan omia vääristyneitä ajatuksiaan tai ajatusmallejaan, eli eivät olleet vielä vaiheen 1 tavoitteissa. Koska B-osan jälkeen näkemykset olivat laajentuneet, omaa ajattelua osattiin enemmän tunnistaa ja reflektoida ja ajattelu oli muuttunut, oli edistystä tapahtunut. Kaikki vaikuttivat B-osan jälkeen saavuttaneen vaiheen 1 tavoitteet, osa vaikutti olevan jopa vaiheessa 2. Työskentelyn myöhempisiin vaiheisiin ei vielä edetty, ja ohjelman käsikirjan mukaisesti niihin edetään B-osan jälkeen C-osassa pohdittaessa mitä tarvitaan, ettei tekoa tapahdu uudelleen (työstämisen vaihe). Toisin tekemisen vaihe, eli harjoittelu tapahtuu vankeustuomioita suorittavilla käytännössä vasta siviilissä. Kognitiivis-behavioraalisen työskentelyn vaiheet olivat siis edenneet tavoitteiden mukaisesti.

Kaiken kaikkiaan kuntoutuksen tavoitteiden katsotaan toteutuneen hyvin tai osittain. Tämä vaikuttaa tuloksena lupaavalta, sillä kyseessä on hyvin lyhyt tarkasteltu ajanjakso. Vaikuttavuustutkimuksen tarkoitus on arvioida, ovatko tavoitteet tai välitavoitteet toteutuneet tai onko kuntoutuksella päästy lähemmäksi tavoiteltua tilaa, kuin aiemmin. Kaiken kaikkiaan tavoitteita

kohti pääsy kuntoutuksessa käytetyillä menetelmillä on linjassa aiemman tutkimustiedon kanssa seksuaalirikosentekijöiden kuntoutuksesta (Olver, Marshall, Marshall & Nicholaichuk 2018; Moster, Wnuk & Jeglic 2008; Kim, Benekos & Merlo 2016). Jatkotutkimuksille on tarvetta ja aihetta, mutta tämän tutkimuksen perusteella voisi sanoa Uusi Suunta-ohjelman B-osan vaikuttavan halutusti tuomitun tai kuntoutettavan ajatteluun ja täten madaltavan tämän riskiä syyllistyä uuteen seksuaalirikokseen. Voidaan siis arvioida kuntoutuksen olleen vaikuttavaa.

10 Pohdinta

Tässä kappaleessa käsitellään opinnäytetyötä prosessina erityisesti ammatillisen kehityksen näkökulmasta. Tämän jälkeen arvioidaan tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta ja viimeisenä esitetään kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset seksuaalirikosentekijöiden kuntoutukseen liittyen rikosseuraamusalalla.

10.1 Opinnäytetyö prosessina ja ammatillinen reflektointi

Opinnäytetyön tutkimuksen aihe kehittyi syyskuussa 2019 yhteistyössä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen yliopettaja ja psykologi Nina Nurmisen kanssa. Aiheen valinta pohjautui tekijän mielenkiintoon seksuaalirikollisten kognitiivisista prosesseista sekä työelämän tarpeesta vaikuttavuustutkimuksen tekemiselle. Työelämän yhteys oli siinä mielessä poikkeuksellinen, että opinnäytetyön ohjaaja Nina Nurminen on kehittänyt Uusi Suunta-ohjelman, joten hän toimi samanaikaisesti myös opinnäytetyön tilaajana työelämässä. Opinnäytetyö oli sekä työläs että antoisa. Teoreettiseen viitekehykseen perehtyminen avasi uuden maailman, josta opinnäytetyön tekemisen aikana oppi valtavasti. Lukuisien tutkimusten lukeminen vei aikaa, mutta oli toisaalta erittäin mielekästä, sillä kiinnostus aiheeseen oli suuri. Ilmiön ja kognitiivisten prosessien ymmärtäminen oli myös välttämätöntä toteutusvaiheen suorittamiseksi. Tutkimuskirjallisuuteen perehtyminen lisäsi seksuaalirikollisuuden ymmärtämistä ilmiönä antamalla täysin uutta tietoa ja toisaalta vahvistamalla ennen sitä tiedossa olleita asioita. Koska valtaosa seksuaalirikollisuudesta tutkitusta tiedosta on julkaistu englanniksi, rakentui teoreettinen viitekehys etenkin seksuaalirikollisuutta koskien pääosin materiaaliin, jota ei ollut saatavilla suomeksi. Tämä alkuun hiukan hidasti materiaaliin perehtymistä, mutta pääosin se oli positiivinen ja hyvä asia, sillä ensinnäkin se kehitti alan sanaston tuntemusta ja prosessin myötä taito lukea tutkimuskirjallisuutta ja kerätä tietoa englanniksi nopeutui ja prosessin lopussa se sujui jo hyvin luontevasti. Kansainväliseen tutkimukseen perehtyminen myös laajensi käsitystä eri maiden rangaistuspolitiikasta ja kuntoutuksesta ja vaikka eroja näissä olikin, oli mielenkiintoista havaita, että seksuaalirikollisuuteen liittyy pitkälti samat seikat ilmiöt ajasta ja paikasta riippumatta.

Toteutus, erityisesti haastattelujen lisäksi tulosten analysointi oli palkitsevaa ja mielenkiintoista ja se lisäsi ammatillista itsevarmuutta. Haastattelujen suunnittelussa teoreettinen viitekehys ohjasi haastattelurungon laatimista, mutta itse haastattelutilanteessa suuri hyöty oli myös aiemmin käydyistä Motivoiva keskustelu- ja Seksuaalirikollisten kanssa työskentely- koulutuksista sekä rikosseuraamusasiakkaiden ja vankien kanssa tehdyn työn kokemuksesta. Näitä taitoja pääsi myös kehittämään haastattelutilanteissa. Myös niiden käyttö yksityiskohtaiseen ajattelun tutkimiseen, eikä tavoitteelliseen työskentelyyn asiakastyössä lisäsi menetelmien hallitsemista ja opetti niiden luontevampaa käyttöä. Erityisesti empatian tarkka ilmentäminen ja reflektoinnin taito kehittyi, kun haastatteluissa keskusteltiin osin hyvin vaikeistakin tai epämiellyttävistä asioista ja tarkoituksena oli siitä huolimatta tehdä tilanteesta mahdollisimman miellyttävä ja luonteva sekä saada haastattelulle kuulluksi tulemisen tunne.

Tulosten analysointivaihe (litterointi ja sisällönanalyysi) opetti valtavasti. Siinä vaiheessa erityisesti kerätyn aineiston, empirian ja teorian yhteys selkiytyi. Oli mielenkiintoista tarkkailla aineistoa ja verrata sitä aiemmin tutkittuun tietoon ja huomata samat lainalaisuudet ja ilmiöt toistuvan. Tämä lisäsi varmuutta siitä, että tutkimusmenetelmä, aineiston keruu ja lähdekirjallisuuden kerääminen oli toteutettu oikein. Se myös lisäsi kokemusta, että asian on todella ymmärtänyt, varsinkin, kun aineistoa lukiessa pystyi usein helposti näkemään, mihin kognitiiviseen prosessiin haastateltavan puhe on viitannut taikka mistä tietynlainen puhe johtuu. Erityisesti uhria vähättelevän puheen merkityksen ja syiden ymmärtäminen kuulostaa helposti rasakalta. Sen käsittely helpottui kuitenkin huomattavasti, kun ymmärsi mistä se johtuu ja keskittyi ajattelun tutkimiseen, ei niinkään siihen miltä se itsestä tuntuu. Tämä, oman tunnepuolen käsittelyn seksuaalirikoksista yksityiskohtaisesti puhuttaessa, oppiminen ja sujuminen oli palkitsevaa ja kasvatti ammatillisesti, erityisesti ammatilliseen etäisyyteen liittyen, vaikka haastattelutilanteessa oltiin täysin omana itsenään mitään roolia ottamatta.

Haastateltavien löytäminen oli alkuun haastavaa ja epävarmaa, mikä toisaalta oli stressaavaa, mutta lopulta kehitti ammatillisuutta lisäten kärsivällisyyttä ja epävarmuudensietokykyä. Haastateltavien löytäminen ja heidän halukkuus tulla uudelleen haastatelluiksi ensimmäisen haastattelun jälkeen oli positiivista ja myös palkitsevaa, sillä se vahvisti haastattelun onnistumisen kokemusta. Kokemus onnistumisesta asiassa, jonka eteen oli tehnyt paljon töitä lisäsi sekä motivaatiota ja mielenkiintoa aiheeseen ja opinnäytetyön tekemiseen että ammatillista itsevarmuutta ja luottamusta itseän tilanteissa, jotka olivat toisinaan haastaviakin.

Vaikka opinnäytetyön toteutus sujui hyvin, koronaviruksen aiheuttama poikkeustila tuotti hankaluuksia. Kaikkia haastatteluja ei päästy suunnitellusti tekemään sekä tutkimuskirjallisuuden saaminen hankaloitui, kun kirjastot sulkeutuivat ja verkkokirjastojen varausjonot kasvoivat. Opinnäytetyön keskeytys ei kuitenkaan olisi ollut tarkoituksenmukaista työelämäntilaajan ja ohjaavan opettajan näkökulmasta, joten toteutus saatettiin loppuun siihen mennessä kerätyn

haastattelumateriaalin perusteella ja tiedonhankinta toteutettiin saatavilla olleiden verkkolähteiden avulla. Haasteet mietityttivät, mutta niistä huolimatta työn loppuun saattaminen tuntui sen jälkeen ehkä jopa entistä palkitsevammalta. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyö sekä haastoi, opetti, tuotti ja palkitsi. Työ myös kehitti ammatillisesti monella ulottuvuudella yllättävänkin paljon ja lisäsi taitoja ja edellytyksiä työelämässä, joita ilman opinnäytetyön tutkimuksen tekoa ei olisi välttämättä saanut. Työ valmistui toukokuussa 2020.

10.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen tavoitteena oli toteuttaa eettisesti kestävä ja hyväksyttävä tutkimus, jonka tulokset ovat uskottavia ja luotettavia. Tutkimuseettisen neuvottelulautakunnan (2012) mukaan tämä toteutuu vain, jos tutkimus suoritetaan hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Tutkimuksen eettisyys ja sen pohdinta ja toteuttaminen kulki mukana koko opinnäytetyöprosessin alusta loppuun. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tiedonhankitustapojen kestävyys ja eettisyys, muiden tutkijoiden ja heidän työn kunnioittaminen, asianmukainen raportointi, tutkimuslupien hankkiminen sekä tutkijaorganisaatioon ja rahoitukseen liittyvät eettiset seikat. Edellä mainituista viimeiset eivät koskeneet opinnäytetyötä, sillä tutkimus tehtiin yksin ja siihen ei saatu rahoitusta. Koska kyseessä on ihmiseen tai ihmisiin kohdistuva tutkimus, on sen eettisyyden erityispiirteet myös huomioitava. Tähän liittyy tutkittavien (haastateltavat) kohtelu ja kunnioitus, vapaaehtoisuuteen perustuva osallistuminen, yksityisyyden suoja ja avoimuus (Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta 2019). Tutkimus on suunniteltu perusteellisesti ja sen raportoinnin on myös haluttu olevan johdonmukainen sekä aihe on rajattu tarkoituksenmukaisesti ja niin, että se voidaan esitellä mielekkäästi kokonaisuutena opinnäytetyönä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127-129.)

Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen eettisen ja luotettavan tutkimuksen tuottamiseksi on toteutettu seuraavasti. Opinnäytetyötä tehdessä ja sen raporttia laadittaessa on noudatettu tarkkuutta ja huolellisuutta. Tutkimuksen tuloksia on arvioitu yksityiskohtaisesti ja useita kertoja, jotta havaintojen paikkansapitävyydestä on varmistuttu. Opinnäytetyötä tehdessä suuressa osassa on ollut aiempi tutkimus ja kirjallisuus aiheesta. Tieto on pyritty hakemaan luotettavista ja tuoreista lähteistä. Tietoa on haettu laajalti useammista lähteistä sen luotettavuuden varmistamiseksi. Kaikki aiempi tutkimustieto on viitattu aiempaan tutkimustietona aiempia tutkimuksia ja sen tekijöitä kunnioittaen. Hankittu tieto ja tutkimuksessa saadut tulokset on esitetty rehellisesti ja aidosti. Tutkimuksessa on noudatettu objektiivisuutta ja tuloksia on tarkasteltu puolueettomasti. Kuitenkin on huomioitu, että etenkin ihmistutkimuksessa täysi objektiivisuus on mahdotonta ja tutkijan oma kehys, kuten ikä, sukupuoli, ammattiasema ja aiempi kokemus aiheesta, vaikuttaa siihen, miten tämä havainnoi ja kuulee. Havaintojen paikkansapitävyyttä ja todellisuutta on varmistettu aiemman lähdekirjallisuuden, monen tarkastelun, etäisyyden ottamisen ja kriittisen tarkastelun avulla. Luotettavuutta tukevana tekijänä on myös koettu niiden seikkojen tunnistaminen, joita ei luotettavasti voida arvioida. Tämä

liittyy esimerkiksi haastatteluissa tuotettuun muuhun puheeseen ja tarvittaessa toteaminen, että sen analysointia ei voida tarkasti tehdä. Materiaalin analysoinnissa on käytetty sekä aiempaa tutkimustietoa, mutta myös kyseenalaistavaa otetta ja avoimin mielin tarkastelua, jotta vääriä oletuksia ei aineistosta tuotettaisi. (Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta 2012; Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta 2019.)

Tutkimustulosten luotettavuus opinnäytetyössä on mielletty ensiarvoisen tärkeäksi, jotta tutkimusta voidaan käyttää ja sillä on arvo työelämälle. Haastattelututkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi on käytetty lähdekirjallisuutta ja tutkimus on toteutettu kasvatustien asianmukaisen ympäristön takaamiseksi sekä haastateltavien sanattoman viestinnän tulkitsemiseksi. Myös kyselylomakkeiden käytön arvioidaan parantavan luotettavuutta ja niiden avulla on nousut esiin tutkimuksen kannalta olennaisia ristiriitoja haastateltavien ajattelussa, joita muuten ei olisi tullut ilmi. Vaikka tutkimusmenetelmät ovat luotettavia ja ne on toteutettu tarkkuutta ja huolellisuutta noudattaen, tulee haastatteluissa kerättyyn tietoon suhtautua osin kriittisesti. Koska tutkimuksessa selvitetään seksuaalirikokseen syyllistyneiden ajattelua teostaan, on huomioitava sosiaaliseen suotavuuteen pyrkiminen, jota seuraavaksi käsitellään. (Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta 2012; Chen & Hamilton 2015.)

Seksuaalirikollisten kognitiivisia prosessit, kuten kieltämistä, vähättelyä, neutralointia ja oikeuttamista liittyvät sekä minäkuvaan ja identiteettiin ja toisaalta pyrkimykseen saavuttaa sosiaalinen hyväksyntä ja välttää torjunta ja negatiiviset reaktiot itsessä ja ulkopuolisilta. Tutkimuksessa se voi tarkoittaa sellaisten vastausten antamista, mitä ajattelee tutkijan haluavan kuulla tai mitkä ovat sosiaalisesti hyväksyttäviä. Sosiaaliseen suotavuuteen pyrkiminen on luonnollista prososiaalista käyttäytymistä muissakin konteksteissa. Kuitenkin se on ilmiö, joka tulee huomioida tutkimuksen toteuttamisessa ja tuloksissa. Lomakevastaukset ja haastattelut olivat pääosin yhteneviä, ja niiden ristiriitoja selvitettiin haastattelutilanteessa. Usein ajatellaan, että erityisesti tutkimukset, joissa kyselylomakkeisiin voi vastata anonyymisti, ovat vähemmän vaikutuksen alaisia sosiaaliseen suotavuuteen pyrkimiselle. Tässä tutkimuksessa sellaista mahdollisuutta ei ollut, sillä haastateltava tiesi haastattelijan lukevan vastaukset hänen antamaan niiden vertailemiseksi. Haastateltavan tarvetta pyrkiä sosiaaliseen hyväksyntään pyrittiin huomioimaan ymmärtäväisellä, kunnioittavalla ja avoimella vuorovaikutuksella, jonka tavoitteena on, ettei torjunnan kokemusta pelättäisi. Kuitenkin oletettavaa on, että sosiaalinen suotavuus vaikutti haastateltavien vastauksiin, sillä sitä ei voida erottaa inhimillisestä käyttäytymisestä. Toisaalta myös se antaa tietoa ja tukee aiempaa tutkimustietoa aiheesta. Tutkimuksen tarkoitus ei myöskään ollut etsiä absoluuttista totuutta teosta tai pyrkiä lukemaan haastateltavan ajatuksia, vaan tutkia millaista puhetta ja ajatuksia haastateltava tilanteessa ilmentää ja mistä se johtuu. Tiedonhankintatapojen koetaan kaiken kaikkiaan olevan eettisesti kestäviä ja niiden luotettavuus hyväksi. (Blake & Gannon 2008; Chen & Hamilton 2015; DeWall & Bushman 2001.)

Aineistonkeruussa on noudatettu ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita. Tämä tarkoittaa haastattelututkimuksen toteuttamista eettisesti kestäväällä tavalla ja ihmisarvoa kunnioittaen. On tärkeää, että tutkittaville on selitetty tarpeeksi kattavasti tutkimuksen tavoite, tarkoitus ja sen eteneminen. Tämä on toteutettu saatekirjeen avulla ja sanallisesti haastattelutilanteissa. Kaikilta haastateltavilta on myös kysytty ymmärtävätkö he mitä tutkitaan ja miten se julkaistaan. Toinen olennainen seikka on vapaaehtoisuuden varmistaminen. Haastateltaville on tehty monesti sekä kirjallisesti saatekirjeessä että ennen haastatteluja ja sen aikana selväksi, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, eikä siitä koidu heille haittaa, mutta ei myöskään hyötyä. Rangaistuslaitoksessa tuomittujen vapautta on rajoitettu ja toimet perustuvat rangaistusajan suunnitelmaan. Tämän vuoksi tutkimuksen eettisyyden kannalta oli keskeistä peräänkuuluttaa, ettei haastatteluihin osallistuminen edistä heidän rangaistusajan suunnitelmaansa, siitä ei keskustella heidän erityisohjaajan kanssa ja sen keskeyttämisellä ei ole heille vaikutuksia. Kaikille haastateltaville kerrottiin, että haastattelun saa keskeyttää. Jokaiselta myös kysyttiin, haluavatko he tulla uudelleen haastatelluiksi ensimmäisen haastattelun jälkeen. Haastateltavia kohdeltiin kunnioittavasti ja arvostaen. (Tutkimuseettinen lautakunta 2019.)

Tutkittaville tai heidän edustamilleen ihmisryhmille ei hyvän tieteellisen käytännön perusteella saa aiheutua tarpeetonta haittaa (Tutkimuseettinen lautakunta 2019). Haastattelutilanteesta pyrittiin tekemään mielekäs ja haastateltavia havainnoimalla varmistamaan, että vaikka aiheesta puhuminen voi olla hankaa, itse tilanne ei saa aiheuttaa tarpeetonta stressiä tai vahinkoa. Kuten edellä mainittiin, haastateltaville tehtiin selväksi, että haastattelun saa keskeyttää ilman perusteluita ja seuraukselta. Heille myös kerrottiin, että kaikkiin kysymyksiin ei tarvitse antaa vastausta, jos ei halua. Haastatellut vastasivat hyvinkin suoriin ja henkilökohtaisiin kysymyksiin hyvin ja avoimesti. Moni myös jäi keskustelemaan haastattelijan kanssa senkin jälkeen, kun haastattelun kerrottiin tulleen päätökseen. Haastateltavat vaikuttivat tilanteessa rauhallisilta ja osa kertoi tutkimukseen osallistumisen olleen jopa mielekästä. Näihin seikkoihin nojaten voisikin siis sanoa, että tutkimuksesta ei koitunut haittaa tai vahinkoa siihen osallistuneille.

Tutkimuksessa kerätty materiaali kattaa suostumuslomakkeet, kyselylomakkeiden paperiset versiot, haastattelut ääninauhoina nauhurilla ja litteroidun version haastattelusta ja sen työstämisversiot. Kaikki materiaali säilytettiin niin, että ulkopuolisilla ei ollut niihin pääsyä ja sitä ei tallennettu esimerkiksi pilvipalveluihin. Materiaalia ei työstetty tai tarkasteltu esimerkiksi kirjastoissa tai muissa paikoissa, joissa sen sisältö voisi tulla ulkopuoliselle ilmi. Vain opinnäytetyön tekijä luki, tutki ja analysoi materiaalin. Haastatteluissa kerättyä tietoa ei jaettu kolmansille osapuolille. Kaikkien haastateltavien anonymiteetti taattiin niin, että heidän nimiään ei kirjoitettu mihinkään ylös, suostumuslomakkeet säilytettiin paikassa, jonne muilla ei ole pääsyä ja tuloksia käsitellessä lainauksista poistettiin tai jätettiin käyttämättä sellaiset, joista henkilöllisyys olisi voinut paljastua. Esimerkiksi jotkut haastateltavat kuvasivat teon tapahtumista hyvin tarkasti tai nimesivät kotikuntansa, jolloin ne osat poistettiin, jotta esimerkiksi

tekijän tai uhrin tuttu ei voi tunnistaa haastateltuja. Englanninkielellä tehdyt haastattelut käännettiin suomeksi puhekielelle tunnistettavuuden ehkäisemiseksi. Vaikka anonymiteetti taattiin, saadut tulokset esitettiin avoimesti ja ne ovat julkisia opinnäytetyön luonteen mukaisesti. Kaikki haastateltavilta kerätty tieto hävitettiin opinnäytetyön valmistuttua. (Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta 2019.)

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on kehitetty huolellisesti lähdekirjallisuuden perusteella ja aiempien tutkimusten ohjaamana. Teoreettisen tiedon hallitseminen on tutkimuksen toteutuksen suunnittelun kannalta ehdotonta, jotta käytetyt menetelmät voidaan perustella ja jotta tiedonhankintamenetelmät ovat tarkoituksenmukaisia ja kohdistuvat todella tutkimuksen kohteena olevaan ilmiöön. Tutkimuksen raportointi on tehty tarkasti, lähdeviittaus ja aiempaan tutkimukseen viittaaminen on tehty asianmukaisesti ja huolellisesti. Tutkimukselle on haettu lupa ennen toteutusta Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksiköstä, jossa liitteenä oleva tutkimuslupa on myönnetty. Myös vankiloiden johtajilta tai apulaisjohtajilta on kysytty suostumus ennen haastattelujen suorittamista. Tutkimuksen tarkoituksenmukaisuuden ja käytettävyyden varmistamiseksi sen toteuttaminen on tehty tiiviissä yhteistyössä työelämän kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127.)

Tutkimuksen validiteetti, eli tutkimuksen pätevyys ja reliabiliteetti eli tulosten luotettavuus sekä tarkkuus muodostavat tutkimuksen kokonaisluotettavuuden. Validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa mitataan niitä asioita, joita sen on tarkoitus mitata, eli tutkimusasetelma, aineiston analyysi ja johtopäätökset on tehty tarkoituksenmukaisella tavalla. Tässä tutkimuksessa se on tarkoittanut käsitteiden ja ilmiön ymmärtämistä suunnittelutyön tekemiseksi, aineiston rajaamista ja huolellista keräämistä, sekä tulosten analysointia tieteellisesti hyväksytyllä menetelmällä. Reliabiliteetti tarkoittaa ei-sattumanvaraisia tuloksia ja mittaustulosten toistettavuutta. Toistettavuus tarkoittaa, että jos tutkimus toistetaan, saadaan samat tulokset. Laadullisessa tutkimuksessa, jossa tavoite ei ole saada tilastollisesti yleistettävää tulosta reliabiliteettia voidaan tarkastella sen kannalta, ovatko saadut tulokset yhdenmukaisia muun tutkimuksen kanssa aiheesta. Tässä tutkimuksessa tulokset olivat hyvin yhdenmukaisia aiemman tutkimustiedon kanssa niiltä osin, kun seksuaalirikollisten ajattelua on tutkittu. On kuitenkin huomioitava, että vaikuttavuuden tutkimista Uusi Suunta-ohjelmasta ei ole aiemmin tehty, joten sen tuloksia ei voida verrata sitä täysin vastaavaan aiempaan tutkimukseen. Aiemman tutkimustiedon mukaan kuntoutuksen vaikutukset ovat kuitenkin samansuuntaisia. Tutkimuksen kokonaisluotettavuutta voisi tutkimuksessa toteutettujen validiteettia ja reliabiliteettia tukevien menetelmien perusteella arvioida hyväksi. (Vilkkä 2017; Kananen 2012, 172-173.)

10.3 Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset

Seksuaalirikoksiin syyllistyneiden kuntoutus kannattaa. Kuntoutus hyödyttää tuomittua ja voi parantaa tämän elämänlaatua, mutta on myös yhteiskunnallisesti merkittävää. Koska totuus on se, että seksuaalirikolliset vapautuvat ennen pitkää vankilasta tai suorittavat rangaistustaan

siviilissä, ainoa keino uusintarikollisuuden vaikuttamiseen on kuntouttaa heitä ja antaa heille työkaluja ja eväitä, joiden avulla he vähemmän todennäköisesti syyllistyisivät uuteen rikokseen. Rikosseuraamuslaitos tarjoaa tänä päivänä enemmän heille suunnattua kuntouttavaa toimintaa, kuin koskaan ennen ja Uusi Suunta-ohjelmaa tarjotaan myös yksityisellä sektorilla, mikä on tarpeellista. Tutkimusta tehdessä kuitenkin huomattiin, että läheskään kaikki seksuaalirikoksesta tuomion saaneet eivät käy kuntoutusta rikokseen liittyen. Osa ei ole ohjelmaan sopivia, jos he eivät täytä kriteeristöä, kuten akuutista vakavasta päihdeongelmasta kärsivät. Osa taas ei tuomion puitteissa ehdi käydä ohjelmaa, koska seksuaalirikoksista suoritettavat tuomiot harvoin ovat vuosien mittaisia ja toisinaan ne ovat hyvinkin lyhyitä. Myös tutkintavankeusaika, joka vähennetään lopullisesta tuomiosta saattaa vaikuttaa niin, että ohjelmaa ei yksinkertaisesti ehditä käydä. Yksi tekijä on myös kielitaito, sillä osa tuomituista ei puhu virallisia kieliä eikä englantia. Uusi Suunta-ohjelman läpikäymiseksi kielitaidon tulee olla riittävä ja vaikka tulkkauspalveluita voidaan käyttää, näyttäytyy se todellisuudessa harvinaisena. Ymmärrettävää on, että ohjelma toteutuu tällöin eri tavalla ja tulkin hankkiminen ohjelmatyötarkoitukseen voi olla haastavaa.

Jatkoa ajatellen Rikosseuraamuslaitos voisi edelleen parantaa seksuaalirikoksista tuomituille tarjottavaa kuntoutusta. Tätä voisi tehdä esimerkiksi työntekijöiden enemmillä koulutuksella. Ensinnäkin seksuaalirikos rikoslajina poikkeaa muista merkittävästi ja heidän kanssaan työskentelyä ja kuntoutukseen ohjaamiseen vaaditaan asiaan kuuluvaa osaamista. Tällä hetkellä tilanne on se, että Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöistä valtaosa eivät ole Uusi Suunta-ohjaajia, mutta heistä osa työskentelee seksuaalirikollisten kanssa. Tämä aiheuttaa ongelman esimerkiksi tuomitun kieltäessä rikoksen voimakkaasti. Vaikka hän täyttäisi kriteerit kuntoutukseen pääsyyn muuten, ei hänelle koskaan edes tarjota sitä, sillä oletetaan, että kieltäminen on este kuntoutukselle. Tutkimusten mukaan näin ei ole ja Uusi Suunta-ohjelma sopii myös kieltäjille. Ryhmämuotoiseen kuntoutukseen sen sijaan kategorinen kieltäminen voi olla este, sillä se voi häiritä ryhmädynamiikkaa.

Rikosseuraamuslaitoksella on Seksuaalirikollisten kanssa työskentely- koulutus. Se on tiivis ja informatiivinen ja jo sen käyminen antaisi tarvittua osaamista. Työntekijöiltäkään ei voida vaatia tietämystä muusta rikollisuudesta poikkeavasta rikoslajista, mikäli heille ei siitä oppimiselle ole tarjottu mahdollisuutta. Toinen koulutukseen liittyvä seikka on uusien Uusi Suunta-ohjaajien kouluttaminen. Tätä tehdään jatkuvasti ja ohjaajien määrä lisääntyy koko ajan. Se tulisi mitoittaa niin, että tuomitun kuntoutuksen saaminen ei jäisi siitä kiinni, että tietyn rangaistuslaitoksen tai yhdyskuntaseuraamustoimiston Uusi Suunta-ohjaajia on yksi tai niin vähän, ettei kuntoutustarpeeseen voida vastata. Koulutus aiheuttaa toki kuluja ja seksuaalirikollisten kanssa työskenteleville ja ohjelmaa ohjaaville tulee myös olla asianmukainen työnohjaus. Käsiteltävä aihepiiri on henkisesti kuormittava ja sen käsittely vaatii resursseja. Kehittäminen vie paljon aikaa ja vaatii rahallisia investointeja. Ideaalitulanteessa ne investoinnit voitaisi tehdä, sillä jos

kuntoutus ehkäisee yhtäkin seksuaalirikosta tapahtumasta uudelleen, on sen yhteiskunnalliset vaikutukset mittavat niin turvallisuuden ja hyvinvoinnin kuin taloudellisellakin tasolla.

Tutkimus selvitti Uusi Suunta-ohjelman B-osan välitöntä vaikuttavuutta, eli ajattelun eroja heti sen jälkeen. Mielekäs ja tarpeellinen jatkotutkimusaihe olisikin vaikutusten selvittäminen koko ohjelman jälkeen. Mittaus voitaisi tehdä joko ennen koko ohjelmaa tai ennen B-osaa ja toinen mittaus ohjelman jälkeen joko heti tai pidemmänkin ajan kuluttua. Vaikka tutkimuksessa selvitettiin vaikuttavuutta ja ohjelman aikaansaamia muutoksia tuomitun ajattelussa, pidemmälle aikavälille ajoittuva tutkimus olisi perusteltua. Mielenkiintoista olisi myös saada tietoa, ovatko tulokset samankaltaiset yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkailta tai yksityisen sektorin asiakkailta, joilla ei voimassa olevaa tuomiota seksuaalirikoksesta ole. Koko Uusi Suunta-ohjelman vaikuttavuuden tutkiminen olisi myös tärkeää. Koska Uusi Suunta-ohjelman kuntoutustavoitteet eivät ole vain B-osan tavoitteet, tulisi myös A- ja erityisesti C-osan vaikuttavuutta tutkia. Kaiken kaikkiaan seksuaalirikollisuudesta ja siihen liittyvästä ajattelusta, toimintatavoista, uusimisriskeistä ja muista seikoista tiedetään paljon niin tekijöiden kuin uhrienkin osalta. Se ei kuitenkaan poista sitä, että aihetta on perusteltua tutkia lisää. Myös kuntoutuksen tulee olla vaikuttavaa, sillä vaikka seksuaalirikoksia uusitaan nykytiedon mukaan melko harvoin, uusintarikollisuuteen vaikuttaminen on merkittävä sijoitus yhteiskunnan hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Vain tutkimalla kuntoutuksen vaikuttavuutta voidaan olla varmoja, että se on kannattavaa ja vähentää riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin.

Lähteet

Painetut

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. painos. Tampere: Vastapaino.

Altorf, H. 2019. Dialogue and discussion: Reflections on a Socratic method. *Arts & Humanities in Higher Education*. 2019. Vol. 18. No. 1, 60-75.

Anthony, M., Roth Ledley, D. & Heimberg, R. (toim.) 2005. Pysyvä muutos. Kognitiivinen käyttäytymisterapia käytännössä. 1. painos. Suomentanut Koskela, L. Helsinki: Edita.

Armstrong, G., Atkin-Plunk, C. & Gartner, N. 2016. Perceptions of Motivational Interviewing. Validation of the Client Evaluation of Motivational Interviewing Scale With Probation Clients. *Criminal justice and behavior*. Vol. 43. No. 8, August 2016, 1095-1106.

Aro, A. 2018. Työilmapiiri kuntoon. 2. painos. Helsinki: Alma Talent.

Barnett, G. & Mann, R. 2013. Cognition, Empathy, and Sexual Offending. *Trauma, Violence & Abuse*. Vol. 14. No 1, 22-33.

Beech, A., Bartels, R. & Dixon, L. 2013. Assessment and Treatment of Distorted Schemas in Sexual Offenders. *Trauma, Violence & Abuse*. Vol 14. No 1, 54-66.

Blake, E. & Gannon, T. 2008. Social Perception Deficits, Cognitive Distortions, and Empathy Deficits in Sex Offenders. A Brief Review. *Trauma, Violence, & Abuse*. Vol. 9. No. 1. January 2008, 34-55.

Brogan, L., Haney-Caron, E., NeMoyer, A. & DeMatteo, D. 2015. Applying the Risk-Needs-Responsivity (RNR) Model to Juvenile Justice. *Criminal Justice Review*. 2015. Vol. 40. No. 3, 277-302.

Chen, J. & Hamilton, D. 2015. Understanding Diversity: The Importance of Social Acceptance. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2015. Vol. 41. No. 4, 586-598.

Craissati, J. 2015. Should we worry about sex offenders who deny their offences? *Forensic Psychology Department. Oxelas NHS Foundation. Probation Journal* 2015. Vol. 62. No. 4, 395-405.

DeWall, C. & Bushman, B. 2011. Social Acceptance and Rejection: The Sweet and the Bitter. *Current Directions in Psychological Science*. Vol. 20. No. 4, 256-260.

Eronen, S. & Lahti-Nuuttila, P. 2012. Mikä psykoterapiassa auttaa ? Integriivisen lähestymistavan perusteita. 1. painos. Helsinki: Edita.

Friestad, C. 2012. Making Sense, Making Good, or Making Meaning? Cognitive Distortions as Targets of Change in Offender Treatment. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Vol 56, No 3, 465-482.

Gagnon, A. 2018. Extending Social Learning Theory to Explain Victimization Among Gang and Ex-Gang Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Vol. 62, No. 13, 4124-4141.

Glaser, B. 2011. Paternalism and the Good Lives Model of Sex Offender Rehabilitation. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. Vol. 23. No. 3, 329-345.

Hadfield, E. Sleath, E., Brown, S. & Holdsworth, E. 2020. A systematic review into the effectiveness of Integrated Offender Management. *Criminology & Criminal Justice*. 2020, 1-19.

Hanson, R.K., Bourgon, G., Helmus, L. & Hogson, S. 2009. The Principles of Effective Correctional Treatment Also Apply To Sexual Offenders. A Meta-Analysis. *Criminal Justice and Behavior*. Vol. 36, No. 9, 865-891.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2018. Tutkimushaastattelu - Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hulley, J. 2016. "While This Does Not in Any Way Excuse My Conduct . . .": The Role of Treatment and Neutralizations in Desistance From Sexual Offending. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Vol 60, No. 15, 1776-1790.

Huttunen, M. & Kalska, H. (toim.) 2012. *Psykoterapiat*. 2. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Huttunen, M. & Kalska, H. (toim.) 2015. *Psykoterapiat*. 3. uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Jones, A. & Neal, T. 2019. A Call for Research on Sex Offender Treatment Programs. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 2019. Vol. 63. No. 1, 77-85.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä: kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 134. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kim, B., Benekos, P. & Merlo, A. 2016. Sex Offender Recidivism Revisited: Review of Recent Meta-analyses on the Effects of Sex Offender Treatment. *Trauma, Violence & Abuse* 2016. Vol. 17. No. 1, 105-117.

- Kivivuori, J. 2013. Rikollisuuden syyt. Uudistettu toinen laitos. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. 2018. Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. 1. painos. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Kähkönen, S., Karila, I. & Holmberg, N. (toim.) 2008. Kognitiivinen psykoterapia. 3. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. 2. uudistettu laitos. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Lasher, M. & McGrath, R. 2017. Desistance From Sexual And Other Violent Offending Among Child Sexual Abusers. Observations Using the Sex Offender Treatment Intervention and Progress Scale. *Criminal Justice and Behavior*. Vol. 44. No. 3. March 2017, 416-431.
- Lehtonen, T. & Lappalainen, R. 2005. Kognitiivisen käyttäytymisterapian perusmenetelmiä. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 6/2005. Tampereen yliopisto: Psykologian laitos.
- Levenson, J., Prescott, D. & D'Amora, D. 2010. Sex Offender Treatment. Consumer Satisfaction and Engagement in Therapy. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* Vol. 54. No. 3, 307-326.
- Mandracchia, J., Gonzalez, R., Patterson, K. & Smith, P. 2015. Psychopathy and Criminogenic Thinking in Adult Male Prisoners. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2015. Vol. 31. No. 4, 409-425.
- Mann, R. & Hollin, C. 2010. Self-reported schemas in sexual offenders. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*. Vol. 21, No. 6. pp .834-851.
- Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Met-help Ky.
- Milner, R. & Webster, D. 2005. Identifying Schemas in Child Molesters, Rapists, and Violent Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, Vol 17, No. 4, 425-439.
- Morrow, E.M., Goreham, H. & Ross, F. 2017. Exploring research impact in the assessment of leadership, governance and management research. *Evaluation*. Vol. 23, No. 4, 407-431.
- Moster, A., Wnuk, D. & Jeglic, E. Cognitive Behavioral Therapy Interventions With Sex Offenders. *Journal of Correctional Health Care*. Vol. 14, No. 2, 109-121.

Mulder, E., Brand, E., Bullens, R. & van Marle, H. 2011. Risk Factors for Overall Recidivism and Severity of Recidivism in Serious Juvenile Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Vol. 55. No. 1, 118-135.

Nobels, M., Levenson, J. & Youstin, T. 2012. Effectiveness of Residence Restrictions in Preventing Sex Offense Recidivism. *Crime & Delinquency*. Vol. 58. No. 4, 491-513.

Nobles, M., Levenson, J. & and Youstin, T. 2012. Effectiveness of Residence Restrictions in Preventing Sex Offense Recidivism. *Crime & Delinquency*. Vol. 58. No. 4, 491-513.

Nunes, K. & Jung, S. 2012. Are Cognitive Distortions Associated With Denial and Minimization Among Sex Offenders ? *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. Vol 25, No 2, 166-188.

Nurminen, N. 2015. Uusi Suunta- yksilökuntoutusohjelma. Ohjelma- ja teoriakäsikirja. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirja 1/2015. Helsinki: KopioNiini 2015.

Ó Ciardha, C. & Ward, T. 2013. Theories of Cognitive Distortions in Sexual Offending: What the Current Research Tells Us. *Trauma, Violence & Abuse*. Vol 14. No 1, 5-21.

Olver, M.E., Marshall, L.E., Marshall, W.L. & Nicholaichuk, T.P. 2018. A Long-Term Outcome Assessment of the Effects on Subsequent Reoffense Rates of a Prison-Based CBT/RNR Sex Offender Treatment Program With Strength Based Elements. *Sexual Abuse* 2020. Vol. 32. No. 2, 127-153.

Papp, J., Campbell, C. & Anderson, V. 2018. Assessing the Incremental Validity of Andrews and Bonta's "Moderate Four" Predictors of Recidivism Using a Diverse Sample of Offending and Truant Youth. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Vol. 63. No. 6, 854-873.

Paquette, S., Longpré, N. & Cortoni, F. 2019. A Billion Distorted Thoughts: An Exploratory Study of Criminogenic Cognitions Among Men Who Sexually Exploit Children Over the Internet. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1-20.

Polaschek, D. & Ward, T. 2002. The implicit theories of potential rapists. What our questionnaires tell us. *Aggression and Violent Behavior* 7, pp. 385-406.

Reeves, S., Ogloff, J. & Simmons, M. 2018. The Predictive Validity of the Static-99, Static-99R, and Static-2002/R: Which One to Use? *Sexual Abuse*. 2018. Vol. 30. No. 8, 887-907.

Reich, W., Amit, U. & Siegel, H. 2009. Perception of self and others in male sex offenders against children: Schema content and its relation to criminal sexual behavior. *Journal of Sexual Aggression*. Vol. 15, No. 3, 305-317.

Schneider, S. & Wright, R. 2004. Understanding Denial in Sexual Offenders: A Review of Cognitive and Motivational Processes to Avoid Responsibility. University of South Florida. *Trauma, Violence, & Abuse*, Vol. 5, No. 1, 3-20.

Seto, M. & Fernandez, Y. 2011. Dynamic Risk Groups Among Adult Male Sexual Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. Vol. 23. No. 4, 494-507.

Smith, A., Heyes, K., Fox, C., Harrison, J., Kiss, Z. & Bradbury, A. 2018. The effectiveness of probation supervision towards reducing reoffending: A Rapid Evidence Assessment. *Probation Journal*. Vol. 65. No. 4, 407-428.

Soldino, V., Merdian, H., Bartels, R. & Bradshaw, H. 2019. Implicit Theories of Child Sexual Exploitation Material Offenders: Cross-Cultural Validation of Interview Findings. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1-20.

ten Bensele, T., Gibbs, B. & Burkey, C.R. 2019. Female Sex Offenders: Is There a Difference Between Solo and CoOffenders? *Journal of Interpersonal Violence*. Vol. 34, No. 19, 4061-4084.

Toop, C., Olver, M. & Jung, S. 2019. Forensic Assessment With the PAI in Correctional Samples. Implications for RNR. *Criminal Justice and Behavior*. 2019. Vol. 46. No. 6, 866-883.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 6. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Turner, N. & Gray, G. 2009. Socially constructing safety. *Human Relations*. Vol. 62, No. 9, 1259-1266.

Wallinius, M., Johansson, P., Lardén, M. & Dernevik, M. 2011. Self-Serving Cognitive Distortions and Antisocial Behavior Among Adults and Adolescents. *Criminal Justice and Behavior*. Vol. 38, No. 3, 286-301.

Ward, T. & Fortune, C. 2013. The Good Lives Model: Aligning Risk Reduction with Promoting Offenders' Personal Goals. *European Journal of Probation*. Vol. 5. No.2. 2013, 29 - 46.

Ward, T. & Keenan, T. 1999. Child Molesters' Implicit Theories. *Journal on Interpersonal Violence*. Vol. 14, No. 8, 821-838.

Ware, J. & Marshall W.L. 2008. Treatment Engagement With a Sexual Offender Who Denies Committing the Offence. *Clinical Case Studies*. Vol. 7. No. 6, 592-603.

Verweij, S., Wartna, B., Tollenaar, N. & Beerthuize, M. 2017. The Effectiveness of a Cognitive Skills Training Program for Adult Offenders. *Criminal Justice and Behavior*. 2017. Vol. 44, No. 12, 1559-1579.

Vilkka, H. 2017. Tutki ja kehitä. 4. painos. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Wilpert, van Horn & Boonmann. 2018. Comparing the Central Eight Risk Factors: Do They Differ Across Age Groups of Sex Offenders? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2018. Vol. 62. No. 13, 4278-4294.

Woessner, G. & Schwedler, A. 2014. Correctional Treatment of Sexual and Violent Offenders: Therapeutic Change, Prison Climate, and Recidivism. *Criminal Justice and Behavior*. Vol. 41. No. 7, 862-879.

Young, J., Klosko, J. & Weishaar, M. 2012. Skeematerapia. Suomentanut Tuulari, J. Helsinki: Edita.

Zeng, G., Chu, C.M., Koh, L.L. & Teoh, J. 2015. Risk and Criminogenic Needs of Youth Who Sexually Offended in Singapore: An Examination of Two Typologies. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. 2015. Vol. 27. No. 5, 479-495.

Sähköiset

Aaltonen, M. & Tyni, S. Vaikuttavuuden arviointi rikosseuraamusalalla. Haaste 1/2017. Viitattu 9.4.2020. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12017/vaikuttavuudenarviointirikosseuraamusalalla.html>

Alanko, K. & Santtila, P. 2013. Pedofilian tutkimus ja hoito. Haaste 1/2013. Viitattu 11.11.2019. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12013/pedofiliatutkimusjahoito.html>

Danielsson, P. & Kääriäinen, J. 2017. Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2016- kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Katsauksia 23/2017. Viitattu 7.4.2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/225915/Katsauksia_23_Danielsson_K%3a4%3a4ri%3a4inen_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Danielsson, P. (toim.) 2019. Rikollisuustilanne 2018. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 36/2019. Viitattu 7.4.2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/307111/Katsauksia_36_Rikollisuustilanne_2018_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Ellonen, N., Fagerlund, M. & Haapakangas, K. 2019. Lapsiin kohdistuneiden seksuaali-rikosten ilmoitukset kasvussa, uhri-kokemukset eivät. Tilastokeskus: Tieto & Trendit. Viitattu 6.4.2020. <http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/lapsiin-kohdistuneiden-seksuaalirikosten-ilmoitukset-kasvussa-uhrikokemukset-eivat/>

Hinkkanen, V. 2009. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tutkimus rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta. Viitattu 21.9.2019. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161122/OMML_40_2018_Lapsiin_kohdistuvat_torkeat_seksuaalirikokset_Lausuntotiiv.pdf

Huttunen, M. 2018. Persoonallisuushäiriöt. Viitattu 11.11.2019. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00407&p_haku=Persoonallisuush%C3%A4iri%C3%B6t

Joukamaa, M. ym. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 8.4.2020. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf

Järvinen, M. 2014. Motivoiva haastattelu. Viitattu 15.4.2020. <https://www.kaypa-hoito.fi/nix02109>

Laaksonen, T. & Tyni, S. Kognitiivis-behavioraalisen STOP-kuntoutusohjelman vaikuttavuudesta suomalaisilla seksuaalirikosvangeilla. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti. 2015. Vol. 52, Nro 4. Viitattu 11.11.2019. <https://journal.fi/sla/article/view/53593>

Laaksonen, T. 2014. Lapsikohteisten seksuaalirikosvankien uusimisriski. Haaste 4/2014. Viitattu 2.11.2019. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42014/lapsikohteistenseksuaalirikosvankienuusimisriski.html>

Laine, M. 2011. Positiivista kriminologiaa. Haaste 3/2011. Viitattu 8.4.2011. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32011/positiivistakriminologiaa.html>

Lappi-Seppälä, T., Autio, T. & Karjala, A. 2012. Selvityksiä raiskausrikoksista. Oikeusministeriön selvityksiä 13/2012, Helsinki: Oikeusministeriö. Viitattu 8.4.2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76353/omso_13_2012_selvityksia_raiskausrikoksista_214_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Mielenterveystalo. Seksuaalinen kiinnostus lapsiin- omahoito. Mistä on kyse ? Viitattu 11.11.2019. https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-opaat/itsehoito/seksuaalinen-kiinnostus-lapsiin/Pages/osio_1.aspx

Nurminen, N. 2016. Seksuaalirikollisten kuntoutus Suomessa. Haaste 2/2016. Viitattu 22.4.2020. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22016/seksuaalirikollisten-kuntoutussuomessa.html>

Obstbaum-Federley, Y. 2017. Vankien päihdeongelmiin puuttumisessa monia haasteita. Haaste 1/2017. Viitattu 8.4.2020. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12017/vankienpahdeongelmiinpuuttumisessamoniahaasteita.html>

Oikeusministeriö. 2013. Tuomioiden täytäntöönpanon aloittaminen. Mietintöjä ja lausuntoja 15/2013. Helsinki. Viitattu 24.4.2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76424/omml_15_2013_tuomioiden_taytantonpano_64s.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Paukkunen, A. 2013. Vähemmän häpeää, enemmän elämää: Tutkielma häpeästä ja sen terapeuttisesta hoitamisesta. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Viitattu 25.10.2019. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/84594/gradu06733.pdf?sequence=1%20s.%2014>

Phenix, A., Doren, D., Helmus, L., Hanson, R.K. & Thornton, D. 2008. Coding Rules for Static-2002. Viitattu 16.4.2020. <http://www.static99.org/pdfdocs/static2002codingrules.pdf>

Piha, O. 2019. Seksuaalinen väkivalta Suomessa: pari laskutoimitusta. Amnesty International. Suomen osasto. Viitattu 7.4.2020. <https://www.amnesty.fi/seksuaalinen-vakivalta-suomessa-pari-laskutoimitusta/>

Repo-Tiihonen, E. & Hallikainen, T. 2016. Epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Vuosi 2016 (2). Viitattu 11.11.2019. <https://www.duodecim-lehti.fi/lehti/2016/2/duo12936>

Rikksentorjuntaneuvosto. Seksuaalirikokset. Viitattu 6.4.2020. <https://rikksentorjunta.fi/seksuaalirikokset>

Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2018. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. 2018. Viitattu 8.4.2020. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/AWHmQGSQj/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosi-kirja_2018_WWW2.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2013. Uusintarikollisuuteen vaikuttavat toimintaohjelmat. Rikosperusteiset ohjelmat. Viitattu 8.4.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo/uusintarikollisuuteenvaikuttavattoimintaohjelmat.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2018. STOP:sta STEP:ksi – seksuaalirikollisten kuntoutus vankilassa uudistuu. Viitattu 10.4.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/Tiedotteetjauutiset2018/09/stopstastepksi8722seksuaalirikollistenkuntoutusvankilassauudistuu.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2019a. Organisaatio. Viitattu 8.5.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2019b. Kuntouttava toiminta - Ohjelmatyö. Viitattu 8.4.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo.html>

Rikosseuraamuslaitos 2020a. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 8.5.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2020b. Arvot ja strategia. Viitattu 8.4.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2020c. Seuraamukset ja säännökset. Yhdyskuntaseuraamukset. Viitattu 7.4.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset.html>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Sukupuolistuneen väkivallan yleisyys. Viitattu 7.4.2020. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/vakivalta-ja-hairinta/sukupuolistuneen-vakivallan-yleisyys>

Tilastokeskus 2018. Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt ja rikoksien uhrin. Viitattu 9.4.2020. https://www.stat.fi/til/rpk/2017/13/rpk_2017_13_2018-05-08_kat_002_fi.html

Tilastokeskus 2019. Tietoon tulleiden seksuaalirikosten määrä kasvoi 13,8 prosenttia vuonna 2018. Viitattu 21.9.2019. http://www.stat.fi/til/rpk/2018/04/rpk_2018_04_2019-01-17_tie_001_fi.html

Tilastokeskus 2019. Tietoon tulleiden seksuaalirikosten määrä kasvoi 13,8 prosenttia vuonna 2018. Viitattu 7.4.2020. http://www.stat.fi/til/rpk/2018/04/rpk_2018_04_2019-01-17_tie_001_fi.html

Tilastokeskus 2020. Tietoon tulleiden omaisuusrikosten määrä kasvussa. Viitattu 7.4.2020. https://www.stat.fi/til/rpk/2019/04/rpk_2019_04_2020-01-17_tie_001_fi.html

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 21.4.2020. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Rikosseuraamusalan julkaisuja 1/2015. Joensuu: Itä- Suomen yli-opisto. Viitattu 8.11.2019. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-ri-senjulkaisusarja/l1CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf

Vilkas, A. 2020. Mielekkään elämän malli (GLM). Viitattu 10.4.2020. https://www.goodlivesmodel.com/GLM_Finnish_v2_c.pdf

VL767/2005. Vankeuslaki. Viitattu 10.4.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#O2L4P6>

Kuviot

Kuvio 1: Kognitiiviset prosessit seksuaalirikoksen tekoon liittyen	35
--	----

Taulukot

Taulukko 1: Mielekkään elämän mallin mukaiset tarpeet	36
Taulukko 2: Aineiston analyysi: puheen luokittelu	50
Taulukko 3: Haastateltavien taustatiedot.....	53
Taulukko 4: Haastateltavakohtaiset muutokset B-osan jälkeen	67

Liitteet

Liite 1: Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön myöntämä tutkimuslupa	98
Liite 2: Puolistrukturoitu haastattelurunko	100
Liite 3: Saatekirje	102
Liite 4: Cover letter	103
Liite 5: Suostumus tutkimukseen osallistumisesta	104
Liite 6: Consent to participate in the study	105
Liite 7: Seksuaalirikokset Suomen rikoslaisissa (Rikoslaki 563/1998 luku 20)	106
Liite 8: Motivoivan keskustelun periaatteet ja menetelmät.....	112
Liite 9: Sisällönanalyysin esimerkkikaavio	113

Liite 1: Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön myöntämä tutkimuslupa

Tutkimuslupa

18.12.2019

63/332/2019

Opiskelija
Maria Lampenius
Laurea ammattikorkeakoulu
Rikosseuraamusala

Hakemuksenne 21.11.2019

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea ammattikorkeakoulun opinnäytettä varten. Opinnäytteen ohjaajana ja tilaajana toimii yliopettaja Nina Nurminen Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta.

Tutkimuksen aihe

Uusi Suunta -yksilökuntoutusohjelman vaikuttavuudesta

Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen kohderyhmä on seksuaalirikoksesta tuomitut miehet, jotka ovat Rikosseuraamuslaitoksen tämän hetkisiä asiakkaita. Alueellisesti tutkimuslupaa haetaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalan vankiloihin ja yhdyskuntaseuraamustoimistoihin sekä Turun vankilaan, jotta haastateltavia saadaan tarpeeksi. Haastateltavia tulee olla 4-6. Haastattelut tehdään joko vankilassa tai yhdyskuntaseuraamustoimiston tiloissa ennen, kuin asiakas on aloittanut Uusi Suunta- ohjelman ja sen päätyttyä.

Lupahakemus

Haette lupaa haastattelujen toteuttamiseen. Hakijasta on tehty perusmuotoinen turvallisuus selvitys kesällä 2019 hänen työskenneltyään Helsingin vankilassa.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimuslupan hakemuksenne mukaisesti. Haastattelut tulee tehdä vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumuksella.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteu-

Osoite
Lintulahdenkuja 4
00530 HELSINKI

Puhelin
029 56 88500

Telekopio
029 56 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

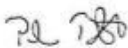
tus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle.

Ari Juuti

turvallisuusjohtaja, kehitysjohtajan sijainen

Peter Blomster

erikoistutkija

Tiedoksi

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankilan johtajat
Turun vankilan johtaja

Liite 2: Puolistrukturoitu haastattelurunko

Puolistrukturoitu haastattelurunko

0. TAUSTATIEDOT

Tekijän ikä	
Uhrin tai uhrien ikä	
Tekijän ja uhrin sukulaisuus	
Tekijä ja uhri tuttu/tuntematon (<24h)	
Uhrin sukupuoli tai uhrien sukupuolet	
Rikosnimike tai -nimikkeet	
Aiemmat epäilyt, virallisesti kirjatut syytteet, tuomiot seksuaalirikoksista	
Ei-kontaktisia seksuaalirikoksia	
Ei-seksuaalinen väkivaltarikostuomio nykyisessä tuomiossa	
Ei-seksuaalinen väkivaltarikostuomio aiemmin	
Vankilakertalaisuus	
Pidätyksiä seksuaalirikoksista ennen täysi-ikäisyyttä	
Parisuhde, milloin viimeksi	
Ehdonalaisrikkomuksia nykyisessä tai aiemmassa tuomiossa	
Osallistuminen kuntouttavaan toimintaan aiemmin (mihin?)	

1. TEEMA: ENNEN TEKOA

Tekoa sallivat, rikosmyönteiset asenteet, tulkintaa ja toimintaa ohjaavat uskomukset

- Mitä ennen tekoa tapahtui?
- Kuinka sait teon tuntumaan luvalliselta ennen tekoa? /Kuinka perustelit itsellesi, että voin tehdä teon?
- Miten perustelut liittyivät teon taustalla oleviin motiiveihin?
- Miten olisit voinut perääntyä tilanteesta tai estää teon?
- Minkälaiset tekijät ovat saaneet aikaan sen, että teko tapahtui?
- Minkälaisia asioita mietit, joilla perustelit, että teko on hyväksyttävää?
- Minkälaisia asioita pohdit? Mitä ajatuksia ennen tekoa?

2. TEEMA: TEON AIKANA

Teon oikeuttavat ajatukset, uskomukset (ajat.v.)

- Millaisilla ajatuksilla sait teon tuntumaan oikeutetulta?
- Mitä sanoit itsellesi, joka mahdollisti teon?
- Mitä ajattelit uhrin toiminnasta?
- Mitä ajattelit itsestäsi ja omasta toiminnastasi?
- Millä ajatuksilla olisit voinut perääntyä tilanteesta?
- Mikä esti sinua käyttäytymästä toisin?

- Minkälaisia ajatuksia päässäsi liikkui, jotka perustelivat sinulle, että teko on oikeutettu?/ Minkälaisia asioita itsellesi sanoit, jotta teko tuntuu luvalliselta, ei-haitalliselta?

3. TEEMA: TEON JÄLKEEN

- Selittely, puolustelu, kieltäminen, vähättely
- Mitä ajattelit teosta tapahtuman jälkeen? Heti? Myöhemmin? Nyt?
- Mitä ajattelit uhrista?
- Mitä ajattelit itsestäsi teon jälkeen?
- Kuinka sait teon tuntumaan siltä, että se oli luvallinen/sallittu sen jälkeen?/ Miten perustelit itsellesi, ettet tehnyt mitään väärää?
- Mitä ajattelit teon seurauksista 1) itselleni 2) uhrille 3) muille ihmisille? Heti? Myöhemmin? Nyt?
- Kuinka salasit teon muilta ihmisiltä? Miksi?

4. TEEMA: YLEISESTI

- Millaisia motiiveja seks. rikoksen taustalla voi olla (jollakin/yleisesti)?
- Miksi ihminen tekee seksuaalirikoksen, vaikka tietää sen olevan kiellettyä?
- Mikä yhteys ajattelulla ja yleisillä asenteilla on ?
- Miten teko on perusteltu tai selitetty itselleen, jotta se saadaan tuntumaan oikeutetulta, tai ei-väärältä ? (yleisesti miksi ihmiset tekevät kiellettyjä asioita) /Kun ihminen tekee jotain, minkä tietää olevan kiellettyä, hänen täytyy jollain tavalla pystyä perustelemaan teko itselleen, jotta sen tekeminen tuntuu hyväksytyltä ja teko on mahdollinen. "Ihminen on hyvä huijaamaan itseään."-> minkälaisia perustelevia ajatuksia voi olla, jotka saavat seksuaalirikoksen tuntumaan sallitulta?

+ Tarkentavia kysymyksiä

- Millä perusteella ajattelet niin?
- Mikä saa sinut ajattelemaan/sanomaan näin?
- Onko poikkeuksia säännössä?
- Voitko selittää perustelusi?
- Miten ymmärrät tämän asian?
- Mikä yhteys näillä asioilla on keskenään?
- Yhtäältä sanot näin... toisaalta sanot näin...?
- Mitä vaihtoehtoja sinulla olisi ollut toimia toisin?

Liite 3: Saatekirje

Teidät on valittu Laurea-ammattikorkeakoulussa tehtävään opinnäytetyötutkimukseen, joka tehdään yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Tutkimuksen tarkoitus on kuvata tekoon liittyvää ajattelua tekijän näkökulmasta ennen Uusi suunta-ohjelman B-osaa ja B-osan jälkeen.

Tutkimus toteutetaan yksilöhaastatteluina, joissa läsnä ovat haastateltava ja opinnäytetyön tekijä. Jokaista tutkimukseen osallistuvaa haastatellaan kahdesti, ennen B-osaa ja sen jälkeen. Haastatteluissa käytetään apuna kyselylomakkeita, jotka ovat samoja, kuin Uusi Suunta-ohjelmassa. Haastattelut tapahtuvat joulukuussa 2019 - huhtikuussa 2020. Tarkemmat ajankohdat haastatteluista annetaan henkilökohtaisesti. Haastattelut ovat kestoaltaan 30 - 90 minuuttia. Haastattelut nauhoitetaan aineiston analysoimiseksi luotettavasti, eikä nauhoitteita luovuteta kolmansille osapuolille. Kaikki haastatteluissa antamanne tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Kaikki materiaali haastatteluista hävitetään tutkimuksen päätyttyä, viimeistään 31.5.2020. Kaikilla tutkimukseen osallistuvilla on anonymiteettisuoja; haastatteluissa saatua tietoa käsitellään ja tutkimustulokset kirjataan niin, ettei haastateltua tai heidän mainitsemaansa yksityishenkilöä voida tunnistaa.

Tutkimukseen kuuluu kyselylomakkeiden täyttööä, jotka ovat samoja ensimmäisellä ja toisella kerralla. Lomakkeiden käytön tarkoitus on verrata eri aikaan täytettyjen lomakkeiden eroja tai samankaltaisuuksia. Lomakkeet täytetään haastattelutilanteessa. Täytettyjä lomakkeita ei luovuteta kolmansille osapuolille, eikä niillä ole vaikutusta Uusi Suunta-ohjelman läpikäymiseen.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista, eikä siitä kieltäytyminen vaikuta rangaistusaikaanne. Toivon kuitenkin, että haluatte osallistua haastatteluun ja näin olla mukana kehittämässä ja parantamassa Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttavaa toimintaa ja tuoda ajatuksianne esille. Koska tutkimuksessa haastateltavia on pieni ryhmä, juuri Teidän kokemuksillanne ja ajatuksillanne on suuri merkitys.

Avustanne etukäteen kiittäen,

Maria Lampenius

Liite 4: Cover letter

You have been chosen to a thesis study which is done in Laurea University of Applied Sciences and is made in cooperation with Criminal Sanctions Agency. The purpose of the study is to describe thinking related to the act before New Direction- rehabilitation program part B and after it.

The study is carried out as individual interviews in which the interviewee and the interviewer are present. Every one participating in the study is interviewed twice, before part B and after it. Used questionnaires in the interviews are the same as in the rehabilitation program. The interviews will be performed in December 2019 to April 2020. The more exact times from the interviews are personally given. The interviews will be about 30 to 90 minutes. The interviews are recorded to analyze material and the recordings are not given to the third parties. In the interviews all the information given by you is confidentially dealt with. All material of interviews will be destroyed after the study, at the latest 31.5.2020, when the study is ready. The interviewees participating in the study have protection of anonymity; the information that has been received in the interviews is dealt with, and the research results are recorded, so that the interviewee or private person mentioned by them cannot be identified.

The study includes filling of questionnaires which will be the same at the first and second time. The purpose of the use of forms is to compare the differences or similarities of the filled forms separately. The forms are filled in in an interview situation. The filled forms are not given to the third parties and they do not have new an effect on the New Direction- rehabilitation program.

The participation in the interview is a voluntary and the refusal of it does not have an influence on your sentence. However, I hope that you want to participate in the interview and to be this way along developing and improving the Criminal Sanctions Agency's rehabilitative programs and to bring out your thoughts. Because in the study the interviewees are a small group, Your experiences and thoughts have a significant meaning.

Thanking you for your help beforehand,

Maria Lampenius

Liite 5: Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Olen saanut tietoa Maria Lampeniuksen opinnäytetyötutkimuksesta, jonka tavoitteena on tutkia Uusi Suunta- yksilökuntoutusohjelman vaikuttavuutta ja kuvata seksuaalirikoksesta tuomittujen miesten ajattelua teostaan. Minulle on selvitetty tukitusmenetelmät ja -tarkoitus.

Olen tietoinen, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja ettei tutkimukseen osallistuminen aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia. Olen tietoinen, että henkilöllisyyteni jää vain haastattelijan tietoon ja haastatteluissa ilmi tulleita asioita käsitellään luottamuksellisesti niin, että anonymiteettini on taattu. Voin halutessani keskeyttää haastattelun ilman seuraamuksia tai vaikutuksia rangaistukseni suorittamiseen.

Suostun siihen, että minua haastatellaan kaksi kertaa ja että haastattelussa antamiani tietoja voidaan käyttää tutkimuksessa.

Kaikki minua koskevat tiedot hävitetään tutkimuksen valmistuttua, viimeistään 31.5.2020, eikä niitä käytetä muihin tarkoituksiin.

Päivämäärä ____/____ 2020 ja paikka _____

Suostumuksen antajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Tästä suostumuksesta on laadittu kaksi (2) yhtäpitävää ja saman sisältöistä kappaletta. Toinen kappale jää suostumuksen antajalle ja toinen kappale jää opinnäytetyön tutkimuksen tekijälle.

Liite 6: Consent to participate in the study

Consent to participate in the study

I have received information about Maria Lampenius's thesis research, which aims to explore effectiveness of the New Direction- individual rehabilitation program and describe thought process and thinking of men who serve time in a correctional facility for sex offending. I have been explained the methods and purpose of the study.

I am aware that participation in the study is completely voluntary and that participation in the research has no costs. I am aware that my identity remains only the interviewer's attention and things that come out in the interviews will be treated confidentially so that my anonymity is guaranteed. If I wish, I can interrupt the interview without consequences or impact on my sentence.

I agree that I will be interviewed twice and that the information I provide in the interview can be used in the research.

All data concerning me will be destroyed upon completion of the study, no later than 31.5.2020, and will not be used for any other purpose.

Date ____/____ 2020 and city _____

Signature of the consent holder and name clarification

Two (2) identical copies of this consent have been written. One copy is left to the consent giver and the other copy is left to the researcher of the thesis.

Liite 7: Seksuaalirikokset Suomen rikoslaisissa (Rikoslaki 563/1998 luku 20)

1 § Raiskaus (27.6.2014/509)

Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan. Yritys on rangaistava.

2 § Törkeä raiskaus (27.6.2014/509)

Jos raiskauksessa

- 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- 2) rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä,
- 3) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi,
- 4) rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai
- 5) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhaan vakavalla väkivallalla

ja raiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä raiskauksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

3 § on kumottu L:lla 27.6.2014/509 (raiskaus ja törkeä raiskaus).

4 § Pakottaminen seksuaaliseen tekoon (24.7.1998/563)

Joka väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen ryhtymään muuhun kuin 1 §:ssä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava pakottamisesta seksuaaliseen tekoon sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Pakottamisesta seksuaaliseen tekoon tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, saa hänet

ryhtymään 1 momentissa tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan. (13.5.2011/495)
Yritys on rangaistava.

5 § Seksuaalinen hyväksikäyttö (24.7.1998/563)

Joka asemaansa hyväksikäyttäen taivuttaa sukupuoliyhteyteen tai ryhtymään muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi

1) kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön, joka on koulussa tai muussa laitoksessa hänen määräysvaltansa tai valvontansa alainen taikka muussa niihin rinnastettavassa alisteisessa suhteessa häneen,

2) kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön, jonka kyky itsenäisesti päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on hänen kypsyttömyytensä sekä osapuolten ikäeron vuoksi olennaisesti heikompi kuin tekijällä, käyttämällä törkeästi väärin tämän kypsyttömyyttä,

3) henkilön, joka on hoidettavana sairaalassa tai muussa laitoksessa ja jonka kyky puolustaa itseään taikka muodostaa tai ilmaista tahtoaan on sairauden, vammaisuuden tai muun heikkoudentilan vuoksi olennaisesti heikentynyt, tai (27.6.2014/509)

4) henkilön, joka on hänestä erityisen riippuvainen, käyttämällä törkeästi väärin tätä riippuvuussuhdetta tekijästä,

on tuomittava seksuaalisesta hyväksikäytöstä sakkoon tai vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

5 a § Seksuaalinen ahdistelu (27.6.2014/509)

Joka koskettelemalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava, jollei teosta muualla tässä luvussa säädetä rangaistusta, seksuaalisesta ahdistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

6 § Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (20.5.2011/540)

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Joka koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä, tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon, on tuomittava lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. (12.4.2019/486)

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa, jos rikos ei 7 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla ole kokonaisuutena arvostellen törkeä. Lisäksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan se, joka menettelee 1 momentissa tai edellä tässä momentissa tarkoitetulla tavalla kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden sekä asuu lapsen kanssa samassa taloudessa. Yritys on rangaistava.

7 § Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (20.5.2011/540)

Jos

1) tekijä on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen tai 6 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa taikka

2) lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä

a) kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa,

b) rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai

c) rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi,

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

7 a § Rajoitussäännös (20.5.2011/540)

Lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tai 7 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ole suurta eroa.

7 b § Törkeä lapsenraiskaus (12.4.2019/486)

Joka syyllistyy 2 §:ssä tarkoitettuun törkeään raiskaukseen ja samalla 7 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuun törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön, on tuomittava törkeästä lapsenraiskauksesta vankeuteen vähintään neljäksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos teko on rangaistava lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön tai törkeän raiskauksen yrityksenä.

8 § Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö (10.4.2015/384)

Joka lupaamalla tai antamalla välitöntä taloudellista arvoa edustavan korvauksen saa 9 tai 9 a §:ssä taikka 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä tarkoitetun rikoksen kohteena olevan henkilön ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekoon, on tuomittava, jollei teko ole 8 a §:n mukaan rangaistava, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka käyttää hyväkseen kolmannen lupaamaa tai antamaa 1 momentissa tarkoitettua korvausta ryhtymällä sukupuoliyhteyteen tai siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekoon sanotussa momentissa tarkoitetun rikoksen kohteena olevan henkilön kanssa.

Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tuomitaan niin ikään se, joka tekee 1 tai 2 momentissa tarkoitetun teon, vaikka hänellä on ollut syytä epäillä 1 tai 2 momentissa tarkoitetun henkilön olevan 9 tai 9 a §:ssä taikka 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä tarkoitetun rikoksen kohteena. Tahallisen rikoksen yritys on rangaistava.

8 a § Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta (25.8.2006/743)

Joka lupaamalla tai antamalla korvauksen saa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon, on tuomittava seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (20.5.2011/540)

Seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta tuomitaan myös se, joka käyttää 1 momentissa tarkoitettuja seksuaalipalveluja, joista toinen on luvannut tai antanut korvauksen. Yritys on rangaistava.

8 b § Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin (20.5.2011/540)

Joka ehdottaa tapaamista tai muuta kanssakäymistä lapsen kanssa siten, että ehdotuksen sisällöstä tai olosuhteista muuten ilmenee tekijän tarkoituksena olevan 17 luvun 18 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla valmistaa kuvia tai kuvataallenteita, joissa sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasti esitetään lasta, taikka kohdistaa lapseen tämän luvun 6 tai 7 §:ssä tarkoitettu rikos, on tuomittava lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin tuomitaan myös se, joka houkuttelee kahdeksaatoista vuotta nuoremman

henkilön ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon 8 a §:ssä tarkoitetulla tavalla taikka esiintymään sukupuolisiveellisyttä loukkaavassa järjestetyssä esityksessä.

Edellä 2 momentissa tarkoitetun rikoksen yritys on rangaistava.

8 c § Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen (20.5.2011/540)

Joka seuraa järjestettyä esitystä, jossa kahdeksaatoista vuotta nuorempi henkilö esiintyy sukupuolisiveellisyttä loukkaavalla tavalla, on tuomittava sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

9 § Paritus (24.7.1998/563)

Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

1) järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksaatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyttä loukkaavaa tekoa varten,

2) vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,

3) yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi jonkun sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,

4) muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai

5) viettelee jonkun sellaiseen tekoon,

on tuomittava parituksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi. (19.12.2014/1177) Yritys on rangaistava.

9 a § Törkeä paritus (9.7.2004/650)

Jos parituksessa

1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,

2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai

3) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä parituksesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. (19.12.2014/1177) Yritys on rangaistava.

10 § Määritelmät (27.6.2014/509)

Sukupuolilyhteydellä tarkoitetaan tässä laissa sukupuolielimellä tehtävää taikka sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon taikka toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon.

Seksuaalisella teolla tarkoitetaan tässä laissa sellaista tekoa, joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen.

Ja luku 17 22 § (24.7.1998/563)

Sukupuolilyhteys lähisukulaisten kesken

Joka on sukupuolilyhteydessä oman lapsensa tai tämän jälkeläisen kanssa, oman vanhempansa tai tämän vanhemman tai isovanhemman kanssa taikka veljensä tai sisarensa kanssa, on tuomittava sukupuolilyhteydestä lähisukulaisten kesken sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Sukupuolilyhteydestä lähisukulaisten kesken ei tuomita henkilöä, joka on ollut sukupuolilyhteydessä oman vanhempansa tai tämän vanhemman kanssa ollessaan kahdeksaatoista vuotta nuorempi, eikä henkilöä, joka on pakotettu tai lainvastaisesti taivutettu sukupuolilyhteyteen.

Liite 8: Motivoivan keskustelun periaatteet ja menetelmät

Motivoivaa keskustelua ohjaa neljä **periaatetta**. Niitä ovat:

- 1) Empatian ilmentäminen: asiakkaan kuuntelu ja sen osoitus erityisesti elekielellä
- 2) Asiakkaan omien kykyjen ja itseluottamuksen vahvistaminen: asiakkaan vahvuuksien, hyvien puolien ja pientenkin edistysaskelien tunnistaminen
- 3) Nykyisen tilanteen ja tavoitteen välisen ristiriidan herättely: epäjohdonmukaisuuden tai ristiriidan esille tuominen ja asiakkaan tukeminen niiden tunnistamisessa ja muutospuheessa
- 4) Väittelyn välttäminen ja vastarinnan myötäileminen: vaikka työntekijän ja asiakkaan käsitykset olisivat erilaiset, ei sorruta väittelyyn, perusteluun tai provosoitumiseen, kritisoinnin sijaan annetaan ymmärrystä tunteita tai reaktioita kohtaan.

Periaatteita tukevat **menetelmät** tai keskustelussa käytettävät tekniikat ovat

- 1) Avointen kysymysten käyttö: kysymykset, joihin vastaus ei ole kyllä tai ei tms.
- 2) Reflektointi eli heijastava kuuntelu: keino viestiä, että asiakasta kuunnellaan esimerkiksi toistamalla tai uudelleen muotoilemalla hänen sanomaansa
- 3) Yhteenvedot: reflektointia, lyhyiden yhteenvetojen pitäminen asiakkaan tuottamasta puheesta, jolla varmistetaan, että työntekijä on ymmärtänyt asian oikein ja ilmaistaan, että häntä on kuunneltu
- 4) Vahvistaminen: samoin, kuin periaatteissa, asiakkaan itseluottamuksen ja kykyjen tukeminen ja sen esille tuominen

(Järvinen 2014; Armstrong, Atkin-Plunk & Gartner 2016; Nurminen 2015, 69.)

Liite 9: Sisällönanalyysin esimerkkikaavio

Alaluokka	Yläluokka (kirjainlyhenne)	Päälouokka
1. Kategorinen kieltäminen ("tekoa ei ole tapahtunut") 2. Seksuaalirikoksen kieltäminen ("teko tapahtui, mutta se ei ollut seksuaalirikos")	Kieltäminen (K)	Ajattelu ja puhe teosta (teon jälkeen)
1. Uhrille aiheutuneiden seurausten vähättely (tai kieltäminen) 2. Teon laajuuden tai vakavuuden vähättely 3. Oman vastuun vähättely (tai kieltäminen) 4. Ennakkosuunnittelun vähättely (tai kieltäminen) 5. Seksuaalisen poikkeavuuden vähättely (tai kieltäminen) 6. Oman uusimisriskin vähättely (tai kieltäminen)	Vähättely (V)	Ajattelu ja puhe teosta (teon jälkeen)
1. Uhrille koituneiden seurausten vähättely 2. Oikeuttavat uskomukset 3. Suunnitelmallisuuden vähättely tai kieltäminen 4. Kuntoutustarpeen kieltäminen 5. Kontrollin puute 6. Poikkeava seksuaalinen kiinnostus tai käsitys 7. Vastuun vähättely 8. Kieltäminen 9. Uhrin halu tekoon	Ajatusvääristymiä ilmentävä puhe (AJ)	Ajattelu ja puhe teosta (ennen tekoa ja sen aikana)
1. Vastuun siirtäminen tai kieltäminen 2. Uhrille koituneiden seurausten vähättely 3. Tuomitsijoiden tuomitseminen, ulkopuolisen syyttäminen 4. Muu tekoa neutraloiva puhe	Neutralointi (N)	Ajattelu ja puhe teosta (teon jälkeen)
1. Teon luonteen oikeuttaminen 2. Muu tekoa oikeuttava puhe	Oikeuttaminen (O)	Ajattelu ja puhe teosta (teon jälkeen)
Muu puhe uskomuksista ja ajatuksista, joka voi liittyä perustavanlaatuisiin uskomuksiin, kuten naisten mieltäminen arvaamattomina tai epäluotettavina tai seksuaalirikoksia oikeuttavat uskomukset (kts. skeemat-osuus)	Perustavanlaatuisia uskomuksia ilmentävä puhe (S)	Muu puhe: uskomukset

Asenteet ja mielipiteet seksuaalirikoksista tai seksuaalirikosentekijöistä, kuten seksuaalirikosten tuomittavuudesta puhuminen tai negatiivisen asenteen ilmentäminen muita seksuaalirikosentekijöitä kohtaan	Yleiset asenteet (YA)	Muu puhe: asenteet
1. Positiivisten luonteenpiirteiden esille tuominen 2. Minäkuvaan ja identiteettiin liittyvä puhe 3. Identifioituminen ei-seksuaalirikolliseksi ja sen perustelu ("en ole sellainen ihminen")	Minäkuva ja sen yhteys rikoskäyttämiseen (M)	Muu puhe: identiteetin suhde rikokseen
1. Häpeän tunne 2. Syyllisyyden tunne 3. Uhriempatian kokeminen 4. Muut teokoon liittyvät tunteet	Tunteet (T)	Muu puhe: teon herättämät tunteet
1. Teokoon liittyvä muu puhe 2. Seksuaalirikollisuuteen liittyvä muu puhe	Muu ajattelu ja puhe	Muu puhe